

FORSKØNNELSEN

ILLUSTRERET TIDSSKRIFT
UDGIVET AF FORENINGEN TIL
HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE

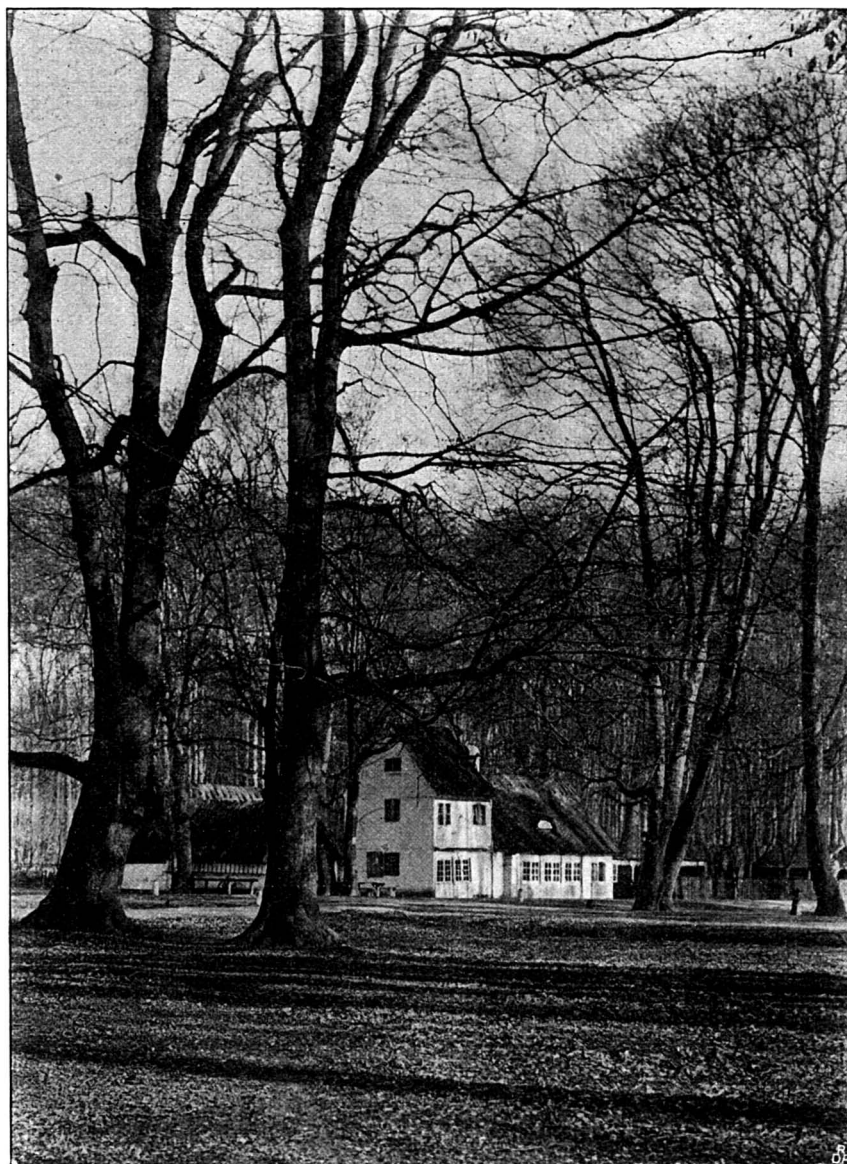
II. AARGANG

KJØBENHAVN · MDCDXIII

REDIGERET AF OTTO ASMUSSEN

NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

III Aarg. 1913. Nr. 1

FRA DYREHAVEN

SKAL DYREHAVEN FORFALDE?

Dyrehavens Fremtid er et Spørgsmaal, der i den Grad har Interesse for Kjøbenhavn og dens Befolkning, at Foreningen har ment at maatte optage den som et Led i sit Program. Den har henvendt sig til to af d'Hrr., der gennem flere Aar har beskæftiget sig med dette Spørgsmaal, nemlig Havearchitekt Erstad-Jørgensen og Overretssagfører J. Werner, hvilken sidste gennem nogle Udtalelser i Lyngby-Taarbæk Sogneraad nylig bragte Sagen paa Bane.

Vi gengiver nedenfor de to Herrers Udtalelser, som vi venter vil blive efterfulgt af flere, idet vi gerne aabner Plads for denne vigtige Sags Drøftelse i »For-skønnelsen«.

SPØRGSMAALET om Lystskovene ved København og deres truede Fremtid er et Spørgsmaal, der tit har været fremme, og som vil komme igen og igen, indtil det en Gang før eller senere bliver taget op af de Autoriteter, der ene kan løse det. For hver Gang, det rejses, vil Spørgsmaalet være mere paatrængende, hver Gang vil det vinde større og større Genklang, men jo længere den tilfredsstillende Løsning udskydes, des mindre vil der være tilbage af de uerstattelige Skønhedsværdier, som nu i Uforstand ødelægges Aar for Aar, og des tungere vil Ansvarret være for dem, der kunde og burde have grebet ind, medens det endnu var Tid.

Det er nu 9 Aar siden, jeg i »Det ny Aarhundrede« gjorde opmærksom paa den Vanrøgt, Charlottenlund Skov var Genstand for. Den daværende Overførster, Kammerherre Müller søgte at forsvare Skovbestyrelsen, men opnaaede kun yderligere at konstatere, at Behandlingen end ikke var i Overensstemmelse med den den Gang 40aarige Driftsplan, der netop fremhævede, at Charlottenlund skulde behandles som Lystskov, og at

store Dele deraf var Egeskov og skulde behandles som saadan. »Egeskovene«, hed det, »bør derfor med stor Omhu bevares, og forsaavidt andre Træarter hindrer Egekarakteren, eller der er Fare for, at de kunne fortrænge Egetræerne, bør de fjernes.«

Aaret efter gennemhuggedes da ogsaa et Stykke Skov paa et Par Hektarers Størrelse som for at vise, hvor prægtige Ege, der her halvvejs var ødelagt, og senere er der ogsaa andre Steder hugget adskillige Ege fri, men endnu henligger Skoven i en Tilstand, der ikke kan tilfredsstille en Forstmand og langt mindre den, der gaar derind for at glæde sig over smukke Træer og frodig Natur.

Tre Aar senere bragte jeg Spørgsmaalet frem i Dagspressen og fremkaldte derved Udtalelser fra 3 af Landbohøjskolens Lærere. Professor Alfred Bruun udtalte blandt andet følgende: »Jeg deler ganske Erstad-Jørgensens Opfattelse af, at der er begaaet Vandalisme mod Charlottenlund Skov, navnlig ved Udryddelsen af de gamle Ege. Skoven ser ligefrem uhumsk ud, sur og forpint og vanrøgtet, som den ligger.«

Professor C. V. Prytz udtalte blandt

andet: »og jeg mener, at Skovens Drift maa ind i et helt andet Spor end dlet hidtidige, for at Charlottenlund sikal blive blot nogenlunde fyldestgørende som Lystskov.«

Professor Oppermanns Svar paa Spørgsmaalet var dette: »Der er ikke meget godt at mene om den (Skovens Behandling). Jeg anser dens Drift for meget uheldig, der er noget forkomment over Charlottenlund Skov.«

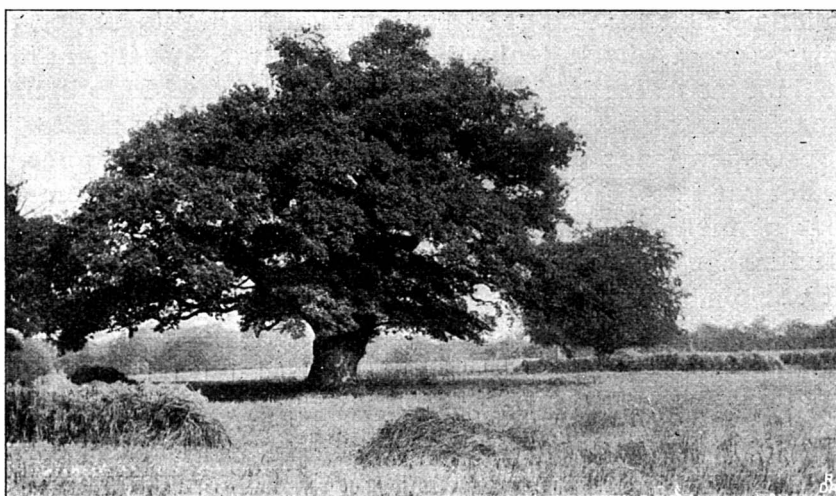
Den eneste, der forsøgte at forsvare den Behandling, der blev Skoven til Del, var igen Kammerherre Müller, men han opnaaede derved kun yderligere at fremhæve, hvor forblindet og uforstaaende en dygtig Forstmand kan være, naar Skoven skal ses fra et æstetisk Synspunkt og ikke som en Kultur af Tømmer og Brænde.

Naar jeg her har gennemgaaet, hvorledes det omtalte Spørgsmaal tidligere har været fremme til offentlig Drøftelse, sker det for at vise, hvor vanskeligt det er at trænge igennem til de Autoriteter, der har Magten, og for i Forbindelse hermed at fremhæve en Udtalelse af Professor Oppermann i det ovenfor citerede Interview, en Udtalelse, der falder nøje sammen med mit Syn paa hele dette Spørgsmaal. »Jeg tror ikke«, lød Ordene, »der foreløbig kan gøres noget. Men den Tid maa komme, da Ledelsen af Lystskovenes Drift lægges i andre Autoriteters Hænder, overlades til en enkelt Mand, som udrustes med baade Myndighed og Ansvar.«

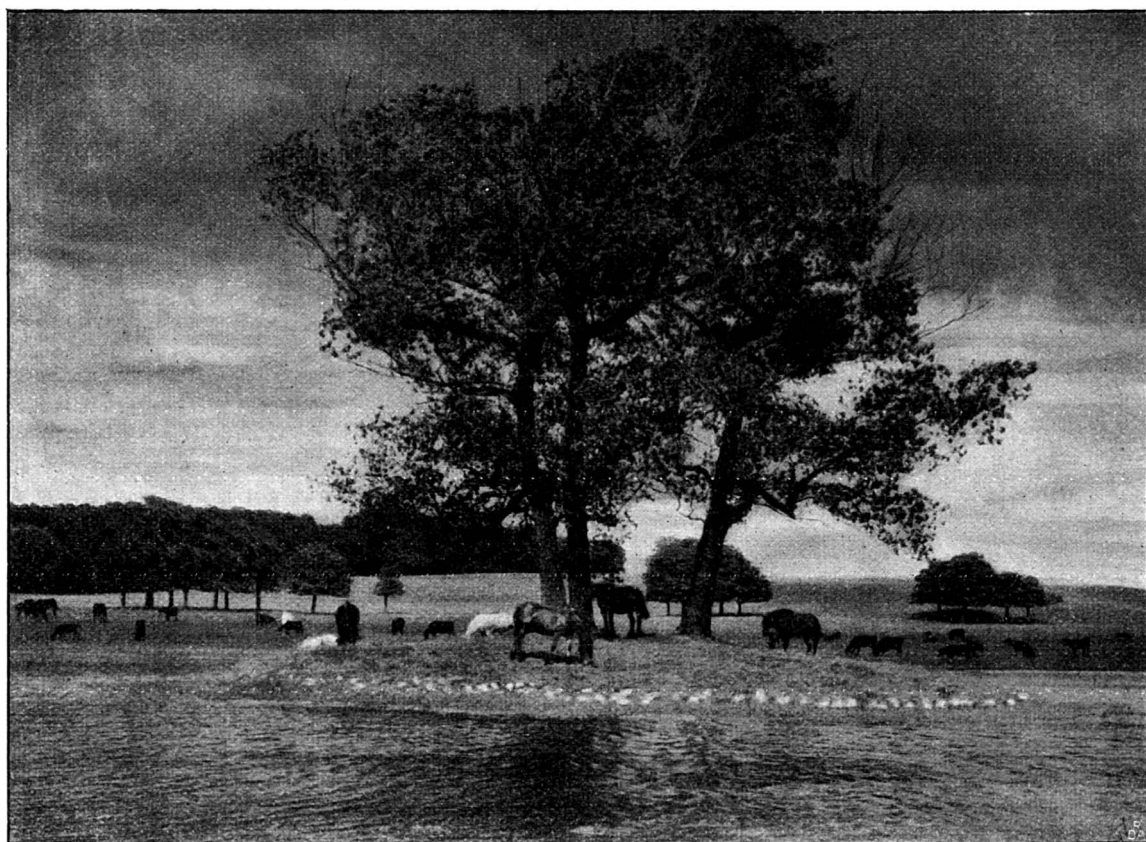
Ja dette er netop Sagen, der maa en enkelt Mand til med baade Myndighed og Ansvar, det nytter ikke med en »Skovbestyrelse«, der henviser til en Driftsplan fra 1860 og antyder skjulte, højere Kræfter, der hindrer alle Fremskridt; og netop i Fjor er der jo sket den Reform af hele vort Forstvæsen, der har afskaffet

Overførsterembederne og stillet alle Skovridere direkte under en Skovbrugsdirektør. Nu vil der altsaa komme en Mand med Myndighed og Ansvar paa denne vanskelige Post, og for saa vidt er al Ting godt, men saa bliver det næste Spørgsmaal, hvad det bliver for en Mand.

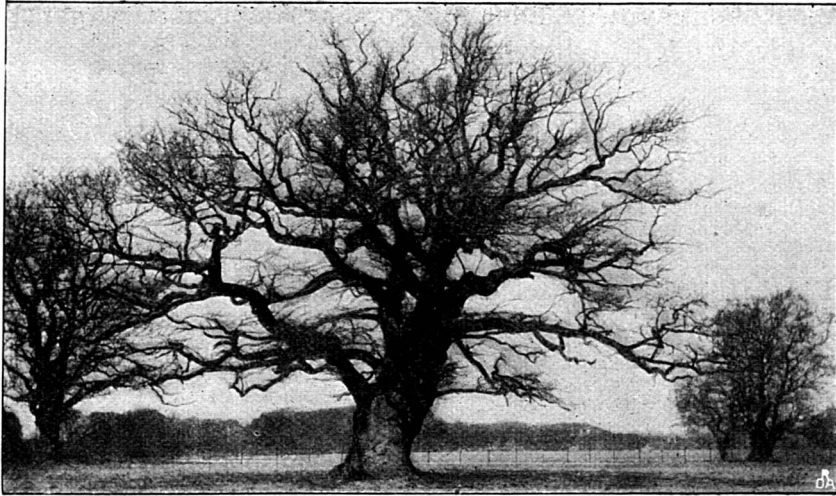
I Interviewet med Professor Oppermann fortsatte han saaledes: »Og saa sætter jeg mit Haab til, at der vil være vokset en ny Slægt op med et moderne Blik paa forstæstetiske Forhold, en Slægt, som vil bryde nye Bannere.« Bliver det mon nu en Mand af denne ny Slægt, der faar Myndigheden og Ansvar, eller bliver det kun en ny Skovrider, en af dem, for hvem Træer er Tømmer og Brænde, og for hvem Publikum er Uvedkommende i hans Skov? Afgørelsen af, hvem der skal beklæde Embedetsom Skovrider for Lystskovene er vistnok endnu ikke truffen, men saa vidt mig bekendt er det ikke en af »den nye Slægt«, der er udset dertil. Statens Haver: Frederiksberg Have, Søndermarken, Kongens Have, Fredensborg-, Frederiksborg- og Bernstorfparker er for nylig underlagt en Gartner, der aldrig tidligere har beskæftiget sig med Opgaver af den Art, han her vil blive stillet overfor. Skal nu Lystskovene underlægges en Skovrider, der er ligesaa uvidende angaaende Lystskoves og Skovparkers Røgt og Pleje, saa er vi vel hjulpede for en Aarrække, og saa kan vi igen begynde at haabe paa den nye Slægt, der vokser op, medens Parker og Skove lægges øde. Det er nu Skovbrugsdirektør Buchwald, der har Ansvar, det er Professorerne Oppermann og Prytz og alle de Forstmænd, der ser, hvor det bærer hen, og hvis Ord har Vægt, det er paa dem, Ansvar, kommer til at hvile, hvis der gribes fejl og ansættes en Skovrider, kun fordi

Fritstaaende Eg Øst for Trepilelaagen ved Sommertid

Hjortekær.

og ved Vintertid.

Dyrehus.

han staar for Tur, eller en, der gærne vil bo ved København, i Stedet for en Mand, der foruden Myndigheden

og Ansvaret ogsaa har Dygtigheden og Forstaaelsen af sin ganske særlige Opgave.

E. ERSTAD-JØRGENSEN.

Om den administrative Side af Sagen udtaler Hr. Overretssagfører J. Werner sig saaledes:

Naar Forslaget om Oprettelsen af et særligt Skovriderembede for Dyrehaven og omliggende Skove ifjor blev nedstemt i Rigsdagen, skal vi ikke tage os det saa nær. Regering og Rigsdag og vi andre, der elsker Skoven og med dyb Bekymring har fulgt dens Skæbne, har derved i Mellemtiden faaet Lejligheden til at tænke over Spørgsmaalet om dens Fremtid. Den stærke Vinterstorm, der i stort Tal har ryddet Skovens gamle Kæmper op med Rode, har yderligere rusket os op og gjort Spørgsmaalet brændende. Alle er vist klar over, at det er uundgaelig nødvendigt at komme Skoven til Hjælp ikke blot mod Vejr og Vind, men navnlig mod Misrøgt og Vandalismer.

At Dyrehaven muligvis faar en Skovrider, beroliger os absolut ikke. Vi trøster os ikke med Ordet: »Den Gud eller Skovbrugsdirektørens Embedet, gir han ogsaa Forstanden.« Vi ser netop en Fare i at betro en saadan Enkeltmand en afgørende Raaden, hvor Ansvarret er saa stort

og de Ulykker, han kan anstifte, uberegnelige.

Det, vi derimod maa ønske, er, at der lægges en Plan for og med Dyrehaven. En saadan har Forstsvæsenet i saa mange Aar savnet, og derfor skal man ej heller kaste Skylden saa stærkt over paa dette.

Hvad er Meningen? Skal den store Del af Dyrehaven, hvad nu synes at være Tilfældet, lidt efter lidt omdannes til en Slette til Græsning for Heste og Hornkvæg, der ganske vist giver en god Indtægt for Statskassen, men som ikke hører hjemme i en Skov og

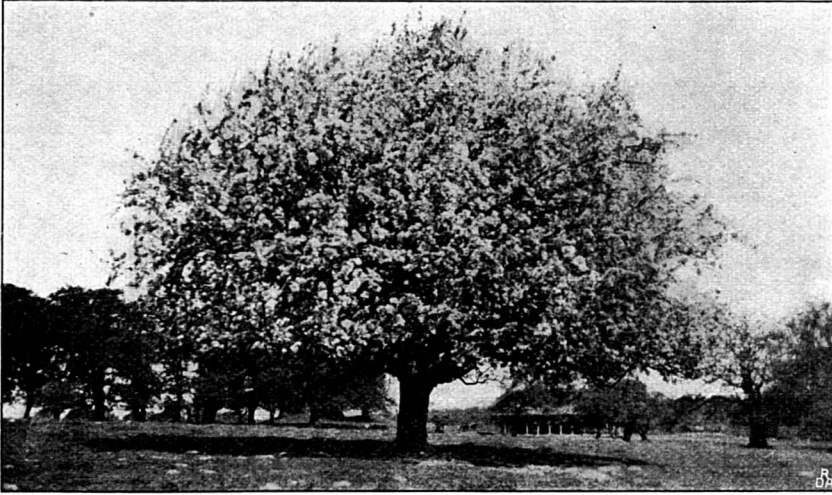
absolut er til dens Fordærv?

Skal den ved Fald eller Fældninger søge at give saa store Indtægter i Øjeblikket som muligt? Skal den fremtidig drives forstmæssig eller som Lystskov? og i sidstnævnte Tilfælde: skal den reduceres til et stort Haveanlæg med nettede lave Træer og Buske, eller skal den i videst mulig Grad søges opretholdt som Højskov?

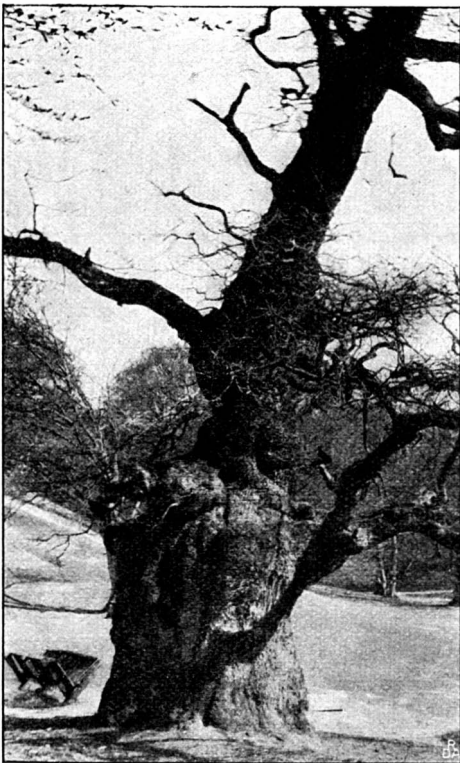
Disse og mange Spørgsmaal, der

Gammel Eg ved Hjortekilde.

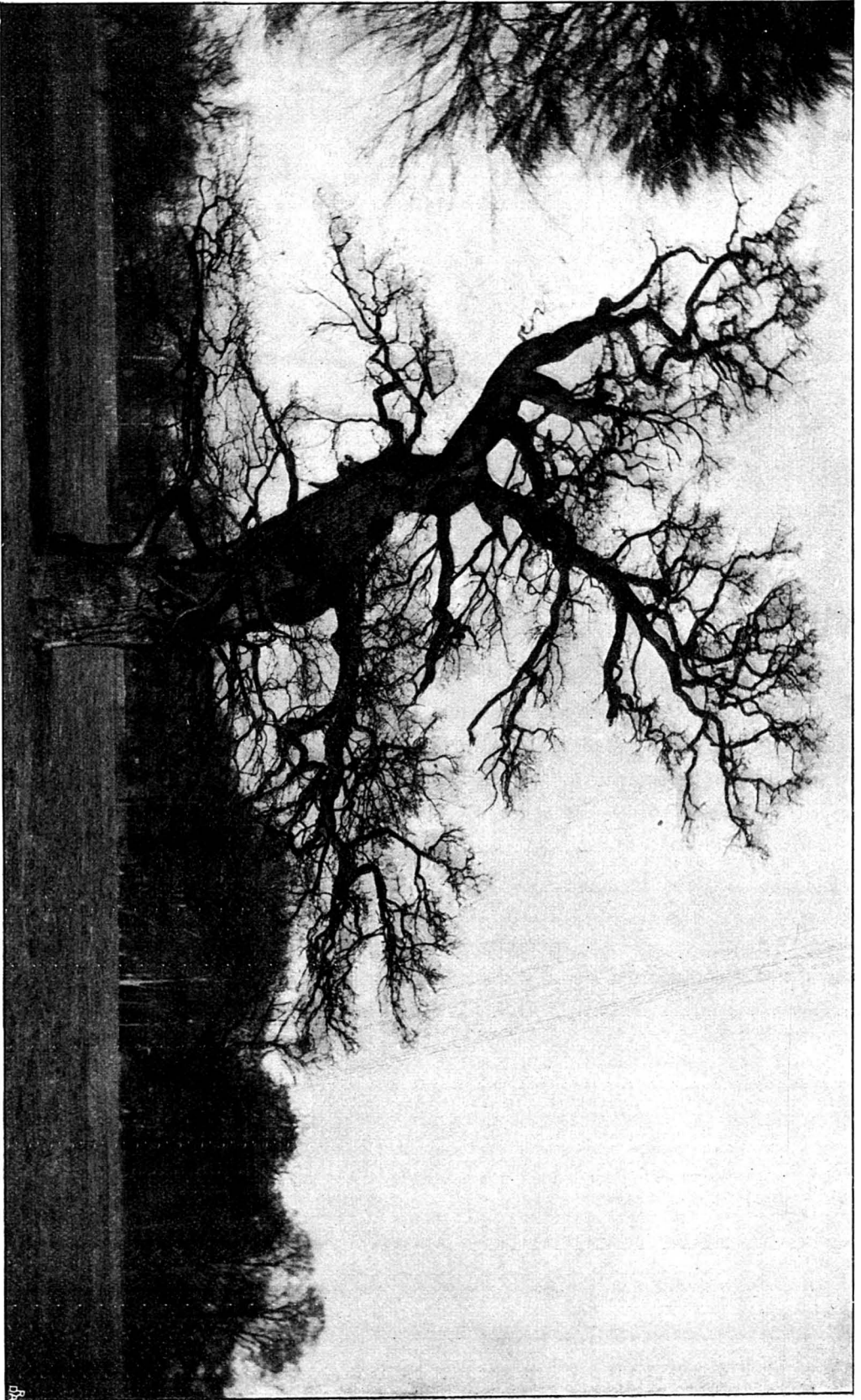
Blomstrende Pæretre Nordost for Eremitagen.

Ulvedalsegen (ved Friluftsteatret).

Skovfogedegen (ved Klampenborg).

Gammel fritsaende Eg paa Sletten Syd for Springforbi.

staar i Forbindelse hermed, kan eller bør virkelig ikke en enkelt Skovrider ej heller Forstvæsnet — der i saa Henseende sikkert ikke har Aspirationer — alene løse. De maa afgøres af de almeninteresserede Autoriteter efter en nøje Prøvelse af de store og beretigede Hensyn, som Hovedstaden og

forøvrigt hele vort Land har af, at Dyrehaven bevares.

Hvilken Betydning har den ikke for os alle? Hvilke Traditioner og Minder rummer den ikke?

Naar Planen er lagt, lad saa Skovrideren eller den Sagkyndige, hvem Udførelsen betroes, gennemføre den.

J. WERNER.

Vej forbi den slesvigske Sten til Eremitagen.

SKILTEKONKURRENCEN

EN UDSTILLING I INDUSTRIFORENINGEN

DE indkomne 62 Forslag frembyder et meget uensartet Materiale, og Bedømmelsen har som Følge deraf været ret vanskelig, naar — som i Indbydelsen nævnt — Hensyn skulde tages til: 1) en smuk Helhedsvirkning, 2) tilstrækkelig tydelig Fremhævelse af hver enkelt Forretnings særlige Karakter og 3) en rimelig Pris for den foreslaaede Skiltning.

Det maa straks erkendes, at Konkurrencens Resultater ikke fuldt ud svarer til de Forventninger, som Indbyderne har næret. Det synes, som om flere af de Kunstnere, om hvem man paa Forhaand maatte vente, at de sad inde med Forudsætninger for at fremstille smukke Løsninger, har holdt sig tilbage. Udstillingen indeholder dog, bortset fra megen Dilettantisme og Banalitet, mange gode Enkeltheder, omend ikke helt gode Løsninger, hvilket har bevirket, at Bedømmelseskomiteen ikke har ment at kunne uddele nogen Præmie paa det højest stipulerede Beløb: 400 Kr.

De præmierede Udkast er følgende:

Nr. 23. Mærke »Hat og Saks«. — Præmie 300 Kr.

Udkastet afgiver en god Helhedsvirkning, en passende tydelig Indskrift — et Hus, man husker. Man følte sig dog ikke rigtig sikker paa Farvevirkningen. Stueetagens Pilleinddeling er forandret.

Nr. 1. Mærke »L«. — Præmie 200 Kr.

Udkastet frembyder en god og sund Skiltning for en Guldsmed og et Broderimagasin; Skiltningen for de to Forretninger tilstrækkelig tydelig adskilt. Den anvendte Facade (Østergade 39) synes i særlig Grad at have tiltrukket de konkurrerende, idet ikke mindre end 21 har indgivet Løsninger af denne Opgave, — den synes ogsaa at være den letteste at løse.

Nr. 26. Mærke »1000«. — Præmie 200 Kr.

Nr. 28. Mærke (Tre sammenslyngede O). — Præmie 200 Kr.

Disse Udkast frembyder en god og fornem Skiltning for et større Firma. Sprosseinddeling

af Vinduerne og Dørene er harmoniske og diskrete. Bogstaverne i Indskrifterne derimod ikke helt gode.

Nr. 37. Mærke (Et 3-Øres Frimærke). — Præmie 200 Kr.

Udkastet frembyder et tiltalende Hele, hvor Skiltningen for 3 forskellige Forretninger fremtræder tilstrækkelig tydelig. Her er angivet et nobelt og diskret Forsøg paa Lysreklame. Det vil dog maaske blive vanskeligt Aaret rundt at sørge for Beplantning af de angivne Blomsterkasser.

Nr. 15. Mærke »TRE RE«. — Præmie 100 Kr.

Udkastet afgiver en god Skiltning for 2 Forretninger, særlig den øverste er vellykket. Bedømmelseskomiteen har dog ikke følt sig helt sikker med Hensyn til Virkningen af Stueetagens Skiltning gennem den udhængte Lysreklame.

Nr. 29. Mærke »Knold og Tot«. — Præmie 100 Kr.

Udkastet frembyder en ganske original Skiltning for 3 Forretninger paa et lille Hus, selvom

Skiltningen er opnaaet ved en delvis Omformning af Facadens Enkeltheder.

Nr. 45. Mærke (Monogrammet J. H.). — Præmie 100 Kr.

Udkastet afgiver et for uroligt Hele og ikke tilstrækkelig tydelig Skiltning for 4 forskellige Forretninger i samme Hus, men det indeholder saa smukke Enkeltheder i de forskellige Dele af Skiltningen med dennes forskellige Bogstaver, særlig i Stueetagens 2 Butiker, at Bedømmelseskomiteen har ment at kunne præmiere dette Forslag.

Ved Navnesedlernes Oplukning viste Forfatterne sig at være:

Nr. 23: Architect Ernst Heinr. Petersen.

- 1: Malermester Jørgen Laursen.

- 26: Arkitekterne Th. Hjejle og Niels Rosenkjær.

- 28: Samme.

- 37: Architect O. Dahlstrøm.

- 15: Architect V. J. Mørk-Hansen.

- 29: Arkitekterne H. Chr. M. Steen og Albert Oppenheim.

- 45: Tegner Helgo-Jørgensen.

ÆSTETISK FORVIRRING

HVOR i gamle Dage Østerport laa omgivet af Volde og Grave, rejser nu Østbanegaarden sin lave, men i al sin Beskedenhed ganske smukke Stationsbygning. Bygningen fortsattes mod Syd tidligere i en lav Brystningsmur, over hvilken man havde en smuk Udsigt over til Kastelsvolden og den svenske Kirke. Denne Mur fortsættes i en Række Cyclesskure, hvis Nytte maa synes ligesaa tvivlsom som deres Udseende er malproport og uskønt. Denne omtvistelige Forskønnelse af Banegaardspladsen i Forbindelse med de smagløse Skiltedekorationer, der udgør Cyclesskurenes Fortsættelse ned mod Søndre Frihavnsvej, har aabenbart ikke været de vedkommende Autoriteter tilstrækkelig. De har ment, at der tiltrængtes noget mere, noget der rigtig kunde fange Opmærksomheden. I disse Dage har man derfor ved Østbanegaarden paa den nævnte Brystningsmurs Sted afsløret en Nybygning, der imidlertid i beklagelig Grad viser en ret udpræget Mangel paa Smag hos den eller dem, der har godkendt den vedkommende Bygnings Opførelse paa dette Sted.

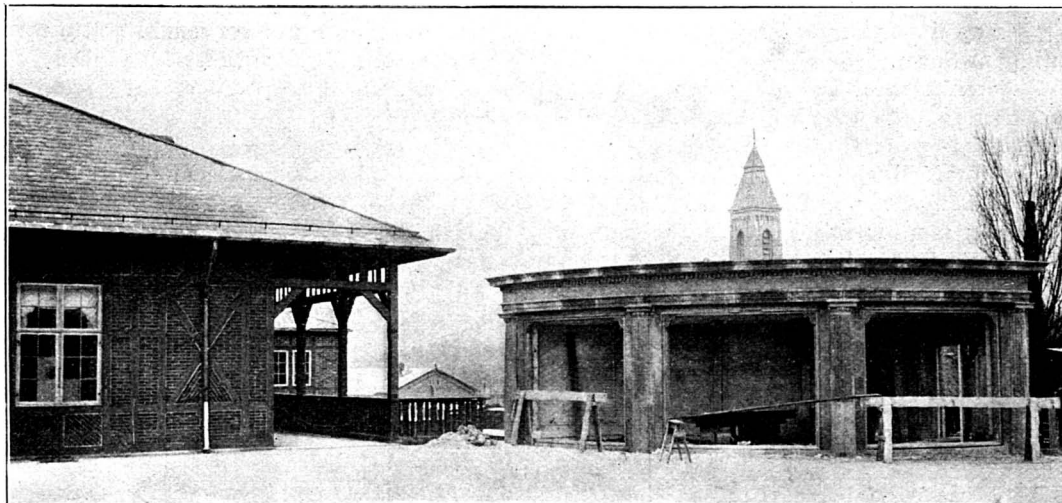
Hvis man nemlig tror, at vedkommende Autoriteter vilde have draget Omsorg for, at den paagældende Bygning, naar man overhovedet tillod dens Opførelse, blot nogenlunde kom til at harmonere med Stationsbygningen, klods op ad hvilken den er opført, tager man sørgelig fejl. Medens Østbanegaarden som bekendt er en Bindingsværksbygning, er den

nævnte Nybygning (hvis Formaal aabenbart er at tjene som Udstillingspavillon for et eller andet Stormagasin) opført i pseudo-klassisk Stil, helstøbt saavel i Stil som navnlig i Form (af ægte Cement), med Pilastre omkring store Varehusvinduer og opstillet som et Theater-Sætstykke med en Bagside, der ikke taaler at ses, men som man desværre ikke kan undgaa at se.

Østerport dannede i gamle Dage en af Indgangene til Hovedstaden. De dejlige gamle Byporte laa der som en tavs, smuk Hilsen ud mod den, der kom kørende eller vandrende til Fods ude fra. Byens Porte maatte vige Pladsen for Byens Expansionstrang. Det fik endda være, skønt vi andre Steder fra har Exempler paa, at en Storbys Udvikling ikke behøver at betyde et hidsigt og skaanselsløst Stormløb mod dens gamle Minder om Fortiden. I sidste Hæfte af »Forskønnelsen(*)» saa vi, hvorledes man i Tyskland med Forstaaelse og Skønsomhed værnede om de gamle middelalderlige Byporte, ja endog ikke gik af Vejen for at bygge saadanne Porttaarne, hvor de kunde bevirke en Berigelse af Gadebilledet, og selv i en By som Paris, hvor Færdselen som bekendt er mindst ligesaa stærk som i Kjøbenhavn, finder man de gamle Byporte — endnu større end de kjøbenhavnske — staaende urørte midt i Trafiken.

I gamle Dage smykkede man Indgangen til sin By med kostelige Søjler. Tiderne er forandrede. Nu naar vi ikke højere i Retning af Opfind-

*) Artiklen: Tysk Stilstand og dansk Udvikling.

somhed, end at vi, naar vi skal markere Indgangen til den indre By fra Østsiden, anbringer en Cementpavillon paa den ene Side af Brodækket og et offentligt Nødtørfthushus paa den

anden Side. Begge er de lige hæslige, men begge er de et talende Vidnesbyrd om, at der endnu findes megen Mangel paa Smag, og om bristende Sans for det dekorative.

EN JUNIORAFDELING INDENFOR FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE

INDENFOR Foreningens Bestyrelse har man i længere Tid drøftet Muligheden af at finde en Maade, paa hvilken man kunde udvide Foreningens Rammer samtidig med, at man forøgede Medlemsantallet. Dette har vel i Løbet af de sidste 5—6 Aar været i jævn Stigning (i det forløbne Aar f. Eks. øget med c. 400 nye Medlemmer, saaledes at Medlemsantallet nu er det højeste, det nogensinde før har været: ca. 1700), men det er dog alligevel ikke saa stort, som det burde og kunde være.

Som Resultat af Forhandlinger, der har strakt sig over næsten to Aar, har Bestyrelsen besluttet sig til at fremsætte et Forslag, der skyldes Maleren N. V. DORPH, og som i korte Træk gaar ud paa følgende:

Der oprettes en Juniorafdeling bestaaende af unge Mænd og Kvinder hentede fra Ungdomsforeninger og -Sammenslutninger af alle Arter og uden Hensyn til deres eventuelle politiske Farve, f. Eks. Skoleelever, Elever fra Haandværkerskoler, de tekniske Skoler, Akademiet, Polyteknisk Lærestanstalt, Universitetet, Handels- og Kontoristforeningen, Købmandsskolen, Studenterforeningerne o. s. v., kort sagt, hele den københavnske Ungdom, en Hær af Unge, der ad denne Vej søges vundet for Foreningens Ideer og gjort praktisk interesseret for dens Opgave.

Medlemsbidraget for Juniorafdelingen skulde være 2 Kr. aarligt.

Man ønsker at vække disse Unge Sans for deres By og at gøre dem delagtige i Omsorgen for den, at aabne deres Øjne for gammel og ny Skønhed og indgive dem Trang til at værne den. Det er vor Overbevisning, at man ved direkte at henvende sig til de Unge om Hjælp i Kampen for vor Bys Forskønnelse kan rejse en Hær af ivrige og nyttige Agitatorer, hvis Deltagelse i Løsningen af Opgaverne kan faa den største Betydning for Foreningen i Fremtiden. Tillige maa det huskes, at det er disse Unge, der til sin Tid selv skal tage Styrelsen i Byen, og af hvis Skøn og Indsigt det afhænger, hvorledes dens Minder agtes og dens Nyanlæg skabes.

Paa hvilken Maade faar man nu lettest Adgang til disse Unge, og hvorledes kan man tænke sig mest praktisk at ordne en saadan Juniorafdelings Stilling indenfor Foreningens Rammer?

Meningen er jo, stadig at bevare (og helst udvide) den gamle faste Medlemskreds (med 4 Kroners Aarskontingent) som Foreningens egentlige Kærne, medens den nye Afdeling skulde være som en Planteskole af frisk og ny Ungdom, hvis bedste Kræfter efterhaanden

rykker op til afgørende Indflydelse paa Foreningens Sager.

I Foreningens Tidsskrift, som Juniormedlemmerne skulde have gratis ligesom de ordinære Medlemmer, indrettes en særlig Rubrik for Juniorafdelingen.

Man tænker sig endvidere at lade afholde Foredrag med Lysbilleder om Kjøbenhavn, dens Historie, Architektur og ydre Kultur, dens kunstneriske Minder, dens Udviklingsmulighed, dens Fejl og Fortrin o. s. v.

Man tænker tillige fra Tid til anden at samle alle Foreningens Medlemmer i Hold, og med kyndig Vejledning tage saadanne Partier i Øjesyn, hvor Ændringer i Bybilledet er sket eller paatænkes, eller hvor man blot mener, at saadant burde ske. Saadanne Foredrag og Ekskursioner kunde passende sættes i Værk ved Lejligheder, hvor Foreningen agter at optræde imod eller til Fordel for en eller anden Plan, som i Øjeblikket ligger for, og som et virksomt Led i Agitationen imod (eller for) samme.

Endelig skulde Medlemmer af Juniorafdelingen have et Mærke eller Emblem, der skal være som et Samlingsmærke og kan bæres som et Udtryk for deres bypatriotiske Sindelag.

Til Udførelse af denne Plan er det klart, at Foreningen tiltrænger Bistand af Mænd udenfor Bestyrelsen og det raadgivende Udvalg,

Mænd, hvis Stillinger fører dem i Kontakt med de Unge, som det her gælder om at vinde, og som øver Indflydelse paa dem: Ledere af Skoler, Bestyrelser for Ungdomsforeninger o. s. v. Desuden gælder det om at interessere saadanne Mænd for Sagen, der som Foredragsholdere og Ledere kan tale til dem med Myndighed og Indsigt, yngre Videnskabsmænd, Forfattere, Kunstnere, Architekter, Museumsmand o. l.

Foreningens Bestyrelse og det raadgivende Udvalg har den 17. Januar afholdt et Møde med en Del i Sagen interesserede og med Ungdomsforeninger særlig fortrolige Herrer, der alle udtrykte deres Sympati for Tanken om paa den angivne Maade at gøre Byens Ungdom aktivt interesseret i, at der skabes en smuk By, og at det gode og skønne, der findes, ikke tankeløst tilintetgøres.

Hvorledes Forslagets Enkeltheder skal udføres i Praxis, vil nu — paa Grundlag af de ved nævnte Møde faldne Udtalelser — af Bestyrelsen blive gjort til Genstand for en nærmere Drøftelse. Sagen frembyder baade organisatorisk og administrativt visse Vanskeligheder: Juniorernes Stemmeret, Fixering af Aldersgrænsen, Formen for deres Valg af lokal Bestyrelse, dennes Forhold til Hovedbestyrelsen o. s. v.

Men forhaabentlig vil disse Spørgsmaal klareres saa vidt, at Sagen vil kunne forelægges paa den kommende Generalforsamling.

ET FORRETNINGSHUS PAA ØSTERGADE

VORE Medlemmer vil fra ifjor huske den lille Konkurrence, som Foreningen var Pianofortefirmaet Larsen & Petersen behjælpelig med at udskrive, og som resulterede i det i »Forskønnelsen« 1912, Side 17, gengivne smagfulde Skilt (tegnet af Architekt Henning Hansen).

Det har været Foreningen en Glæde at se Bekræftelse paa det gamle Ord om, at Eksemplet smitter.

Ved at læse om det nævnte Skilts Tilblivelseshistorie fik Ejeren af Ejendommen Nr. 31 paa Østergade, Firmaet Julius Heckscher, Lyst til at faa en ensartet kunstnerisk Udsmykning af denne Ejendoms Facade. Fir-

maet henvendte sig i den Anledning til Foreningen og stillede de fornødne Midler til dens Raadighed til Udskrivningen af en lille bunden Konkurrence.

Det af Architekt Albert Oppenheim indsendte Udkast blev det foretrukne. Opgaven lød oprindeligt kun paa Udsmykning af Husets to nederste Etager, men ved at se det Resultat, Konkurrencen havde bragt, besluttede Firmaet at udstrække Udsmykningen til hele Husets Facade, og Ejendommen fremtræder nu fra Stue til Kvist beklædt med skotske og sachsiske Sandsten samt med en Skiltning, der paa fornem og værdig Maade reklamerer for de paagældende Forretninger.

GENERALFORSAMLINGEN. Paa den forestaaende Generalforsamling vil der blive vist en Række Lysbilleder fra Dyrehaven. Tidspunktet for Afholdelsen af Generalforsamlingen har endnu ikke kunnet fastsættes, men vil senere blive bekendtgjort.

UDGIVET AF FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE
REDIGERET AF OTTO ASMUSSEN
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

OM DYREHAVENS FREMTID

Af Overførster, Kammerherre P. E. MÜLLER

REDAKTIONEN af dette Tidsskrift har i denne Aargangs 1. Hæfte fremkaldt Udtalelser om Dyrehavens Fremtid af Hr. Havearchitekt Erstad-Jørgensen og Hr. Overretssagfører J. Werner og har samtidigt opfordret andre til at udtale sig om dette Æmne. Jeg tillader mig i denne Anledning at anmode om Plads for nedenstaaende Bemærkninger angaaende det Stade, fra hvilket det rejste Spørgsmaal efter min Opfattelse bør betragtes, og skal forudskikke et Par Ord om de to foran nævnte Herrers Udtalelser, med hvilken Debatten er aabnet i dette Tidsskrift.

Begge d'Herrer fremsætter et levende Ønske om, at den Mand, der nu skal ansættes som Skovrider for Lystskovdistriktet, maa være den stillede Opgave voksen, et Ønske, som vistnok alle deler. Men hertil knytter de et Tilbageblik paa, hvor elendig den indtil nu herskende Tilstand har været. Uagtet det vel egentlig ikke er herom, at Tidsskriftet har villet fremkalde Forhandling, maa jeg dog fremsætte nogle Bemærkninger til disse Udtalelser.

Hr. Erstad-Jørgensen refererer i denne Anledning en for 9 Aar siden stedfunden Replikveksel mellem ham og mig i Tidsskriftet »Det ny Aarhundrede« og gør det paa en Maade, der med et mildt Udtryk maa kaldes misvisende. Da Hr. Erstad-Jørgensens Referat af det den Gang forefaldne kun indirekte har nogen Forbindelse med Dyrehavens Fremtid, skal jeg henvise dem, der ønsker fornødne Forudsætninger til at vurdere den ærede Forfatters sidste Indlæg i denne Sag, til »Det ny Aarhundrede« for 15. April, 15. Juni og 15. Juli 1904. Hvad Hr. Havearchitekten endvidere anfører om Charlottenlund Skovs Behandling efter 1904 er aldeles urigtigt.

Men ogsaa de Udtalelser, der fremsættes af Hr. Overretssagfører Werner, om hvis varme Interesse for Dyrehaven jeg har saa gode personlige Minder, vidner om alt for stor Mangel paa Kendskab til det, han udtaler sig om. Jeg beklager, at ingen af de to

Herrer nogensinde har fundet Anledning til ved et Besøg hos mig at søge Oplysning om, hvad de aabenbart trængte til at vide for at kunne fremsætte et nyttigt Bidrag til en Diskussion om Dyrehavens Fremtid, som ligger os alle saa stærkt paa Sinde, saa havde man næppe i saa stærke Ord udtalt sig om Fortiden i Stedet for at fremsætte nyttige positive Forslag, som kunde drøftes af de virkeligt Sagkyndige.

Hvor ufuldstændigt underrettet Hr. Overretssagfører Werner er, fremgaar af følgende Bemærkning: »Det vi derimod maa ønske, er, at der lægges en Plan for og med Dyrehaven. En saadan har Forstvæsenet i saa mange Aar maattet savne« o. s. v.

Nej, Forstvæsenet har i de sidste halvandet Hundrede Aar ikke savnet Planer for Dyrehaven, der findes tvært imod en hel Række saadanne med detaillerede Kort lige fra 1764 og efter udførlige Indstillinger alle approberede af de højeste Statsmyndigheder.

Det er ligeledes en urigtig Forestilling, at det har været Formaalet for Driften at skaffe den størst mulige Indtægt ved forstlig Drift af Skoven. En kgl. Resolution af 1843 foreskriver, at Jægersborg Dyrehave skal behandles som Lystskov uden at tage Hensyn til at fremvirke den størst mulige Indtægt af Skoven, og denne Bestemmelse har siden staaet ved Magt.

Det er endelig ligeledes en Misforstaaelse, at forstteknisk Indsigt alene har været raadende ved Bestemmelserne om Dyrehavens Behandling. I 1843 tilkaldtes »Kunstgartner« Rothe til at være medvirkende ved Bestemmelserne herom, og Planerne af 1861, 1885 og 1908 er udarbejdede af Forstvæsenet i Forbindelse med Inspektørerne for de kgl. Haver, Rothe, Flindt og Elers Koch, der alle har medunderskrevet Indstillingerne til Ministeriet om de af dette approberede Planer.

Til Belysning af disse Planers Aand skal jeg anføre Ordlyden af Indledningen til den af Haveinspektør Elers Koch medunderskrevne Indstilling om Planen af 1908: »Det fremgaar af

den under 22. Juli 1885 approberede Plan for Lystskovdistriktets Behandling i de følgende 20 Aar, at Grundlaget for de trufne Bestemmelser var at bevare, hvad bevares kunde af gamle monumentale Træer og Bevoksninger, og kun at forynge eller omdanne, hvad absolut ingen Levedygtighed besad.«

»De Bevoksninger og Anlæg af forskellig Art, som Lystskovdistriktet indeholdt, havde for en stor Del deres Værd i deres Historie, deres Alder og den Maade, paa hvilken de ved deres ejendommelige Præg, der ikke har noget Sidestykke i Danmark, var vokset fast i Befolkningens Yndest. Man var gaaet ud fra den Anskuelse, at intet Nyanlæg, der krævede Fjernelse af væsentlige Sider af det bestaaende, tilnærmelsesvis kunde erstatte dettes æsthetiske Værdier, i ethvert Fald ikke i flere Menneskealdr.« I denne Aand affattedes Driftsbestemmelserne, og i denne Aand er de gennemførte.

Men langt vigtigere end at imødegaa Udtalelser om Fortiden, der hviler paa saa mangelfuldt Kendskab til Forhandlingens Genstand som de to Herrers, er, hvad der bør gøres i Fremtiden. Jeg skal tillade mig at fremsætte nogle Momenter til en Forhandling herom.

Den yngste Del af Dyrehaven, den s. k. Klampenborg Plantage, er omtrent 150 Aar gammel; det næstnyeste Stykke mellem Fortunen og henimod Fuglsangsøen er ca. 180 Aar; hele Resten, naar undtages de unge Indelukker, er langt ældre, rimeligvis for Hovedmassens Vedkommende mindst 250 Aar med en Del endnu ældre gamle Ege, tildels som Ruiner, op imod 550 Aar (Vaupell). Bøgens Levealder er i Almindelighed ikke meget høj; allerede flere Decennier, før den naar 200 Aar, plejer den at blive affældig, og »kun undtagelsesvis naar den en Alder af 300 Aar« (Willkomm); Vaupell taler om Bøge paa 2—300 Aar som »ærværdige udlevede Oldinge«. Man vil heraf se, at hele den ældre Del af Dyrehaven maa kaldes en saadan »ærværdig udlevet Olding«. En Skovpark af denne Alder og Udstrækning forekommer maaske ikke andre Steder, i ethvert Fald ikke i Danmark.

14

Alle disse gamle Skovpartier er da ogsaa prægede af Affældighed. Stormene fælder aarligt mange, ja endog Vægten af de gamle Træers Olden kan i rige Oldenaar bringe dem til at synke sammen i stille Vejr. I Anledning af Planlægningen i 1908 foretoges der efter Distriktets Bøger en detailleret Opgørelse af Omfanget af denne Undergang paa Grund af Alderdom, og det viste sig, at der i de 23 Aar 18⁸⁴/₈₅—19⁰⁶/₀₇ paa Lystskovdistriktet var bukket under paa denne Maade Løvtræer med et Indhold af 6500 Favne Stammeved og 5000 Kubikfavne Grenkvas foruden 37,500 Kubikfod Stammeved af Naaletræ; kun en ringe Del af disse Masser var faldet uden for Dyrehaven, og langt den overvejende Part var Bøg. Disse Tal betyder, at der falder henved 100 gamle Træer i Gennemsnit om Aaret i denne Skov, et Forhold, der, sammenholdt med Bevoksningernes Alder, stiller deres Fremtid i et meget betænkeligt Lys.

Den største Del af den gamle Bøgeskov er saaledes »en affældig Olding« — men hvilken Olding? Vandrer man en Sommerdag ad Vejen fra Kildehuset til Eremitagen eller gennem Ulvedalene (»Uglebjergene« kaldte man denne Skovdel i gamle Dage), kaster man Blikket fra Eremitagen mod Vest ud langs det sydlige Skovbryn, der begrænser Sletten, eller ser man mod Øst ud over Skraaningens imod Sundet med de mange bredkronede, isolerede Træer og smaa Skovholme, saa viser denne Olding sig i en Fylde og Pragt, som for den, der har Øje for sligt, er næsten betagende. Den affældige viser sig som en ærværdig Olding af majestætisk Skønhed. Gaar man ind i Bevoksningerne, aabenbarer vel Affældigheden sig mere; men mellem Træer, der er prægede paa denne Maade af Alderen, findes der spredt i Grupper og enkeltvis herlige, forholdsvis sunde, mægtige Stammer.

Hele den østlige Del af Skoven udmærker sig nu ikke alene ved Træernes Alder og Kronernes Omfang, men ogsaa ved deres Form, der er Resultatet af deres Udviklingshistorie. De smaa Skovholme og de brede, knudrede enkeltstaaende Træer i Sletten er, saaledes som Vaupell har skildret det i sin klassiske Bog, De danske

Skove, formede af Vildt- og Kreatur- bid i Aarhundreder. Ingen Kunst vil kunne genskabe dem, naar de toges bort, og de giver et Billede af tidligere Aarhundreders Overdrev, hvor Kreaturer og Heste dreves paa Græs i saadanne med spredte Trægrupper bevoksede Udmarksjorder.

Men naar nu den gamle Bøgeskov i Dyrehaven er en Skov, der nærmer sig stærkt den Alder, da den fuldstændigt vil synke sammen, er det saa ikke muligt at udskyde dette sørgelige Tidspunkt, er det ikke muligt ved Kunst at gøre Overgangen til det kommende umærkelig eller lempelig? Med Overvejelser over dette Spørgsmaal har jeg aarligt været beskæftiget i næsten en Menneskealder.

Det laa nær at tage fat paa at skabe noget nyt, hvor det ikke gik ud over noget holdbart gammelt; men der er desværre foreløbig ikke stort at udrette ad denne Vej. I Begyndelsen af Firserne planlagdes en Del smaa Indelukker paa Steder, hvor der var opstaaet Aabninger i de gamle Bevoksninger, eller hvor Træerne var fuldstændige Ruiner. Men disse smaa Indelukker maatte der gives en vis Størrelse, for at der kunde komme noget ud af Træplantningen, og derfor kunde det ikke undgaas, at der kom kraftige og smukke Bøgeholme ind med i Indhegningerne, og at disse ogsaa maatte fældes for at skaffe Lys til Opvæksten. Men denne Fældning holdtes for en Del tilbage under det overvældende Indtryk af, hvad der faldt af sig selv rundt omkring. Det Spørgsmaal paa hvert enkelt Sted: hvad kan du skabe til Erstatning for den ærværdige Pragt, som ofres, holdt Mærkejernet tilbage, og det er derfor kun forholdsvis lidt, der er fældet af gode Træer i disse Indelukker; men maaske dog for meget. Og naar saa Opvæksten kom frem, strømmede om Efteraaret Mus i overvældende Skarer ind fra den omgivende nøgne Skovbund til Trækulturens lune Enklaver og ødelagde Gang paa Gang, hvad der møjsommeligt var skabt, trods Fælder og Gift i Masser. Erfaringen taler derfor ikke for, at der kan opnaas nogen virksom Vedligeholdelse af Skovbestanden ved den Art smaa Indelukker.

En effektiv Vedligeholdelse af Dyrehaven som Skov vil kræve Indhegning af hele Skovpartier med omfattende Hugster baade af affældige og levedygtige Træer; enkelte Skovholme af de bedste vil kunne overholdes nogen Tid, men Resten maa blive ung Skov. Dette er efter min Mening den Vej, der bør gaas, men jeg raader til, at man udskyder Tidspunktet, da man begynder herpaa, saa længe som muligt, og jeg tror ikke, at Øjeblikket til at anvende denne radikale Kur er kommet endnu. Spørgsmaalet herom kan formuleres saaledes: Hvad ofrer man ved en saadan Operation, og hvad opnaar man?

Man ofrer en ærværdig, majestætisk Naturskov, som ikke har noget Sidestykke i Danmark, og man faar i Stedet en Kunstskev af den Art, af hvilken Nordsjælland har Tusinder af Hektarer, og som vil kræve et Aarhundrede for at naa en saadan Udvikling, at den kan bringe, om ikke Erstatning, saa dog nogenlunde værdig Stedfortræden for den, med hvilken man gjorde kort Proces, før det var bydende nødvendigt, blot fordi den var gammel.

Men hertil kommer et Moment, som ikke bør overses. Den, der i en lang Aarrække har været fortrolig med Dyrehavens Anliggender, maa have modtaget et stærkt Indtryk af de Farer, der truer Skoven fra en anden Kant; det er den Trang til anden Anvendelse af de ved deres Beliggenhed kostbare Arealer, som Dyrehaven lægger Beslag paa. Bebyggelsen i Taarbæk er som i en Spændetrøje mellem Dyrehavshegnet og Stranden; offentlig og uhindret Færdsel mellem Kysten og Lyngbyegnen spærres ved den lukkede Skovs langstrakte Form, og en lang Række er de Krav og Ønsker om Etablering af forskellige Institutioner og private Indretninger i Dyrehaven, som har banket paa Bestyrelsens Dør.

Saa længe Dyrehaven bevarer sin Karakter af enestaaende Naturminde- mærke med dens historiske Minde i deres historiske Ramme, vil Kravet om at respektere dette Monuments Urørlighed have Vægt mod uvedkommende Interessers Indtrængen. Men naar Skoven først gaar over

til at blive Kunstskev, der ikke i noget væsentligt Træk adskiller sig fra det meget, som Nordsjælland indeholder af samme Art, saa vil et vægtigt Mid- del til at værne om dette Skovareals Integritet være tabt. Fremtiden vil sikkert vise store Tab paa denne Konto.

Men kunde man ikke ved Arbejder i det smaa gøre noget for de enkelte Træers Vedligeholdelse? Kunde man ikke ved Bortskæring af tørre Grene og Saarenes Tjæring eller Dækning med Zinkplader, ved Udboring og Cementfyldning af Tude og Huller i Stammerne pynte paa Affældigheden? Vandrer man gennem Bevoksningerne med Besvarelsen af dette Spørgsmaal for Øje og under Indtrykket af Skovens Karakter af Naturskov, vil man vistnok — ganske afset fra Arbejdets praktiske Udførlighed og Bekostelighed — erkende, at den gamle Pan, som residerer her, ikke kan og ikke bør friseres paa denne Maade. Til en Naturskov af denne Alder og Beskaffenhed hører desuden hele det Dyreliv, som den huser, Ugler og Flagermusekolonier i de hule Træer, Stære, der bygger Rede i Tudene, Spætter, Træløbere og Spætmejser, der færdes paa de gamle Stammer og har til Huse i Huller og Spalter o. s. v. Den affældige Naturskov med hele sit Dyreliv er en Fremtoning, der har sin egen Skønhed og Poesi, som ikke maa forstyrres ved for stærke Kulturindgreb. Dens Alder er det givne og Konsekvenserne heraf uafvendelige.

Hvad jeg især har haft for Øje ved de foranstaaende Bemærkninger er Dyrehavens egentlige gamle Bøgeskov mellem Fortunens Indelukke og Vejen fra Christiansholmporten til Eremitagen. Den danner Skovens egentlige Kærne og skriver sig rimeligvis fra Foryngelser ved Svinedrift i Oldenaar, især i Perioden mellem Christian d. IV. og Christian d. V. tes Tid. I v. Langens Plan fra 1764 udgør denne Skovstrækning »Hoveddel II« og en Del af III og IV, der skulde have været afdrevet i den sidste Trediedel af det 18de Aarhundrede. Men allerede i Slutningen af Halvfjerdserne ophørte man at følge denne Plan, og denne Skovstrækning fik Lov til at blive over 100 Aar ældre. Disse Skovdele er derved komne til at danne

Danmarks utvivlsomt ældste Skovstrækning og har formet sig til et Naturmindesmærke, der trods sin Affældighed ikke bør tilintetgøres ved moderne Kultur, førend det er bydende nødvendigt.

Men man kan jo ogsaa bestemme anderledes. Man kan nu tage fat dér, hvor de Langenske Forstmænd blev stoppede i 1778, med Foryngelse af deres Plans Hoveddel II, der er den mest affældige. Hvorledes vil dette tage sig ud? Skovstykket strækker sig fra Vejen mellem Kildehuset og Eremitagen i Øst til Højdeplateauet oven over Ulvedalene i Vest og udgør Skovens centrale Parti, der tillige er det af Publikum mest besøgte, og som desværre ogsaa bærer Præg af det deraf resulterende enorme Slid paa Træer og Bund. Vil man nu af Bekymring for ikke at faa ung Kunstskev nok i Fremtiden fælde Ulvedalenes pragtfulde bredkronede Bøge og maleriske Ruiner af gamle Ege; vil man omhugge det herlige Parti af Bøge mellem Dyrehavsbakken og de østlige »Uglebjerg«, Bøge, der hører til de skønneste og højeste i Dyrehaven, naar Skoven her, trods Træernes fremadskridende Affældighed, dog formodentlig endnu i en Menneskealder vil kunne bevare sin Hovedkarakter, der i Decennier har dannet Ramme om det rige Folkeliv, som udfolder sig her baade Sommer og Vinter? Jeg tror, at en Folkeafstemning om dette Spørgsmaal vilde gaa ud paa at lade denne affældige Skovdel med al sin Naturskønhed og sine Folkelivsminder komme sin Undergang nærmere, inden man gjorde kort Proces med den. Øjeblikket til her at lave Kunstskev er efter min Mening ikke kommet endnu — selv om Tidspunktet derfor ikke er meget fjernt.

Men ogsaa i andre Dele af Dyrehaven fortjener det overleverede Beskyttelse.

Det ligger nær, dersom man vil bevare den gamle Skov saa længe som muligt og dog vil sørge for Frembringelse af ny Skov, at tage »Sletterne« ind til Trækultur. Men ogsaa herved vil der ofres betydelige æstetiske Værdier. Hvad der giver Dyrehaven sit Præg er jo ikke alene de gamle Be-

voksnings, men ogsaa de aabne Sletter med det græssende Vildt og de vide Udsigter, alt i storstillede Dimensioner. Ser man fra Eremitagen imod Vest over til Søllerød og Skovene der omkring, over den vide Slette som Forgrund, saa frembyder der sig her et Landskabsbillede af usædvanlig Skønhed, som der i Tidens Løb er gjort en Del for at bevare og udvikle, især efter Tilskyndelse af de Landskabsgartnere, som har været raadgivende ved Planlægningerne af Dyrehavens Drift. De smaa Indelukker med Bøg, der findes i Nærheden af Eremitagen og Vest derfor, er efter Traditionen anlagte efter Rothes Anvisning; Udstrækningen af Fortunens Indelukke imod Nord blev i 1885 fastsat efter Flindts Anvisning, og nogle smaa Indelukker med Eg Nord for Eremitagen er ligeledes udførte efter Flindts Anvisning, alt for paa landskabeligt virkende Maade at afgrænse Udsigten og forhøje dens Perspektiv. Ogsaa i 1908 plejedes der Samraad med Haveinspektør Elers Koch om, hvorvidt der burde gøres noget til Forhøjelse af denne Udsigts Virkning, uden at der dog fremkom nye Anvisninger. En Tilkulturering af en større Del af Sletten imod Vest vil ikke blot forringe denne Udsigts storstillede Karakter, men vil med Tiden ganske ødelægge den.

Et føleligt Tab vil det ogsaa blive, naar Strækningen mellem »Chausseen« fra Klampenborg til Raavad og Dyrehavens østlige Hegn maa vige Pladsen for moderne Anlæg; thi denne Skovdel er af en saa ejendommelig Karakter og er i den Grad præget af en Skønhed af særlig Art, at den ikke mindre end de gamle centrale Bøgebevoksninger ganske mangler Sidestykke i vort Land.

Vandrer man fra Sletten med Tjørnene ved Springforbi mod Syd til Klampenborg Badeanstalt, kommer man gennem et Areal, der staar paa Grænsen mellem Skov og Krat, lige saa mærkeligt ved sin Alder som de øvrige gamle Dele af Dyrehaven. For den kyndige Iagttager vil det ikke være vanskeligt at læse denne Skovstrækningens Historie ud af Bevoksningernes Art og Form. Det er en ældgammel Egeskov, i hvilken Egene for

Størstedelen er forsvundne, rimeligvis fældede til Skibsbygning før Dyrehavens Indhegning i sidste Halvdel af det 17de Aarhundrede, saa at kun Egens Underskov blev tilbage. Det er denne Underskov, der i Aarhundredernes Løb under Indflydelse af Vildtbid har antaget Form af lave Træer, og enkelte gamle bredkronede Ege, nogle i affældig Forfatning, findes endnu her til Minde om den forsvundne dominerende Skovs Beskaffenhed paa denne Dyrehavens frugtbare Bund. Her findes nemlig eller fandtes i den Strækning alle de Underskovstræer, som danne Egens »Fodpose« paa god Bund: Begge vore Arter af Tjørn samt Slaaen, Skovabild, Hassel og Naur. Ja selv den Strækning af Bøge, som afbryder disse Underskovstræers Bevoksninger, er et Vidnesbyrd om den forsvundne Egeskov. De har en ganske anden Form end Bøgene f. Eks. om Ulvedalene og Fuglsangsøen; de staar ret spredt, er mængstammede eller unaturligt bredkronede, som de Bøge normalt bliver, der opvokser spredt i Egeskoven.

Henimod Klampenborg bliver Haselsen med El og Tjørn de dominerende i det s. k. Troldkrat; men i Omegnen af Springforbi er det de to Tjørnarter, der behersker Skovbilledet og i Blomstringstiden udfolder en Pragt, som har gjort denne Mellemtung mellem Skov og Krat berømt. Sagnet gaar, at Alexander v. Humboldt har besøgt Dyrehaven og ved Synet af Sletten med de blomstrende Tjørne udbrød: »Noget saadant findes ikke andre Steder i Verden.« Det er vel muligt, at denne mærkelige Skovstrækning har mest at fortælle den Naturkyndige, der paa én Gang opfatter dens Skønhed og forstaar det Liv igennem Aarhundreder, hvorom den fortæller. Men det er umuligt andet, end at baade Træernes Skønhed og dette Strøgs Præg af virkelig Natur ogsaa vil berøre Almenheden paa en anden Maade end et moderne Kunst-anlæg.

Desværre er Bevoksningerne i denne Del af Dyrehaven ikke mindre prægede af Alder og Affældighed end de gamle Bøgeskovspartier. Aarligt falder flere og flere af de højstammede Tjørne; men endnu yder de dog i

Juni Maaned et pragtfuldt Syn, og man maa haabe, at der endnu er en Del Aar tilbage, inden man finder det nødvendigt at forstyrre ved Kunst-anlæg det Stykke mærkelig Natur, som den forlængst forsvundne gamle Egeskov har efterladt. Man er for en Del Aar siden begyndt at beplante nogle Smaaletter med Tjørn til Af-løsning af de gamle; men dette er kun sket for dog at gøre noget, uagtet man var sig bevidst, at hvad der nu staar for Fald, aldrig lader sig rekonstruere; Tjørneskovens Historie lader sig ikke repetere. Ved den sidste Revision af Planen i 1908, i hvilken Haveinspektør Elers Koch deltog, var Tjørnesletten ved Springforbi Genstand for megen Drøftelse; men denne bragte ikke andet Resultat, end at man kunde fortsætte, som man havde begyndt, med Indplantning af smaa Grupper Tjørn, uagtet man var sig bevidst, at dette kun var et Palliativ.

Endnu maa jeg tilføje nogle Ord om den s. k. Klampenborg Plantage, Dyrehavens sydøstlige, nu henved 150 Aar gamle Skovdel. Den blev anlagt ved Kultur af den fra Tyskland indkaldte, fortjente v. Langen. Efter den Tids forstlige Anskuelser blandedes i disse Kulturer alle mulige Træarter mellem hverandre; Tabellerne angiver indtil 16 Arter, og disse Træers indbyrdes

Samliv har det været af største Interesse at iagttage. Træernes ved deres Artsejendommeligheder bestemte Vækstformer har i Forbindelse med Arternes indbyrdes Rivalisering og Kamp om Lyset givet et mange Steder højst interessant og lærerigt Skovbillede. Mange Træarter er forsvundne, men endnu den Dag i Dag er Blandingen tilstrækkelig broget til at vække Opmærksomhed.

Efter moderne Anskuelser om Ud-hugning og efter landskabsgartnerisk Stræben efter at fremskaffe smukt formede, kronrige og nogenlunde frit stillede Træer vil man uden Barmhertighed nu borthugge de Arter og Individer i denne Skovdel, som ikke har kunnet følge med, og som er bukkede under, om endnu ikke helt, i Kampen for Tilværelsen. Ved at underkaste denne Skovdel en saadan Behandling vil der efter min Mening fares med Ulempe. Ikke alene den sagkyndige Iagttager, men ogsaa den Del af de Skovbesøgende, som har Interesse for Skovens indre Liv, vil føle det som et Tab, naar dette Billede af halvandet Aarhundredes naturlige Samliv mellem Træerne bliver forstyrret under Paavirkning af, hvad der betegnes som Kultur, men ofte kun bliver Nivellering og Udslættelse af naturlige Ejendommeligheder i Kraft af visse herskende Doktriner.

UDDRAG AF BERETNINGEN OM FORENINGENS VIRKSOMHED I 1912

NU, det gamle Aar er ebbet ud, det nye Aar begyndt, er den Tid jo inde, hvor Aktieselskaberne opgiver deres Dividende, vi maa ogsaa efter Lovene opgøre vor. Aaret maa betegnes som et Middelaar. Avlingen fylder ikke særlig meget i Løden, men vi ved, at Kærnen er god; maatte vore Medlemmer nu mene det samme.

Foreningens Virke kan ganske naturligt deles i tre. For det første: saadanne Sager, som er begyndt for Aarets Begyndelse og som man har naaet til Ende med. For det andet: saadanne Arbejder, man har begyndt og endt i Løbet af Aaret, og endelig Paabegyndelsen af Sager, som man ikke paa Grund af Arbejdets Karakter eller Storrelse har naaet at faa fuldført i Aarets Løb.

Blandt den første Del maa jeg nævne Gravmindebogen og i Forbindelse med den Udstillingen af Gravminder paa den ved Københavns Magistrat foranstaltede »Mønsterkirkegaard« paa Havebrugsudstillingen i Sommer.

Overretssagfører Werners og Begravelsesdirek-

tør Bergs Foredrag om Gravminder efterfulgtes, som det erindres, af Udstillingen i Helligaands-huset. Efter den store Interesse, hvormed denne Udstilling blev fulgt af vore Medlemmer og den store Offentlighed, var det Bestyrelsen klart, at der virkelig her var et Felt, hvor man maaske kunde gøre godt, og det besluttedes at udgive en Bog om Gravminder. At denne Bog vil gøre Gavn udover dette at inspirere vore Kunstnere og Haandværkere til at præstere noget smukt i Retning af Gravminder, føler jeg mig overbevist om, og at den vil have stor Betydning for vor Monumentalkunst overhovedet, betragter jeg for givet.

Jeg maa paa Bestyrelsens Vegne takke de Mænd, som har bidraget til dette Foreningens sidste Monument, og da ganske særlig Hr. Overretssagfører Werner, der her har været Sjælen i Foretagendet. Tænk, hvis alle vore Medlemmer var saa aktive, hvad fik vi da ikke udrettet. Jeg bringer ligeledes Hr. Direktør Berg en varm Tak for hans store Interesse for denne Sag og for vort udmærkede Samarbejde.—

Blandt andre Ting, som Foreningen tidligere har beskæftiget sig med, og som nu er bragt til en foreløbig Afslutning, hører Vesterbros Torv.

Som bekendt tilstillede Foreningen i sin Tid Kommunalbestyrelsen et Forslag til en endelig Ordning af Torvet, udarbejdet af Prof. M. Nyrop, der jo har udført Eliaskirken. Forslaget var ledsaget af et Tilbud om, at Foreningen vilde lade opstille en Brønd paa Torvet, udført af Billedhugger R. Harboe. Dette Tilbud blev indsendt i Okt. 1908. Først nu er der taget Beslutning om Torvets Ordning, hvorved Nødtørftshuset bliver underjordisk, og Foreningen har haft den Glæde fra Magistratens 4de Afdeling at modtage en Skrivelse, hvori meddeles, at Kommunalbestyrelsen med Tak modtager Foreningens Gave. Foreningen maa takke Borgerrepræsentationsudvalget for dets Arbejde i denne Sag.

Frihedsstøttens Opstilling og Banegaardsterrænets Ordning maa ogsaa omtales.

Det er sikkert anerkendt, at Statsbanernes og Kommunens oprindelige Forslag af 1904 til Ordning af Forholdene omkring Frihedsstøtten var uheldig, ligesom ogsaa den ændrede Plan af 1909. Foreningen opfordrede derefter Prof. Kampmann til at fremsætte et Forslag, som mulig kunde tilfredsstille Kravet om en taalelig Ordning af den meget vanskelige Opgave. Den fremsatte Løsning med Buegangene paa Pladsens Nordside kender vi alle. Den Stemning, som hermed var rejst for Foretagendet, og Foreningens energiske Handling i Sagen bevirkede, at der blev udskrevet en Konkurrence om Ordningen, tillige omfattende hele det gamle Banegaardsterrains Forhold.

Resultatet blev som bekendt, at 1ste Præmie tildeles d'Hrr. Fischer, Nobel og Rasmussen. Efter forskellige nye — af andre — udarbejdede Forslag er Sagen nu endelig ordnet, som det synes, paa en tilfredsstillende Maade, idet man i Løsningen har optaget flere af d'Hrr.s Tanker. Foreningen, ja mange udenfor den, vore Børn og Børnebørn, vil vide at takke det Udvalg af Borgerrepræsentationen, som førte dette vanskelige Spørgsmaal til en god Løsning. Foreningen kan jo kun være glad over, at den har givet sin Skærv til denne vigtige Sag.

Jeg maa desværre bedrøve Forsamlingen med, at jeg maa omtale Frue Spir, en Sag, som vi havde troet var vel overstaet — i hvert Fald for Foreningens Vedkommende. Det vil huskes, at Architect Brummer har fratraadt sin Stilling som Medarchitekt ved Genopførelsen af Frue Spir. Efter fra Architect Brummer at have modtaget Meddelelse herom, henvendte jeg mig til Direktør Jacobsen for at høre hans Mening om Sagen. Han oplyste, at det var rigtigt, at Brummer var traadt fra, og at han agtede at indsende Prof. Ambergs Forslag til Konsistorium, men agtede forinden at konferere med Architekterne Borch og Nyrop om Forslaget og dets Enkeltheder. Paa et derefter sammenkaldt Bestyrelsesmøde blev det besluttet at sende en Skrivelse til Direktør Jacobsen, hvori man bad ham lade sagkyndige udtale sig om begge Forslag forinden Fremsendelsen. Direktør Jacobsen svarede paa denne Skrivelse kort, at Ambergs Forslag var indsendt til Konsistorium. Bestyrelsen har derefter med en særlig Skrivelse sendt Konsistorium Genpart

af de vekslede Skrivelser, for at Raadet kunde kende Bestyrelsens Syn paa Sagen. *)

Der er nu nedsat en sagkyndig Kommission til at bedømme Forslagene.

Bestyrelsen har ment at maatte foretage dette Skridt som Følge af Foreningens hidtidige Stilling til Sagen. For os og for alle, hvad enten man er Tilhænger eller Modstander af Spiret, gælder det dog om at faa det bedst mulige, hvis Spiret skal genrejses — alt uden Hensyn til, hvilken Architect der maatte anvendes. — —

Af Ting, som Bestyrelsen har beskæftiget sig med i Aaret Løb, maa jeg nævne Østervold, som jo nu desværre er ved at forsvinde.

Efter Fremkomsten af det af Architekterne Bræstrup og Cock Clausen udarbejdede Forslag har Bestyrelsen agiteret stærkt for Sagen bl. a. ved Indsendelsen af Andragender til Autoriteterne. Til Trods for en vis Velvilje har det vist sig umuligt at faa Voldresten bevaret, og da ganske særligt fordi hverken Stat eller Kommune vilde ofre noget økonomisk herpaa. — —

Med det gamle Frederiks Hospital har Bestyrelsen arbejdet for at faa fremskaffet et Forslag til Benyttelse. Men da nu Ministeriet har nedsat en Kommission til at overveje det samme Spørgsmaal, stiller Bestyrelsen sig foreløbig afventende. — —

Efter Henvendelse fra et af Foreningens Medlemmer, Grosserer Heckscher, har Bestyrelsen bistaet denne med Bedømmelse af en mindre Konkurrence om Skiltning af hans Ejendom paa Østergade. Resultatet foreligger nu og Assuranceselskabet har forskaffet sig en køn Bygning, som vi kun kan lykønske det til. Maatte andre følge det gode Eksempel.

Skiltekonkurrencen, der er iværksat sammen med Haandværkerforeningen, er i saa frisk Erindring, at jeg næppe behøver at omtale den nærmere. Jeg bringer Haandværkerforeningen en Tak for godt Samarbejde.

Vor lille Sag Lygtepælene i Palaisgade, hvis smaa Kurve efter Bestemmelsen skulde udstyres med Blomster af Gadens Ejere, har i længere Tid været tomme, nu fremtræder de igen med Vinterpynt ved Hr. Overretssagfører Friedrichsens Om-sorg.

Endelig skal jeg kun nævne den Sag, som sidst har beskæftiget Bestyrelsen, Juniorafdelingen. En nærmere Udvikling heraf er dog unødvendig, da denne Sag staar som særligt Punkt paa Dagsordenen.

Til Slut skal jeg bringe Foreningens Medlemmer vor Tak, en Tak til det raadgivende Udvalg og de mange blandt dem, som har bistaet os med Raad og Daad, og endelig en Tak til Pressen for dens Venlighed mod os; den er virkelig rørende, hvilken Forening kan vel opvise Magen. Det er dog næppe for vore smukke Øjnes Skyld, heller næppe alene for vore Gerninger; Gerninger kan altid kritiseres. Det maa vel da være vor Stræben, som er uegennyttig, her er intet at vinde for det enkelte Medlem, men vor uegennyttige Stræben er alene »Hovedstadens Forskønnelse«.

*) Skrivelserne findes aftrykt paa Side 21.

GENERALFORSAMLINGEN

DEN 31. JANUAR 1913

EFTER at Overretsassessor Cold var valgt til Dirigent, aflagde Formanden, kgl. Bygningsinspektør, Architekt Thorvald Jørgensen Beretning om Foreningens Virksomhed i det forløbne Aar, af hvilken Beretning et Uddrag findes gengivet andetsteds i nærværende Nummer. Efter at dernæst Sekretær Asmusen havde fremlagt det reviderede Regnskab, for hvilket der gaves Decharge, sættes Beretningen under Diskussion.

Bibliothekar Julius Clausen ankede over, at Bestyrelsen ikke havde lagt sig tilstrækkelig i Selen for Bevaringen af Østervold, der maa ske ved Anvendelse af en 4—5000 Kr. kunde være reddet. Fandt at Bestyrelsen fortabte sig for meget i Petitesser og lod de store Opgaver glide ud af Hænderne.

Professor Karl Larsen opfordrede Bestyrelsen til at holde Øje med Kastelsvolden og Christianshavns Vold.

Dr. Ryder fandt det skandaløst, at man til lod Opførelsen af saadanne Pavilloner som den ved Østbanegaarden, hvor man fuldstændigt havde ødelagt en smuk Udsigt*). Henstillede om ikke Bestyrelsen kunde skaffe sig nogen Indflydelse ved Opførelsen af saadanne og andre Smaabygninger (paa det gamle Banaardsterræn o. a. St.).

Architekt H. C. Andersen forespurgte, om der ikke fra Foreningens Side kunde gøres noget for at bevare de to af Boulevardens Trærækker. Dette kunde, saa vidt han vidste, lade sig gøre, saafremt Tunnellen blev rykket noget i Gadens Akse.

Formanden bemærkede, at Bestyrelsen i Sagen Østervold havde gjort, hvad der kunde gøres. Han gik ud fra, at Bibliothekar Julius Clausen ikke var klar over, hvor store Summer det her drejede sig om. Han skulde da blot oplyse, at det var c. 300,000 Kr. — Om Christianshavns Vold havde Foreningen et permanent Udvalg, der holder Øje med, hvad der passerer i denne Sag, saaledes at Begivenhederne her ikke kunde komme bag paa Byens Borge. Kastelsvolden skulde Bestyrelsen have sin Opmærksomhed henvendt paa. — Om en Flytning af Tunnellen gennem Boulevarderne nyttede det efter alt hvad der var gaaet forud, vist ikke at tale. — I Anledning af Boulevardtræernes Flytning andre Steder hen, vilde Formanden advare mod at anbringe dem ganske kritikløst. Træer kan ogsaa være i Vejen og mispryde i Stedet for at forskønne. Saadanne Eksempler har vi i Træerne foran Christiansborg og paa Børsrampen, hvor disse Træer er blevne alt for store og ganske tager Udsigten bort fra den skønne Børsgavl.

Da ingen yderligere begærede Ordet, gik man over til Dagsordenens Punkt 2: Juniorafdelingen. Forslaget fremlagdes af Formanden, der i Tilslutning til Forslaget fremsatte følgende Forslag til Bemyndigelse:

»Generalforsamlingen bemyndiger Bestyrelsen til — for saavidt man maatte møde fornøden Tilslutning — at oprette en særlig Juniorafdeling indenfor Hovedforeningen paa følgende Grundlag:

*) se Billedet Side 11.

I Juniorafdelingen optages som Medlemmer unge Mænd og Kvinder indtil 22 Aars Alderen.

Medlemskontingentet sættes til 2 Kr. aarligt. Juniorafdelingens Medlemmer har ikke Stemmeret paa Hovedforeningens Generalforsamlinger, men har i øvrigt samme Rettigheder indenfor Foreningen som Hovedforeningens Medlemmer.

Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse repræsenteres alene af Hovedforeningens Bestyrelse.

For Juniorafdelingen kan oprettes en egen Bestyrelse, der kan fremkomme med Indstillinger til Hovedforeningens Bestyrelse.«

Medens Folketingsmand A. C. Meyer varmt anbefalede Tanken i Forslaget, stillede Professor Karl Larsen sig meget skeptisk. Han indsaa for det første ikke, hvorledes Foreningen fik Raad til at give de unge Mennesker alt det for 2 Kr., de ældre maatte betale 4 Kr. for. For det andet mente han, at man ikke kunde forholde Juniorerne Stemmeret paa Generalforsamlingerne. Gav man dem ikke Stemmeret, fik man heller ikke fat paa dem som Medlemmer.

Overretssagfører Werner manede for det sidste Punkts Vedkommende til Forsigtighed. Han havde fra sin egen Ungdom et Eksempel paa, at Stemmeret paa for unge Hænder let kunde misbruges.

Dr. med. Axel Borgbjerg fandt Spørgsmaalet om Stemmeret uden praktisk Betydning. Var der blandt de unge Mennesker nogen, der absolut maatte have Stemmeret, kunde de jo blot overgaa til den almindelige Medlemsklasse med dennes Kontingent og dennes Rettigheder.

Efter de faldne Udtalelser ønskede Bestyrelsen at stille Forslaget til Bemyndigelse i følgende Form:

»Generalforsamlingen bemyndiger Bestyrelsen til at virke blandt Ungdommen for Tilslutning til Foreningens Formaal, eventuelt gennem Oprettelsen af en Juniorafdeling.«

Cand. jur. H. F. Ulrichsen stillede Forslag om, at Bestyrelsen »bemyndiges til at virke for Tilslutning blandt Ungdommen, navnlig ved Arbejde i de forskellige Ungdomsforeninger«.

Ved den derpaa følgende Afstemning forkastedes cand. jur. Ulrichsens Ændringsforslag med c. 60 Stemmer mod c. 30, hvorefter Bestyrelsens ændrede Forslag vedtoges med et lignende Stemmetal.

Derefter fremsatte Bestyrelsen Forslag til nogle mindre Lovændringer, af hvilke en enkelt (der gik ud paa, at Bestyrelsen ved indtrædende Vakance i Aarets Løb er berettiget til at supplere sig med et nyt Medlem til at udfylde den ledige Plads) toges tilbage. De øvrige Ændringer vedtoges uden Diskussion. Da Forsamlingen imidlertid ikke var beslutningsdygtig — hertil kræves Tilstedeværelsen af mindst Halvdelen af Foreningens 1783 Medlemmer —, maa Vedtagelsen stadfæstes af en ekstraordinær Generalforsamling, der senere vil blive indkaldt.

Der foretoges derefter Valg til Bestyrelsen, der herefter bestaar af

Architekt Thvorvald Jørgensen } fratr. efter
 Sagfører L. F. Kock } Tur 1914
 Architekt Ulrik Plesner }
 Maler N. V. Dorph } fratr. efter
 Ingeniør, cand. polyt. Svend Koch } Tur 1915
 Architekt K. Varming }
 Billedhugger L. Brandstrup } fratr. efter
 Overretssagfører Stefan Hetsch } Tur 1916
 Grosserer Christian Holm }

Til Medlemmer af det raadgivende Udvalg valgte

Boghandler August Bang
 Billedhugger, Professor Vilh. Bissen
 Billedhugger A. Bundgaard
 Redaktør Kristian Dahl
 Direktør Benny Dessau
 Havearkitekt E. Erstad-Jørgensen
 Ingeniør, cand. polyt. Alex. Foss
 Redaktør Christian Gulmann
 Etatsraad Jacob Hegel

Architekt, Professor Hans J. Holm
 Architekt Magdahl-Nielsen
 Billedhugger Carl Mortensen
 Hofdekoremaler H. C. Nielsen
 Architekt, Professor Martin Nyrop
 Konsul P. Nørgaard
 Sporvejsdirektør Kai Nørregaard
 Professor, Dr. juris Carl Torp
 Architekt Gotfred Tvede
 Overretssagfører J. Werner
 Overretssagfører F. Wolff.

Til Revisorer og Revisorsuppleanter genvalgte henholdsvis:

Fuldm. i Overretten, cand. jur. E. Bissen og
 Bankfuldmægtig, cand. jur. O. Möhl,
 Grosserer R. Wassmann og
 Ekspeditionssekretær, cand. jur. V. Hempel.

Efter Generalforsamlingen holdt Overretssagfører J. Werner et Lysbilledforedrag om Dyrehaven.

FRUE SPIR

EN BREVVEKSLING

Kbhvn., 16. Oktober 1912.

Til Konsistorium!

DEN 18. f. M. modtog Foreningen gennem sin Formand en saalydende Skrivelse fra Architekt Carl Brummer:

I Deres Egenskab af Formand for Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse henvender jeg mig til Dem; idet jeg anser det for min Pligt at meddele Dem, at jeg d. 16. ds. har set mig nødsaget til at trække mig tilbage fra at være med til at bygge Frue Spir.

Aarsagen hertil er den, at den Form, Prof. Amberg og Dr. Jacobsen ønsker at Spiret skal have, efter min Mening er kunstnerisk uforvarlig.

For at opnaa det bedste Resultat har vi hver især, uafhængig af hinanden, udarbejdet et Par Forslag; men det viste sig da, at vor Opfattelse af Opgaven var saa forskellig, at der ingen Mulighed var for, at de kunde forenes.

Jeg har i mit Arbejde i Hovedsagen fulgt de Proportioner, som den af Thurah signerede Tegning, der findes i Rigsarkivet, angiver. Og jeg har anset det for en meget vigtig Side af Opgaven at tilvejebringe den størst mulige Harmoni og Forbindelse mellem den Kirke, der nu staar, og Spiret.

Professor Amberg har i sine Forslag, efter mit Skøn, ikke gjort det ringeste Forsøg herpaa, saa det forekommer mig, at der er en skærende Disharmoni mellem Spiret og Kirken, ligesom der hverken i Form eller Proportioner

findes meget af den Skønhed, som den Thurahske Tegning angiver.

Da vi i sin Tid udførte Modellerne, blev der paa mit Initiativ gjort forskellige Forsøg paa at tilvejebringe den ovennævnte Forbindelse og Harmoni mellem Kirke og Spir blandt andet ved ligesom at føre Taarnlinien ned gennem Kirkens Facade samt ved at hæve Vægtergangen og gøre Afstanden mellem denne og Hjelmen noget højere og saa samtidig gøre Spiret det lavere, vi havde forhøjet Taarnet.

Om disse Punkter siger Prof. Martin Nyrop i sin Kommissionsbetænkning følgende:

»gennem den i Raadhuset udstillede Model forekommer det os indlysende, at Forholdet mellem Taarn og Spir bliver smukt og harmonisk, og at den ændrede og løftede Vægtergangs Afstand fra Spirets Underkant er særlig vel afvejet«.

De her nævnte utvivlsomme Forbedringer har Prof. Amberg nu fuldstændig strøget, og Følgen er, at det hele er blevet ganske disproportioneret.

Da Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse er gaaet saa stærkt i Breschen for denne Sag og derfor har et moralsk Ansvar overfor dens Forløb, mener jeg ikke at burde fortie overfor Dem som Formand, hvad der er sket.

Thi jeg anser det for hævet over enhver Tvivl, at hvis den Tegning, Dr. Jacobsen har antaget, bliver indsendt til Konsistorium, vil denne Sag, som baade Foreningen og mange andre i ca. 2 Aar har kæmpet for at faa frem, for bestandig være dødsdømt.

Jeg har foreslaaet d'Hrr. Dr. Jacobsen og Prof. Amberg at lade de to Architekter M. Borch og M. Nyrop i hvis Haand den endelige Dom, henholdsvis i Konsistorium og Ministeriet, vil blive lagt, bedømme vore Tegninger; men ingen af d'Hrr. vilde indlade sig derpaa.

Denne Skrivelser Ordlyd meddelte man under 3. ds. Direktør Dr. Carl Jacobsen med en Skrivelse af følgende Indhold:

Da man fra Architect Carl Brummer har modtaget den i Afskrift vedlagte Skrivelse, af hvilken det fremgaar, at Samarbejdet er bristet mellem de Architekter, hvem De havde overdraget den store og ansvarsfulde Opgave: at udarbejde Tegninger til et Spir paa Vor Frue Kirke, mener Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse paa nærværende Tidspunkt ikke at burde tilbageholde sin levende Beklagelse af, at Sagen har faaet dette Forløb.

Som det vil være Hr. Direktøren bekendt, har Foreningen paa Grundlag af de den tidligere forelagte Tegninger og i Særdeleshed af den i Raadhushallen i sin Tid udstillede Model saa ganske afgjort ment at kunne støtte Deres Arbejde for Spirets Genrejsning, at den nu med desto større Betænkelighed ser Sagen ledet ind i et Spor, hvis Afslutning ikke kan overskues.

Ved sin Agitation saavel i Tale som i Skrift til Fordel for Spiret og ved overfor Rigsdagen paa det varmeste at have støttet Tanken om dets Genrejsning har Foreningen, i hvis Navn den førnævnte Model, som det vil erindres, var udstillet, paataget sig et saa uomtvisteligt Ansvar, at den ikke tør se med Ligegyldighed paa, hvad der gennem Architect Brummers Skrivelse er kommet til dens Kundskab.

Foreningen vil gerne understrege, at det selvfølgelig ikke er dens Hensigt at sætte sig til Doms i denne Sag, men da Foreningens Anbefaling overfor Rigsdagen paa et Tidspunkt, da Modstanden mod Spiret var paa sit højeste, for en ikke uvæsentlig Del var baseret paa det Indtryk, man havde modtaget gennem den i Raadhuset udstillede Model, vil det forekomme ganske naturligt, at Foreningen i Følelsen af sit Ansvar i kunstnerisk Henseende maa nære en vis Ængstelse ved nu at erfare, at kun de af Professor Amberg senest fremstillede Tegninger vil blive det Grundlag, paa hvilket De vil tilbyde Konsistorium at rejse Spiret paa Vor Frue Kirke.

Vi er ganske vist bekendte med, at Prof. Ambergs seneste Tegninger har været forelagte for Architekterne Prof. Martin Nyrop og Martin Borch, men vi haaber, at De, Hr. Dr., ikke

vil misforstaa vore Bevæggrunde, naar vi indtrængende anmoder Dem om, at ogsaa de af Architect Brummer fremstillede Tegninger maa blive underlagte de nævnte Architekters Skøn. Gennem en saadan Bedømmelse af de paagældende Kunstneres Udkast, som det tilsyneladende — af Grunde der er Foreningen ubekendt — ikke har været muligt at faa sammenstemt, men som paa den anden Side dog maa antages hver for sig at være et fuldgyldigt Udtryk for de paagældendes kunstneriske Ydeevne, vil Foreningen kunne føle sig beroliget, idet man nærer den sikre Forvisning, at de to Kunstnere, om hvis Dom der her er Tale, og om hvis kunstneriske Med-Ansvar for den foreliggende Sags videre Forløb de sikkert ikke selv vil være i Tvivl, vil dele Sol og Vind lige mellem de tvende Parter.

Det skal sluttelig tilføjes, at Foreningen i denne Sag selvfølgelig ikke paa nogen Maade taler nogen bestemt Persons Interesser. Det er selve Sagen, og kun denne, der ligger os paa Hjærte. De vil imidlertid sikkert kunne forstaa, at denne Sags Betydning rækker langt ud over Enkeltmands Interessessfære. Det er selve Hovedstaden, hvorom det drejer sig, og i dennes Navn er det, at vi mener at burde henstille til Dem, varmt og indtrængende, at overveje, om ikke det Skridt, De staar i Begreb med at foretage, kunde blive skæbnesvangert for Realisationen af Deres stolte og skønne Tanke: at genrejse Spiret paa Byens Hovedkirke.

og modtog derefter fra Dr. Jacobsen et den 5. ds. dateret saalydende Svar:

I Besiddelse af Deres P. B. V. ærede Skrivelse af 3. ds. med Bilag tillader jeg mig at oplyse, at mit Tilbud med Tegninger ang. Opførelsen af Frue Spiir allerede d. 28. Sept. er blevet indsendt til Consistorium.

Naar Foreningen har ment at burde bringe denne Brevvekslings Ordlyd til det højtærede Konsistoriums Kundskab, er det, fordi man overfor dette ligesom overfor Dr. Jacobsen har ønsket at præcisere sit Standpunkt i denne Sag.

Der har som bekendt staaet megen og stærk Strid om Forsvarligheden af at sætte Spir paa Vor Frue Kirke; i denne Strid har ogsaa Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse deltaget — paa Dr. Jacobsens Side, men Kravet om, at de paagældende Architekter maatte faa fuld kunstne-

risk Frihed (naturligvis indenfor den en Gang givne Ramme), har været den ved flere Lejligheder overfor Dr. Jacobsen hævdede Forudsætning.

Naar derfor Forholdet er dette, at Bestyrelsen ud fra det Indtryk, den i sin Tid havde modtaget dels af de paa-gældende Architekters i Fællesskab udarbejdede Tegninger, dels — og navnlig — af den i Raadhuset i For-eningens Navn udstillede Model, har medgivet Tanken om Spirets Genrejs-

ning sin Støtte, vil det højtærede Kon-sistorium sikkert kunne forstaa Be-styrelsens Bevæggrunde til at forbe-holde sig sin Stilling, saafremt det skulde vise sig, at det Spir, om hvis Opførelse der nu foreligger Tilbud, er et andet end det, der i sin Tid i Model var offentligt udstillet.

I Ærbødighed

P. B. V.

(sign.) THORVALD JØRGENSEN

(sign.) OTTO ASMUSSEN

KØBENHAVNS SØSTADSKARAKTER

Af Havearchitekt JOHAN LASSEN

DET er sagt saa tidt: at kun de færreste — tilrejsende som indfødte — har noget bestemt Indtryk af, at København er en Søstad. Det er unægtelig sagt tidt, men det hører til de Ting, der ikke kan gentages for ofte.

Den, der kun kender Byen fra Landkortet, og ved, at den ligger ved det »dejlige Øresund«, han maa komme til København med store Forventninger om Kystpromenader og Udsigter og alt, hvad han har set eller blot hørt om fra fremmede Søstæder. Kommer han sejlene ad »Sundet« hertil, vil hans Glæde begynde allerede ved Helsingør, og lige ned til Charlottenlund vil han kunne beundre den danske Kyst, hvor Skovenes og Havernes Løvmasser hist og her brydes af Villaers hvide Kontrast, — han kan jo ikke se, at Forholdene i Land ikke er saa ideelle, som det ser ud til fra Søen. Men ved Charlottenlund og Hellerup maa han allerede begynde at føle Skuffelsernes Ubehag, altfor mange sammenhængende, højere og højere Husrækker og Fabriksskorstene karakteriserer Indsejlingen til Hovedstaden. Han kan imidlertid trøste sig med, at Byen er en By i Vækst, med Industri og Handel, og at denne Vækst kræver sin Plads og maa sætte sit Præg, og at det hele dog til sidst maa gøre Byen rig, saa at han vil finde Spor af denne Rigdom omsat i Skønhed, naar han kommer nærmere til Land. Langelinie vil maaske et Øjeblik holde dette Haab fast, — men ak! Toldboden og Kvæsthusbroen o. s. v. og næsten hele Kristianshavnsiden; Tvivlen maa tage ham.

Naar han først i Land, vil han erfare, at Byen ikke har forstaaet at udnytte sin Beliggenhed, hverken m. H. t. Skønhed eller rent

praktisk. Havde det end været praktisk! — Men hvad er Gammelholm som Havne- og Handelskvarter, hvad er selve Kvæsthusbroen og hvad er Kristianshavn?

Ak nej! Dansken, som fra Arilds Tid søvant har pladsket paa Havet, han synes i hvert Fald i København at have mistet Sansen for alt Vandets Skønhed. Thi det er jo ikke blot Kystlinjen: Charlottenlund—Hellerup—Østerbro, der ikke er udnyttet som Promenade og »rigt« Kvarter, det er jo ikke blot f. Eks. Sct. Annæ Plads, der er ødelagt — og Gammelholm, ikke blot Kristianshavnsiden af Kysten, det er jo gennemført helt ud paa den anden Side langs Kalvebodstrand og ind i Byen gennem Holmens Kanal, og det spores tydeligt ved Søerne ved Dosseringen, disse stakkels mishandlede, regulerede Søer.

København som Søstad, — man kommer uvilkaarlig til at smile ved Tanken.

Men er det da altsammen haabløst nu, er der da slet ikke det mindste at gøre for at give Byen sin Karakter igen?

Selvfølgelig, ellers havde disse Linjer ingen Berettigelse. Der kan hjælpes endnu. Selv om vi ikke mere kan faa en storslaaet Helhed ud af vor Kystlinje, saa er der endnu Muligheder nok for at skabe gode Enkelt-heder.

Først og fremmest maa vi sørge for at frede og værne om det lidt, der endnu er tilbage af Kystvej ved Strandvejen; denne Sag er dog saa populær og for en Del i saa gode Hænder, at den ikke behøver nærmere Om-tale her.

Saa er der Langelinie. Der er nu vel ingen, der har tænkt paa at berøve os den, men de smaa, næsten umærkelige Forandringer

ger er netop de allerfarligste, — lad os derfor passe godt paa denne vor eneste Strandpromenade, den er saamænd ringe nok.

Af nyt, der kunde skabes, er der vel ikke meget. Der kunde maaske fredes om Kristianshavns Kanal, f. Eks. saaledes, at alt Nybyggeri holdes mindst 30—50 m tilbage fra Kystlinjen, at Tegninger til de paagældende Ejendomme blev underkastet et sagligt Skøn, forinden de approberedes, for at hindre altfor grim Bebyggelse, og endvidere derved, at man langs Kanalen plantede en eller flere Rækker Træer og udbedrede de Træer, der allerede findes. — Noget lignende kunde ske med Holmens Kanal, idet man plantede en Række Træer langs denne — samt sørgede for, at visse særlig smukke og karakteristiske Huse i Nybrogade og Ved Stranden o. a. St. blev bevarede gennem Tiden. Derved vilde allerede noget være vundet.

Søerne er derimod Smertensbørn, som det næppe kan nytte at røre ved. Men saa er der Kystpartiet paa den anden Side Byen, langs Kalvebodstrand.

Her er endnu rige Muligheder, som kan og bør udnyttes.

Da Københavns Kommune i sin Tid udskrev en Konkurrence til Bebyggelse af de ydre Distrikter, fremkom der ogsaa flere Projekter til Udnyttelse af denne Kyststrækning. Bl. a. offentliggjordes et Projekt til en Park:

»Valbyparken ved Kalvebodstrand«, der paa en særdeles tiltalende Maade drog Fordel af Kystlinjen, og det var at ønske, at Kommunen i Tide reserverede sig tilstrækkelig Areal til fremtidig Virkeliggørelse af en saadan Strandpark.

Egnen ejer ganske vist ikke Strandvejens Skønhed med Skov og herlig Strand, men alligevel er her en smuk, vid Udsigt over Amager og ned mod Køgebugt og Stevns.

Hvorfor da lægge høje Kaserer eller Fabrikker paa disse Arealer, i Stedet for at udnytte deres Værdi til Villabebyggelse.

Og saa endnu blot ét: Strandlinjen kan meget vel holdes aaben for alle, selv i et saadant Villakvarter — se blot til Udlandets berømteste Strandpromenader, Promenade des Anglais i Nizza, de beplantede Kajer i Barcelona, Promenaderne i Luzern og Zürich o. m. a. Her bor Rigmænd, hvis Villæer og Haver langt overgaar vore hjemlige i Omfang og Pragt, — men Stranden er fri; det kan sagtens lade sig gøre, blot Byens ledende Mænd vil tage sig af Sagen og i Tide sørge for at redde, hvad reddes kan. Saa kan København endnu blive en karakteristisk Søstad. Lad os haabe, at den By, der havde Raad til at sløje sin sidste Voldrest og saa mange andre Skønhedsværdier, ogsaa maa faa Evne og Vilje til at skabe nye Tiltrækningspunkter til Gavn og Glæde for sine Borgere.

PRÆMIERING AF NYE BYGNINGER I GENTOFTE

Gentofte Kommunes Udvalg til Præmiering af nye Bygninger og Udstyksen har afgivet Beretning om Bedømmelsen for 1912.

Der er, siger Udvalget, i 1911 bygget meget, men beklageligvis ogsaa en Del uden Indsigt og Smag; men der er ogsaa udført mange gode og dygtige Arbejder. Der er uddelt tre Diplomer i Forbindelse med Præmier à 200 Kr. En er tilfaldet det af Enkefru Wessel i en gl. Have i Gentoftegade opførte Stiftelse for ældre Damer »Th. Wessels Minde«, Architekt Axel Berg. Bygningens Ydre betegnes af Udvalget som »stilsfærdig og behersket Kunst«, ligesom Erstad-Jørgensens Haveanlæg roses.

En anden Præmie tilfalder M. G. Lublins af Carl Brummer tegnede Hus paa Sponecksvej, — »en god Type for et borgerligt Hus paa Landet«.

Endelig er der givet Præmie til Architekt P. Bau-

manns Bebyggelsesplan for en Del af Teglgaardens Jorder i Ordrup — »en klog, vel overvejet Plan«.

Følgende har desuden modtaget Hædersdiplomer: Direktør Ivar Nyholms Hus, Vilvordevej 7, (Architekt K. Varming). Murer Martin Jensens Hus i Vemmetofte Allé Nr. 22 (Architekt Cosmus Bræstrup). Dr. phil. Ditlef Nielsens Hus paa Hjørnet af Alexandravej og Kayservej (Architekterne A. Kuld og J. Strøm-Teisen).

Endvidere Murermester N. Brandts 6 Lejligheders Hus paa Hellerupvej (Architekt Anders Ambye). Skomagermester R. Olsens Ejendom paa Hjørnet af Ordrupgade og Lindegaardsvej (Architekt Chr. Holst). Og endelig Papirhandler Nyborg-Lassens to Lejligheders Hus paa Phistersvej (Architekt Nic. Hansen).

Præmierne og Diplomerne er tiidelt Bygherrerne.

Ethvert Medlem kan skaffe ét nyt Medlem!

Send et 3 Øres Brevkort til Foreningens Kontor,
Aaboulevard 5, eller ring til Nora 1362 (Kl. 9-11 Fm.).

UDGIVET AF FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE
REDIGERET AF OTTO ASMUSSEN
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

Fra Provianthusbygningen.

BIBLIOTHEKSPLADSEN PAA SLOTSHOLMEN

Af cand. mag. VILH. LORENZEN

SLOTSHOLMEN er Danmark Kaspitol. Ulykkelige Forhold hargjort, at dette har været overset, og først, naar ad Aare det ny Slot staar færdigt til at modtage Konge, Rigsdag og Højesteret, vil Slotsholmens virkelige Stilling igen være klar for alle.

Men i det store og hele har vi handlet ilde med Slotsholmen i de senere Aar. I Tide at faa en samlet Plan for dens Bebyggelse er bleven forsømt. Øjeblikket er gaet tabt og kommer ikke mere tilbage.

Hvad der er sket, lader sig jo ikke ændre. Der er dog endnu Mulighed for at faa noget ud af den sydlige Del af Slotsholmen, saa den bliver et monumentalt Hele. Det skulde ikke sy-

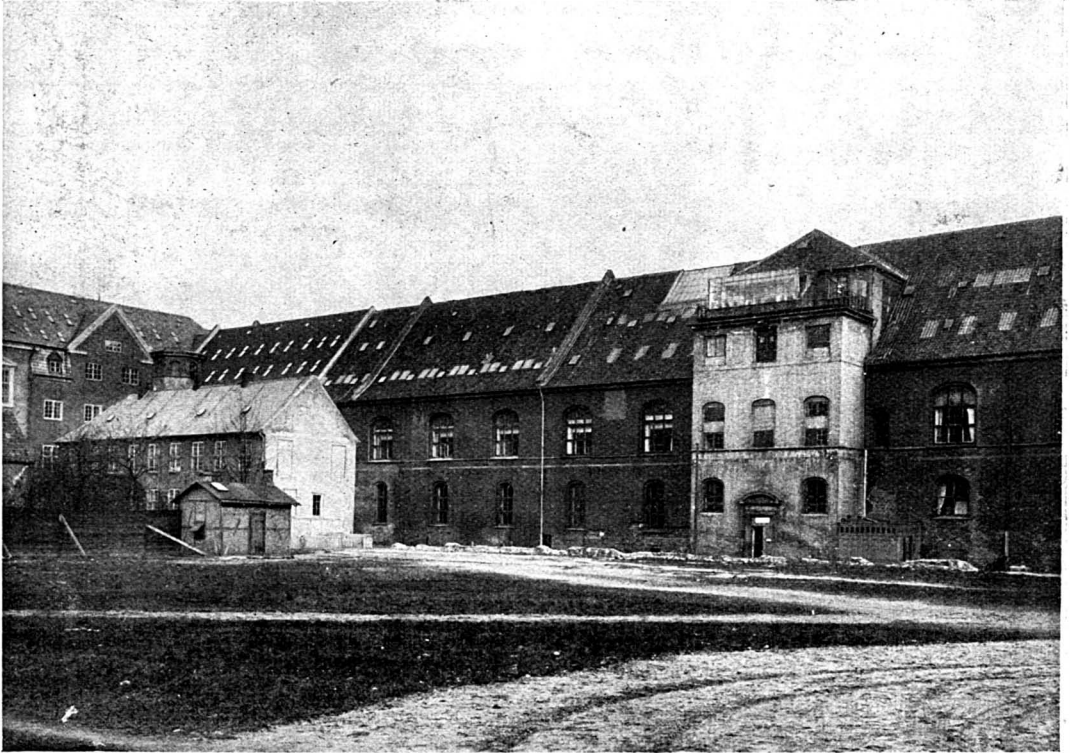
III Aarg. 1913. Nr. 3

nes at volde uoverkommelige økonomiske Vanskeligheder. Men endnu er der ikke Tegn til, at Autoriteterne har gjort Skridt til en planmæssig Ordning af Forholdene. Og dog kunde det nok være paa Tide!

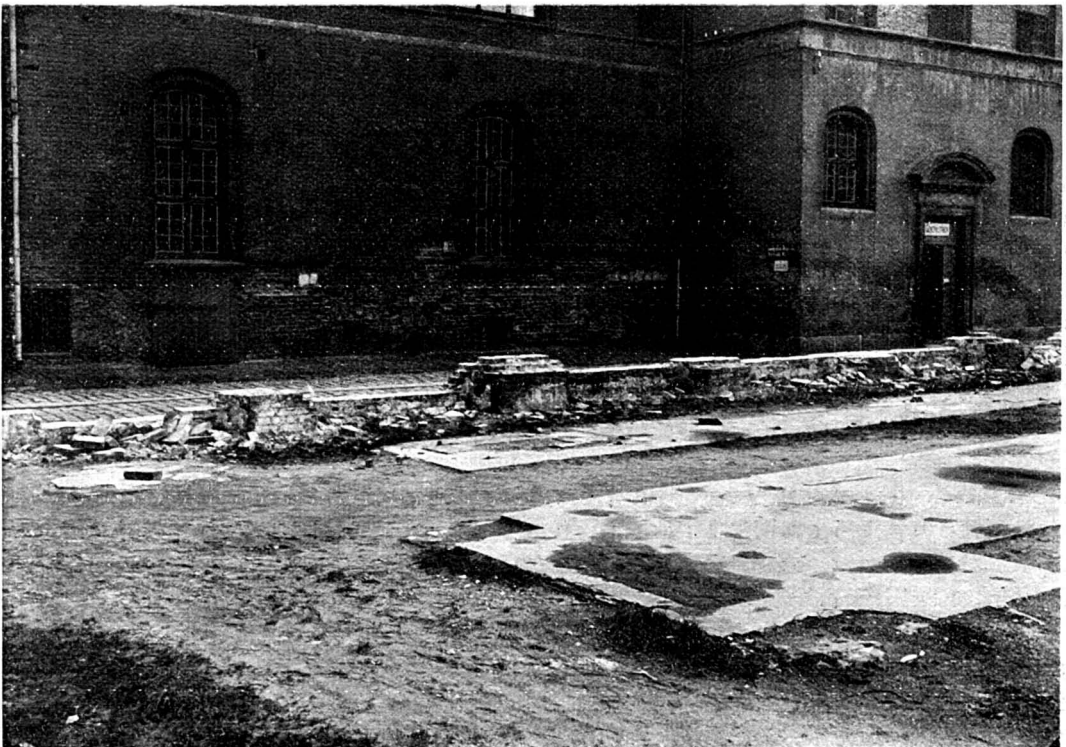
Det drejer sig om Pladsen mellem det kongelige Bibliothek, Tøjhus, Provianthusbygning og Rigsarkiv.

Som det hele nu ser ud, er det et Billede paa LigeGYldighed og Vanrøgt.

Først og fremmest Pladsen selv. Den henligger nu paa 8de Aar i en fuldtud skandaløs Tilstand. Opfyldt af Ruiner som efter et Bombardement, i tørt Vejr et stenet Højland, i Regnvejr et Morads, har den ogsaa i Udlandet vakt en lidet smigrende Opmærksomhed

Bibliothekspladsen set mod Provianthusbygningen.

Fra Bibliothekspladsen. Ruin af en nedbrudt Bygning.

Bibliotekspladsen set mod Rigsarkivet.

Bibliotekspladsen set mod Tojhuset.

for vore kulturelle Tilstande. Mærkelige Smaaskure rejser sig hist og her midt i det hele — muligvis tænkt som Turisthytter, hvor man kan hvile ud under den besværlige og farefulde Rejse for at naa Bibliothekets Skatte. Belysningen er omtrent som i Tranlampernes Tid. Det bør paa det bestemteste fraaades Medborgere fra September til Maj at vove sig hen over Bibliothekspladsen efter Solnedgang.

Forslag til en Ordning af Pladsen og dens Forhold er forlængst bleven udarbejdet. Men Aar efter Aar er gaaet, og intet er der bleven gjort. Det er saa meget harmeligere som denne Plads, der er af ualmindelig store Dimensioner, har Muligheder for Udfoldelsen af en virkelig Pladskunst.

Lægger man lidt Mærke til Bebyggelsen af Slotsholmen, vil man hurtigt se, at den følger to Hovedakser. Den ene, Slottets Akse, i Øst-Vest, hvor Slottets og Ridebanens Bygninger paa ægte Renaissancevis folder sig symmetrisk op til begge Sider, og den anden: en Akse i Retning Nord-Syd, altsaa vinkelret paa den første, og markeret af Rigsarkivet og Bibliotheket med Proviant- og Tøjhus til begge Sider. Dette ligeledes symmetriske Anlæg skyldes Kristian IV, der, hvor nu Bibliothekspladsen er, lagde sin Arsenalhavn med Indsejling fra Syd og afsluttede den til begge Sider med de to lange Bygninger. Frederik III lagde sit Bibliothek, saa det lukkede for Pladsens Nordside, og dervardermedskabt et storstilet Hele. Alle Bygninger stod røde, med sparsomme Sandstensforsiringer. Proviant- og Tøjhusets smaa Taarnspir skinnede grønt i Solen, og destore Husespejledesigherregaardsagtig i Vandet. I 1860'erne fyldtes Havnen til, og i vor Tid har den nye Bibliotheksbygning rejst sig mod Syd.

Dette Anlæg har fra første Begyndelse været noget helt og samlet. Men de følgende Aarhundreder bebygge-

des Havnekajerne med større og mindre Huse, hvorved Helheden sloges noget i Stykker. Saalænge Havnen endnu var der, har den dog alligevel tildels kunnet holde sammen paa de mange store og smaa Bygninger. Anderledes nu, den er forsvunden, og det Hele skal virke som en Plads, uden faktisk at være det, saaledes som den i Øjeblikket ligger hen.

Det gælder da først og fremmest om at faa Mening i Pladsen. Dette vil her igen sige, at faa den ordnet i Overensstemmelse med den oprindelige Tanke i hele Anlægget — efter den givne Akse. Tilsyneladende er der her en Vanskelighed. Ved Opførelsen af Bibliotheket begik man nemlig den Fejl ikke at lægge dette nøjagtigt i Arkivbygningens Midterakse. Paa Grund af Pladsens store Udstrækning og med snild Benyttelse af to af de endnu staaende Bygninger, kan denne Fejl — et slaaende Vidnesbyrd forøvrigt om den Mangel paa Plan og Overblik, hvorved man er gaaet frem — dog borteliminere. Men ellers er der i flere af de Smaabygninger, der i sin Tid opførtes langs Havnens Kajer, en absolut Hindring for en rigtig Ordning. Det meste af den østre Længe er ganske vist nedreven (— delvis; Resterne af den danner nu Terrainets vanskeligst passable Højde ryg). Men ogsaa dentilbagestaaende Stump af Længen maa fjærnes. Derimod vil der ikke være noget i Vejen for, at de to Nordhuse og det lille kønne Theatermuseum bibeholdes. Pladsen mellem dem og Arkivet vil give et hyggeligt intimt virkende Gaardinteriør. Og set ude fra kan de toetages Huse meget godt blive staaende. Lavere Huse foran høje, særlig som her liggende helt i Baggrunden af en stor Plads, behøver ikke at være af det Onde. De markerer Størrelse og Afstande. Hvis man nu ved henholdsvis at forkorte og forlænge de to Huse flyttede Passagen

mellem dem længere hen ad Proviandhuset til, vilde der — til Trods for den begaaede Fejl — fra den hvælvede Gennemgang under Arkivbygningen gennem den ny Passage kunne trækkes den Hovedforbindelse henover Pladsen, lige løs paa Bibliothekets Hovedindgang, der i det væsentligste vilde følge Anlæggets Hovedakse. Derved blev ogsaa Forbindelsen mellem Rigsdagsgaarden og Bibliothekspladsen tydeligt markeret og Slotsholmens to store Arkitekturkomplekser bragt i intim indbyrdes Forbindelse. Bibliothekspladsen vil da undgaa det, den ellers let staar Fare for: at blive en Baggaard.

Men netop naar et Hovedhensyn maatte være at fjærne alle overflødige Smaabygninger, undrer man sig unægtelig over, at der ved Muren ud mod Tøjhuset er opført et lille gotisk, kamtakket Hus, der nærmest minder om et Ligkapel paa en Landsbykirkegaard. Saa er det desuden ganske ude af Maal med samtlige Bygninger paa og ved Pladsen og virker højst uheldigt.

Ordningen af Bibliothekspladsen kræver et Centrum — en Fontæne, et Skulpturværk — foreløbig maaske, efter den lokale Tradition, et større Bassin. Og den vil kræve meget Grønt. Men der foreligger her en virkelig taknemlig Opgave, fordi den, heldig løst, vil gøre denne Plads til en af de mest stemningsfulde og tillige til den fredeligste i hele Byen. Naturligst vil det sikkert være at indramme Pladsen med Mure, som den allerede er det ud mod Tøjhuset — omend Muren her bør afløses af en baade smukkere og bedre. Hvad der i Barokhaver kunde udrettes med Murværk og Grønt, hvad Englænderne i moderne Have- og Pladsanlæg har ydet med disse

Virkemidler, og hvad der allerede her er vist ved Bispebjerg Hospital, kan maaske give nogen Vejledning.

Imidlertid — en Plads bestemmes jo ogsaa af de omgivende Arkitekterer, og selv om det ikke i dette Tilfælde haster saa stærkt med dem, vil de dog ad Aare, istandsat paa rette Maade, kunne gøre Bibliothekspladsen skønnere og festligere. Af Kristian IV's to gamle Bygninger har Proviandhuset bevaret mest af sit oprindelige Ydre ud mod Pladsen; det staar endnu i sine røde Mursten, har sin gamle Facade i Behold og et kønt rødt Tegltag. Kun et senere tilbygget Midtparti i hvidgule Mursten og med Glashus paa Toppen virker skæmmende og her burde ske en Forandring. Proviandhusets Mure staar ogsaa nu forvitrede og forhutlede. Men den Istandsættelse en Del af Facaden har faaet, viser, hvor smukt denne Bygning vil kunne komme til at virke alene i Kraft af sit Murværk. Tøjhuset staar i Hovedsagen ret uforandret. Dets Facade svarer ganske til Proviandhuset; men den er overtrukket med en graa trøstesløs Cementkappe og har faaet Skifertag. Den falder ud af Sammenhængen med de øvrige Bygninger, som den nu staar. Alene det at faa de gamle røde Mure frem igen vilde være en uvurderlig Ting og give Pladsens Bygninger en velgørende Ensartethed i Materiale.

Men det, der først ligger for, er selve Pladsen. Vi kan ikke længere være bekendt at have den liggende hen paa den nuværende usømmelige Maade. Ministerierne — Kultus- og Trafikministeriet —, der har med Sagen at gøre, bør hurtigst skride ind.

Man skulde dog nødigt tvinges til at ønske, at Slotsholmen faldt ind under Kommunens Forsorg!

En falden Kæmpe.

DYREHAVENS FREMTID

AT Dyrehaven har været Forstvæsenets Smertens- og Stedbarn, turde være en Kendsgerning, og i og for sig er det ikke saa uforstaaeligt. For os andre staar Dyrehaven som Lystskoven, vi kun har Glæder af; for Forstmanden derimod kan man med Sandhed sige, at den har været »ej blot til Lyst«.

Lidet passer det saaledes ham at være Opsyn for det store og ikke altid hensynsfulde Publikum, der fylder Skoven; end mindre ser han det som en behagelig Opgave at skulle lede det Rengøringsarbejde, som denne Invasion — med dens Efterladenskaber af Madpapir og Flaskeskaar — foranlediger. Uvilkaarlig føler han med Jægeren fra Sct. Hans Aftens Spil:

»Det er mig kært, de støjer ej mer.
Den brogede Sværm ej gjerne jeg ser.
Det gør mig ondt for den gode Skov,
at til det Væsen de skal have Lov.«

Og jeg har forstaaet Forstmandens Mismod: over Menneskene, som han kun havde Fortrædeligheder, aldrig Paaskønnelse af, over Dyrene,

der ender med snart at blive lige saa tamme som de Køer og Heste, de græsser sammen med, over Dyrehavsbakken med dens Støj og Larm, og ikke mindst over alle de Hensyn, som atter og atter greb ind og vanskeliggjorde, ofte umuliggjorde den forstlige Behandling af Skoven, saaledes som denne nu een Gang var bleven.

Forstvæsenet var ligesom bleven træt; det havde jo mange andre store Opgaver at løse: for Dyrehavens Vedkommende var Resignationen indtraadt.

Og denne sporer jeg ogsaa gennem Kammerherre Müllers saa interessante Indlæg, interessant baade ved sin formfuldendte Stil og sit oplysende Indhold. Jeg hører den udmærkede Forstmand og Æsthetiker sige: »lad os fryde os over det skønne Gamle, der endnu er tilbage i Skoven, lad det leve sin Tid; men lad det ikke falde for Øxens Hug, lad det dø som Kæmpen paa Valen.« Men samtidig er det, som om jeg hører: après nous le déluge.

Men er dette nu rigtigt? Lad os se Sandheden: Dyrehavens Forfald og Farerne for denne vor herlige Skov, i Øjnene; lad os, før det bliver altfor silde, raabe Vagt i Gevær — thi her er moget at værne om —; lad os støtte Forstvæsenet, lad os bidrage vort til, at dette faar Midlerne og Paaskønnelsen, saaat det kan tage det store Oprensingsarbejde op! Saaledes var i aalt Fald min Tanke.

Og det, som jeg strax har foreslaaet under den Diskussion, som jeg har haft den Ære at være med til at indlede, var dette: lad Dyrehavens Fremtid blive optaget til en sagkyndig og alsidig Undersøgelse og Drøftelse — lad der blive lagt en Plan, der ikke blot tager Sigte paa de rent øjeblikkelige Skader, men som bliver et Program paa langt Sigt.

Kammerherren anfører ganske vist, hvad jeg selvfølgelig ikke har været ukendt med, at der har været lagt Planer. Kammerherren oplyser, at saadanne endog har været givne lige fra 1764 med detaillerede Tegninger og Approbationer af de allerhøjeste Statsmyndigheder. Endog særlig Sagkyndige har været tilkaldte — saaledes Rothe, Flindt og Elers Koch.

Det tyder maaske paa en vis Respektløshed: jeg føler mig ikke i mindste Maade imponeret af Planerne, hvis Ufuldstændigheder — efter Resultaterne at dømme — er indlysende. Ej heller kan jeg tænke mig de omtalte Sagkyndiges Navne direkte knyttede til de Anlæg, som tilskrives dem.

Jeg tror nok, at Flindt vilde blive forfærdet ved nu at se den nordligste Del af Fortunens Indelukke, som skal skyldes hans Anvisning, og som nu ligner en forladt og fuldstændig opgivet Skov. Eller hvad vilde han sige til de smaa Bøgepartier omkring Eremitagen, hvor ikke et Træ har faaet Lov til at udfolde sig, men hvor de unge Bøge staar som Pinde eller stive Soldater i Geled. Om disse oprindeligt dekorativt tænkte Grupper kan man med Sandhed sige, at de ere »friserede« om end »à la malcontent«. Lad mig blot til Sammenligning vise

nogle enkelte fritstaaende Træer og Trægrupper paa Sletten fra ældre Tid.

Hvad Værd har den kgl. Resolution af 1843, der foreskriver »at Jægersborg Dyrehave skal behandles som Lystskov: uden at tage Hensyn til at fremvirke den størst mulige Indtægt af Skoven«, naar man dog, for efter Ordre at skabe Indtægter af denne, er gaaet saa langt ned i Niveaue, at man har aabnet den for hele Horder af Heste og Køer, uagtet Forstvæsenet meget godt ved, at disse skader Skoven og Vildtbestanden. Ja! var det endda Fuldblod, men det er Vognmændenes og Bondens udtærede Øg, det kongelige Forstvæsen har taget i Pension!

Alene det, at Dyrehaven nu afgiver et stort Overskud til andre den uvedkommende Formaal, vidner om et ejendommeligt Syn paa Sagen. Skulde Forstvæsenet virkelig ikke kunne føre igennem, at Skovens Indtægter først og fremmest anvendes til Fordel for Skoven selv f. Ex. til Nyplantninger eller til dens Veje, af hvilke flere er i den tarveligste Forfatning. Læseren vil saaledes blot erindre den store Forbindelsesvej mellem Springforbi over Eremitagen til Hjortekær — med dens ulidelige Støv og fremstaaende Skærver.

Det forekommer mig, at Forstvæsenet paa rette Sted blot kunde henviser til en Sammenligning mellem Dyrehavens Drift og den Omsorg, som Kjøbenhavns Kommune viser sin Fællepark, til hvilken den yder et Tilskud af c. 40000 Kr. aarlig.

Hvad Interesse har det, at der exi-

Fritstaaende unge Ege.

Skovfogedegen 1860.

sterer en Plan fra 1885, som ifølge Indstillingen gaar ud paa, »at Grundlaget for de trufne Bestemmelser var at bevare, hvad bevares kunde af gamle monumentale Træer...«, naar vi ser, hvorledes disse ikke blot har faaet Lov til fuldstændig at skøtte sig selv men endog har været Genstand for en stadig Overlast?

Exemplerne herpaa er først og fremmest Dyrehavens 3 gamle Kæmpege: Skovfogedegen, Ulvedalsegen og Hjortekildeegen, hvis Alder Kammerherren ansætter til c. 550 Aar — altsaa Træer, der i alt Fald har oplevet Dronning Margrethe og Kalmarunionens Tid. De hører saaledes til de aller ældste historiske Minder, som vi har i Kjøbenhavn og dens Omegn. »Paafaldende er det, at Dyrehavens Ege ikke før har tiltrukket sig Opmærksomheden«, siger Vaupell i sin Bog »De danske Skove«, som Kammerherre Müller med Rette fremhæver som et klassisk Værk. Og Vaupell har Æren af at have fremdraget og beskrevet disse tre gamle Veteraner.

32

Han lader Skovfogedegen synge med Oehlen-schlægers gamle Eg:

»Min stolte Top har jeg rejst og knejst udover den vide Natur, som omslynger Træernes tætte Mur«.

Denne gamle Eg havde den hertil fra Tyskland indkaldte Skovrider v. Langen ladet blive staaende, da han omkring 1765 anlagde Klampenborg-Plantagen. Hans Efterfølgere lod imidlertid Nyplantningerne hensynsløst voxe op omkring den. Klemmt inde og lukket ude fra Lys og Luft mistede den den ene kraftige Gren efter den anden, og c. 1860 styrtede hele dens kraftige Top ned. 1863 beskriver Vaupell den som havende et Omfang af over 23 Fod. Han beretter, hvorledes den daværende Skovfoged endelig forbarmede sig over det gamle Træ ved at rydde op omkring det, saa at Resten af Kronen kunde holde sig frisk og grøn. Allerede da var dog den nedre Del af Stammen hul; Hulninen

gen benyttedes til Oplagsrum for Tørv. Hvorledes har senere dens Skæbne været?

Den gamle Skovfoged — dens gode Fe — er forlængst død; man har herefter ladet Træet raadne op. Forstvæsenet søgte ikke at læge dets Saar eller at hindre Vand og Frost fra at trænge ind og fuldbyrde Ødelæggelsen. Hosstaaende Afbildninger viser dens Udseende 1860 og 1910. Ingen er vel i Tvivl om, at denne sjældne Eg med ganske faa Midler kunde have været bevaret i Aarhundreder — og at man endnu kan komme den til Hjælp.

Ulvedalsegen, hvis Omkreds ogsaa er over 23 Fod, havde 1863 i en Højde af 11 Fod næsten bevaret sin Stammes Førlighed. Vaupell omtaler imidlertid, at dens Krone trykkes af en mægtig kortstammet Bøg — en Bøg, hvis Levealder er for intet at regne med Egens.

Har nu Forstvæsenet lyttet til Vaupells Advarsler? Nej! endnu staar Bøgen dér og skærer mere og mere ind paa og ødelægger den gamle Eg.

Hjortekildeegen nævner Vaupell

som et ved sin Form særlig interessant Træ; det var dengang frugtbart med udviklet Krone. Man se den nu! mishandlet og Genstand for den raaeste Overlast. Det er bleven en Sport at flaa dens svære Bark af; dens hule Stamme benyttes som Papiroplag, i hvilket Bøller fra Tid til anden tænder Baal. Nu har den kun en lille Dusk grønne Smaakviste tilbage. Om faa Aar, maaske allerede i Aar er den en Saga blott.

I Udlandet er saadanne gamle historiske Træer fredede og beskyttede, hvilket saa udmærket kan ske uden nævneværdige Ofre og uden at mispryde Stedet.

Og i de senere Aar søger man overalt at værne om de enten ved deres Skønhed og Betydning eller ved deres Plads særlig fremtrædende Træer gennem en kyndig, man kan kalde det »lægelig-nende« Behandling. Forstvæsenet burde have sin Opmærksomhed henvendt herpaa — fra flere private Parke og Skove herhjemme har man i saa Henseende gode Erfaringer at hente. Uglen og Spætmejsen finder nok andre Smuthuller, og selve Pan vil sikkert ikke lide noget i sin Værdighed, fordi »Trædoktor« kommer hans gamle Venner til Hjælp. Dyrehavens Kogleri vil derimod miste meget ved Tabet af disse.

Det er selvfølgelig ikke mit Ønske, at Trædoktoren skal tage fat, ligesom Tandlægen søger at stoppe alle de hule Tænder. Princippet skulde netop være det, at det syge skal forgaa for at give Plads for detsunde: blot Forstvæsenet havde fulgt dette!

Forøvrigt deler jeg ganske Kammerherrens Betragtninger, at overdreven Kultur skal undgaas i Dyrehaven. Kampen indenfor Naturen — den fri og hensynsløse Kamp mellem Træerne — har sin store Interesse og skaber ofte store Skønheder og Ejendommeligheder. Netop Dyrehaven har fra ældre Tid saa mange Exempler her-

Skovfogedegen 1910.

paa i Bøges og Eges voldsomme Kamp, der flere Steder gaa over i Nærkampen — det rene Favntag, hvor Stammerne æde sig ind i hinanden og Kronerne danne ét Sammenslyng.

Men denne Kamps Berettigelse har ogsaa sine Grænser. Hvor den kun er Ødelæggelse — det syges og tarveligeres, Parvenuens Underminering af det ædle Træ, dér er det fuldtud forsvarligt, ja bydende nødvendigt i en Lystskov som Dyrehaven, at Forstvæsenet griber ind.

Hvor kan det ikke ofte skære En i Hjærtet at se den gamle Egs Kamp, naar Resultatet med Sikkerhed kan forudses at blive dette: at Skovens stolteste Træ Aar for Aar svækkes og tilsidst tilintetgøres, medens Angriberen, der ej heller gaar uskadt ud af Kampen, ikke bliver andet end det forkrøblede Skadetræ. Mærkværdigt nok, at Forstvæsenet ikke har haft Øjet op herfor —, i alt Fald hvor det

gjaldt særlig smukke eller særlig fremtrædende Træer.

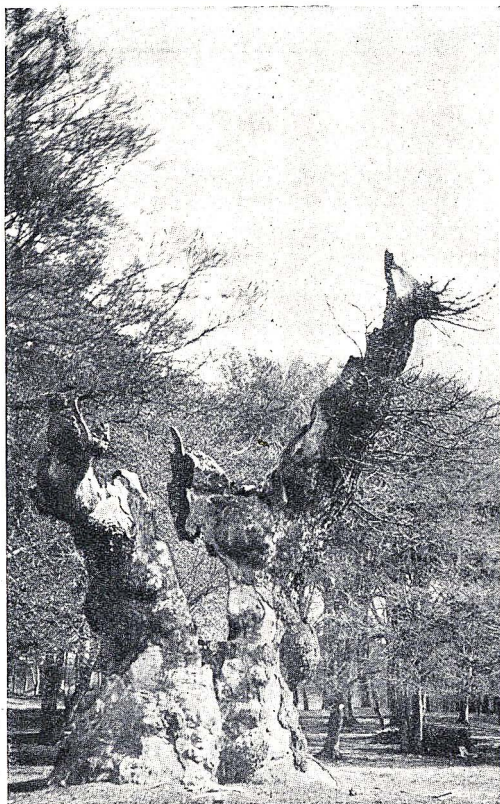
Lad mig eksempelvis nævne den sjældne smukke og store Eg i Skovbrynet Nordost for Eremitagen. Som det vil ses af Billederne, navnlig af Vinterbilledet, deformerer den mere og mere af de op til den staaende Bøgetræer. Et andet Exempel, hvor Pladsen er særlig udfordrende, er Egen udfor Edelslundsvejen i Gl. Taarbæk.

Men iøvrigt henstiller jeg et Besøg i Krattet ved Raavad syd for Mølleaaen; dér vil det ses, hvorledes Forstvæsenet selv har opelsket Bøgekrat lige op ad de gamle Ege og saaledes rent systematisk har arbejdet med paa disses Undergang.

Hvad nu de store Skovpartier angaar, da viser figuren, at den egentlige Højskov — Plateauet omkring Ulvedalene — med dens gam-

Hjortegen

Hjortekilde-
egen 1912.
Sm. Billedet
Side 6.

le fra Chr. IV og Fr. III.s Tid stammen de Bøge staar for Fald. Kammerherren oplyser, hvorledes den er viet til Undergang — c. 100 af de gamle herlige Træer falder aarlig uden at erstattes af noget. This som Erstatning kan ikke nævnes de bitte smaa Indelukker, som hist og her er plantet i de senere Aar. Og desværre maa detsamme siges om de store Plantninger: Klampenborg Plantagen og Fortunens Indelukke, af hvilke navnlig den første efter sin Alder og hele Tilblivelsesmaade nu skulde og burde have været Højskoven og Dyrehavens Stolthed. Naar den ikke er bleven det, er det ikke von Langens Skyld. Med et aabent Øje for Skovens Fremtid som Lystskov plantede han sin Plantage saaledes, at den ved mange forskellige Træsarter — Eg, Bøg, Gran, Lærk, Naur, Ask o. s. v. — med Tiden kunde frembyde de rigeste Afvekslinger. Han plantede dernæst godt og under Hensyn til de stedlige Forhold; herom staar de enestaaende Graner og Egene som talende Vidner. Men ikke tænkte han sig, at dette hans Værk skulde blive saa forsømt, som det blev.

Eg trængt af unge Bøge.

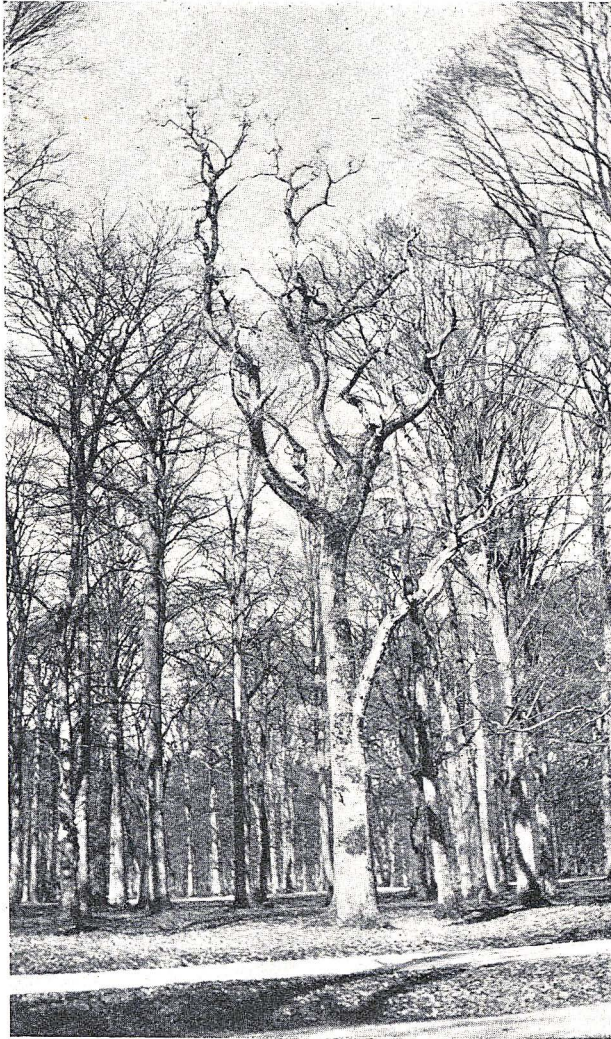
Eg ved Vintertid.

Samme Eg ved Sommertid.

Om der saa har været nok saa mange Planer for Skovens Drift, vil formentlig enhver Forstmand være enig med mig i, at man har forsømt det rette Øjeblik, da Plantningen skulde have været tyndet ud. Der opstod under disse Forhold den Kamp, som Kammerherren omtaler, men som man her kun uegentlig kan kalde Kampen i Naturen. Det var jo ikke Urtræer, der kæmpede med hverandre, og hvor det enkelte Træs Ejendommelighed kunde gøre sig gældende i Kampen lige fra det Øjeblik, det som Frø faldt fra Modertræet, en Kamp, som resulterer i den Skovens Skønhed og Fribaarenhed, som vi alle beundrer. Det var her Træer, plantede i Rækker og Geled efter forud lagt Plan, Træer der under deres Opvæxt endog nød særlig Kultur. Kampen indenfor disse er æstetisk set af mindre Interesse, det er en Kamp blot efter at snappe Vejret, en Kamp der har sat alle Træerne tilbage i Væxt —, man vil saaledes ikke tro, at de derværende Bøge snart er 150 Aar, altsaa

i deres aller bedste Alder. Træerne her staar nu med deres lange grenløse Stammer og smaa Kroner —, de har maaske deres Værd som Brænde og Tømmer, men har slet ikke kunnet udvikle sig i Skønhed og Kraft.

Eg og Bøg i vsLangens Plantage.

Man ser, hvor gerne de vil folde sig ud, hvordan de griber enhver Lejlighed til at skyde friske Grene og kaste det styrtelignende af sig. Betragt saaledes de Ege og Bøge, der, efter at Kystbanen og Rødekrovejen blev anlagt, fik Lys og Luft til den ene Side! Se, hvor de har paaskønnet det!

Hvilken Egeskov kunde vi ikke have haft her, om Forstvæsenet i Tide havde grebet ind. Det har jo nemlig vist sig, hvor fortrinlig Jordbunden har væ-

ret for Egen, og hvor godt den derfor har kunnet klare sig i den lange og sejge Kamp med sin Rival: Bøgen. I saa Henseende — altsaa rent forstlig — er Plantagen af stor Interesse, navnlig for den, der i Egen ser vort ædleste Træ, Skovens Patricier.

Hvad her er sagt om, at det rettidige Indgreb fra Forstvæsenets Side er forsømt, gælder ogsaa andre Partier af Dyrehaven, saaledes ikke mindst Fortunens Indelukker. Jeg ved meget vel, at Forstvæsenet i Kammerherrens Tid her saavelsom i v. Langens Plantage har søgt at indhente det forsømte. Kan man imidlertid ikke gaa mere radikalt til Værks: søge at skabe Lys og Luft, Udviklingsmuligheder for de smukkeste Træer i disse Plantager og rydde væk, hvad der har mindre Værd, saaledes at man for den døende Ulvedals Højsal her kan faa Erstatningen.

Men samtidig skulde da rigtignok Skoven kunne møde Fremtiden med store Nyplantninger. Og hvor skal disse plantes? Dette er det store og vanskelige Spørgsmaal.

Thi Syd for Eremitagesletterne findes ikke mange aabne Steder. Disse bør dog tages ind under Beplantning, og vi maa finde os i, at de afspærres, indtil Træerne er blevne saa høje, at de kan modstaa Dyrenes Bid. For en Menneskealder tilbage stod man adskillig friere. Uden at skade Virkningen

kunde godt den Gang store Dele af Sletterne ved Eremitagen navnlig mod Syd og mod Fortunens Indelukker eller ned mod Taarbæk Kirke — forøvrigt ogsaa ved Springforbi og Hjortekær — have været beplantede. Nu kan man mulig af fortifikatoriske Hensyn ikke tænke mere derpaa. Den aabne Slette skal bibeholdes, og forventelig vil denne blive udvidet. Det ulyksalige Haubitsfort Nord for Taarbæk Kirke, som Taarbæks Befolkning

kæmpede saa meget imod, har yderligere forværret Skovens Chancer. Det vil jo, lavt liggende som det bliver, og med sit uundgaaelige høje og hæsle Udsigtstaarn komme til at skæmme flere af Dyrehavens smukkeste Udsigter, medens et højtliggende Fort bag Eremitagen ikke tilnærmelsesvis som dette vilde have lagt sin døde Haand paa Trævæxten eller misprydet Terrainet.

I Overvejelserne angaaende Dyrehavens Fremtid maa man altsaa i særlig Grad tage Forterne med i Betragtning, idet man kun maa haabe paa, at Militæret vil vise Skoven det mest mulige Hensyn, og at Forstvæsenet og den kommende Skovridervil vide at gøre disse Hensyn gældende.

Jo mere imidlertid selve Dyrehaven bliver inddraget under Befæstningsanlægene, desto mere knytter Interessen sig til det nordlige »Jægersborg Hegn«.

Forventelig vil den Del af dette, som ligger Syd for Mølleaaen, i den nærmeste Tid blive aabnet. Men hvad kan der ikke ogsaa gøres ud af de store nordligere liggende Strækninger med deres rige Bevoxninger og store Afvexlinger i Terrainet? Hidtil har de været drevne væsentlig forstmæssigt. Tiden er formentlig nu kommet til dér at søge skabt landskabelige Skønheder og større Vuer.

Hvad Dyrehaven har tabt og vil tabe Syd paa, vil den mulig her kunne indvinde!

J. WERNER.

DEN tidligere Overførster, Kammerherre P. E. Müller fremsatte i andet Nummer af nærværende Tidsskrift sin Opfattelse af det Stade, fra hvilket det rejste Spørgsmaal efter hans Opfattelse bør betragtes, og sagde i denne Artikel mange Ting af Interesse. Forinden Kammerherren gik over til det egentlige Emne, betegnede han væsentlige Dele af min Artikel i »Forskønnelsens« første Nummer som »med et mildt Udtryk misvisende«, og hvad jeg deri anførte om Behandlingen af Charlottenlund Skov efter 1904, betegnede han kort som »aldeles urigtigt«.

Fra vor tidligere Meningsudveksling og navnlig fra Kammerherre Müllers Replikskifte med Professor Prytz i Berlingske Tidende for 13.—17. og 19. Juni 1907 véd jeg, hvor haabløst det er at drøfte Kendsgerninger med Kammerherre Müller og skal derfor ikke indlademig derpaa. Interesserede Læsere beder jeg gaa ud i Charlottenlund Skov, hvor der i alle Tilfælde endnu for 14 Dage siden laa Snese af omhugne, mægtige Egestammer, fuldstændig friske og sunde; Træer, der har staaet derude i mere end 200 Aar, og som kunde have staaet endnu i Aarhundreder, og den opmærksomme besøgende vil samtidig kunne se hundredevis af unge Bøge, der vokser op i andre gamle Ege og ødelæg-

ger disses Skønhed og Kraft fra Aar til Aar. Dette er et af Resultaterne af »Behandlingen efter 1904«.

I Landsarkivet paa Frederiksberg findes gamle Skovbrugskort over Charlottenlund Skov fra 1819 og 1827, hvorpaa Bevoksningen er angivet til 63 Tdr. Land Egeskov, 22 Tdr. Land Bøgeskov, 5 Tdr. Land Elleskov og 4 Tdr. Land Naaleskov, og i en Optælling af Skovens Egetræer i 1783, der findes samme Sted, angives der at være 1114 store, gamle Ege, 2405 rank Ege og 5406 Ege af forskellig Vækst. Jeg spørger blot, hvor er al denne Egeskov henne? Og Svaret kan kun blive: Dels hugget og dels ødelagt — kvalt af Bøgene.

Angaaende Jægersborg Dyrehave citerer Kammerherre Müller Indledningen af en Indstilling om Planen af 1908 for at anskueliggøre disse Planers Aand og anfører »at Grundlaget for, de trufne Bestemmelser var at bevare, hvad bevares kunde af gamle, monumentale Træer«, og Kammerherren tilføjer, at Skovbestyrelsen ogsaa har arbejdet i denne Aand. Men dette er ganske urigtigt. Omstaaende Fotografien har jeg taget ved Løvspringtid 1911. Det viser en prægtig, livskraftig Eg, der staar paa en fremtrædende Plads tæt ved Fortunen ved Hovedvejen gennem Ermelunden. Bøgene er netop i Udspring, medens Egen endnu

staar nøgen, og man ser tydelig, hvorledes de unge Bøge slutter Kreds om Kæmpen, hvorledes de allerede har kvalt de nedre Hovedgrene, og enhver, der kender disse Træers Livsbetingelser, kan se, at denne Eg i Løbet af faa Aar vil være reduceret til en stakkels Invalid som de fleste af Egene i Charlottenlund.

Saadan staar der hundredevis af Ege i Jægersborg Dyrehave, som paa den mest oprørende Maade bliver mishandlet til døde. Hvad nytter det saa, at Aanden i Indstillingerne er saadan eller saadan, og hvad nytter Kammerherre Müllers smukke Ord om de gamle Træers betagende Pragt og majestætiske Skønhed?

At Kammerherre Müller ikke kan se den Vanrøgt, Skoven har været udsat for, var allerede tilstrækkelig kendt fra tidligere; det interessante i Kammerherrens sidste Indlæg i denne Sag er hans Betragtninger angaaende Dyrehavens Fremtid. Naar man har læst disse Betragtninger, lægger man Heftet til Side opfyldt af Glæde over den Skat, vi ejer i denne Skov, men samtidig med et Lettelsens Suk ved Tanken om, at Skovens Styrelse ikke længere er i Hænderne paa den Mand, der kun vidste et Raad: at sidde med Hænderne i Skødet, glæde sig over »Oldingealderens Skønhed« og lade Eftertiden om at plante en ny Skov, naar den, vi nu har, er død.

I Begyndelsen af Firserne blev der, skriver Kammerherren, planlagt forskellige mindre Indelukker, hvor de gamle Træer blev hugget bort og erstattet med ny Opvækst. Vi kender alle disse Indelukker, der allerede nu har staaet længe nok uden tilstrækkelig Udhugning, og jeg for min Part kan ikke indse, at der er noget at klage paa deres Vækst, selv om der i Begyndelsen har været nogen Vanskelighed med Mus o. l. Kammerherre Müller er imidlertid kommen til det Resultat, at dette ikke er Vejen, men at der maa anvendes »Indhegning af hele Skovpartier med omfattende Hugster baade af affældige og levedygtige Træer«, og da Resultatet af denne sidste Fremgangsmaade bliver, at »man ofrer en ærværdig, majestætisk Naturskov, som ikke har noget Sidestykke i Danmark, og i Stedet

faar en Kunstskev af den Art, af hvilken Nordsjælland har Tusinder af Hektarer«, foreslaar han at udskyde Tidspunktet for denne radikale Operation saa længe som muligt.

Men Tidspunktet er »ikke meget fjernt«, eller med rene Ord, om 20—30 Aar bør Hovedparten af Dyrehaven raseres, plantes og saas fra nyt, og saa maa man vente et Aarhundrede paa at faa en ganske almindelig Skov, der langt fra kan maale sig med den Dyrehave, vi kender. Det er lystelige Udsigter. Kammerherre Müller ser godt, at mange Træer kunde bevares længere, og at det skæbnesvangre Tidspunkt derved kunde udskydes; men det bør ikke ske. Hvis raadne Grene skæres af Træerne, og Saaret tjæres for at hindre Raad og Svampe i at trænge ind i Stammen, er dette at »frisere den gamle Pan«, der residerer i Skoven. Dette er selvfølgelig et Synspunkt, der godt kan skrives en Spalte Lyrik paa, men som i Virkeligheden er meget lidt paa sin Plads. Skulde det ikke kunne lade sig gøre at afsave en Gren og tjære et Saar uden at berøve Skoven dens Poesi? og er det f. Eks. ikke et langt voldsommere Indgreb i »Naturskovens« Karakter, at indespærre saa mange Dyr, Køer og Heste, deri, at al naturlig Opvækst er udelukket? Hvad siger mon Pan til den Behandling? Hvad skulde der være i Vejen for at plante enkelte Træer, hvor der savnes et Træ? Hvorfor skulde man ikke andre Steder i Skoven kunne plante paa lignende Maade som de smaa Tjørnekrat med unge Ege, der efter Landskabsgartner Flindts Anvisning er plantet ved Eremitagen, og hvordan mener Kammerherre Müller i det hele taget gamle Parker vedligeholdes og fornyes? Jeg har da endnu aldrig set en Park eller Lystskov hverken her eller i Udlandet, der fik Lov at skøtte sig selv, til den blev affældig for derefter at blive ryddet og erstattet af Opvækst. Hvad skulde der være i Vejen for i en Aarrække at spærre Dyrene — og ikke Folk — ude fra større Stykker Skov, for der at foretage mere omfattende Plantearbejder, og hvorfor kunne der ikke nu ligesom i de Aar, da Landskabsgartner Rothe ledede Arbejdet derude, plantes stør-

re, stammede Træer paa Steder, hvor Smaaplanter ikke vilde kunne faa Fred?

Det er selvfølgelig ikke saa lige til at fremsætte en Plan for, hvorledes i Enkeltheder Arbejdet paa Betyggelsen af Dyrehavens Fremtid skal gribes an, dertil hører et grundigere Studium af Spørgsmaalet, end jeg har haft Anledning til at foretage, og jeg ser godt, at Opgaven er alt andet end let at løse; men saa meget er da vist, at den rent forstlige Maade med Afdrivning af Skoven er ganske uforsvarlig.

Affældigheden har ganske vist sin særegne Poesi, der ikke uden Nødvendighed maa forstyrres, men lige saa vist som man ikke kan lade et gammelt Slot staa uden Tilsyn og uden Reparation, fordi de gamle Mure, der smuldrer i Vind og Vejr, lægger en egen ærværdig Stemning over Stedet, og fordi det gamle, hullede Kobbertag har en herlig Patina, ligesaa vist er det ganske uforsvarligt at lade en Lystskov gaa sin Undergang i Møde af Skræk for at »frire Pan«.

Det eneste Stykke af Dyrehaven, der efter Kammerherre Müllers Mening ikke i den nærmeste Tid skulde gennemgaa den ovennævnte radikale Kur, er den saakaldte Klampenborg Plantage: Stykket til højre for Vejen fra Klampenborg til Peter Lips Hus, hvor Træbestanden kun er halvdet hundrede Aar gammel. Men ikke des mindre er Kammerherre Müllers Plan for denne Del af Skoven ganske densamme som for det øvrige — ingen Ting at gøre. Træerne skal have Lov at kvæle hverandre, og naar de, der sejrer (Bøgene), bliver i den Alder, hvor Alderdommen gør sig gældende, skal formodentlig ogsaa dette Stykke Skov raseres og fornyes.

»Efter moderne Anskuelse om Udhugning og efter landskabsgartnerisk Stræben efter at fremskaffe smukt formede, kronerige og nogenlunde frit stillede Træer« skulde der nu hugges

stærkt ud, men det vilde være »at fare med Ulempe«, idet »Billedet af halvandet Aarhundredes naturlige Samliv mellem Træerne vilde blive forstyret«.

Rent bortset fra, at der ikke godt kan være Tale om naturligt Samliv, hvor der med faa Aars Mellemrum er hugget ud, saaledes at der nu ikke staar en Hundrededel af de Træer, der var plantet, vilde det være me-

Eg mellem Bøge. Bag Fortunen 1911.

ningsløst at have dette store Skovstykke staaende til Illustration af de 8—10 Træarters indbyrdes Kamp for Tilværelsen, naar dette medfører, at man i Stedet for sundt og frit udviklede Træer faar en Samling opløbne Stammer med lidt grønt foroven.

Gentagne Udhugninger i dette Stykke Skov med Bibeholdelse navnlig af Ege, der foruden deres praktisk talt ubegrænsede Levedygtighed, har den gode Egenskab ikke at skade Under-skoven, vilde endnu kunne skabe et smukt Stykke Skov af Klampenborg Plantage.

E. ERSTAD-JØRGENSEN

BESKYTTELSE MOD ØDELÆGGELSE AF ET LANDSKABS SKØNHED OG KARAKTER

DET kgl. bayerske Indenrigsministerium har offentliggjort nogle Vejledninger vedrørende Beskyttelse mod, at Anlæg af Elektricitetsværker og lignende Ingeniørarbejder ødelægger Landskabets Karakter og Skønhed mere end højst nødvendigt. I Vejledningen henpeges paa, at det er af Vigtighed, at Bygværkerne m. m. ikke blot i ren arkitektonisk Henseende passer ind i Landskabets Stil, men at ogsaa selve Byggematerialerne bør vælges passende for det paagældende Landskab, for saa vidt det ikke støder paa altfor store økonomiske Vanskeligheder. Af andre Punkter kan fremhæves, at det anbefales at skaane al Træbestand, eventuelt endda øge den. Ved Vandkraftanlæg tilraades det at lade den i Flodlejet tiloversblevne Vandmængde komme til at virke saa stærkt iøjnefaldende som muligt, samt at lade de kunstige Kanaler til Kraftstationen faa landskabelig Præg, altsaa f. Eks. ikke en Indramning af lodret Kajmur, men en skraanende, til Dels beplantet Bred, der anlægges, saa at den virker

saa naturligt som muligt, ligesom der gives Kanalens Løb nogle Krumninger hist og her.

Vedrørende Ledningsføring gives ligeledes en Række Anvisninger paa, hvorledes Linien gennem sin Plads og sin Konstruktion gøres saa lidet iøjnefaldende som muligt — det anbeføres saaledes, at Linien ikke bør gaa langs en Søbred, at Masterne skal holdes i dæmpet Farve og ikke anbringes paa Steder, hvor de vilde skjule Udsigten o. s. f.

Der er næppe Tvivl om, at der gennem Vejledningerne er grundlagt et værdifuldt Arbejde, gaende ud paa at vænne Ingeniørerne til at tage flere Skønhedshensyn, end Tilfældet nu er, naar det vel i næsten alle Lande kun eller dog aldeles overvejende er de økonomiske Hensyn, der bestemmer et Anlæg, naar lige undertages de til Anlægget hørende Huse, hvor Arkitekterne jo tager sig af Sagen. De mange hæslige Transformatorhuse, der findes rundt om i Europa, danner en ganske god Illustration til de bayerske Vejledninger.

(Efter »Ingeniøren«).

PRÆMIEREDE BYGNINGER

DET af Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse nedsatte Udvalg har for Aaret 1912 fordelt de udsatte Præmier (å 1000 Kr.) paa følgende Maade:

Klasse 1: For en Beboelsesejendom med større Lejligheder:

Amagerbrogade Nr. 136, Architect Kr. Gording.

Klasse 2: For en Beboelsesejendom med mindre, højst 3 Værelser Lejligheder:

Intet Arbejde indsendt.

Klasse 3: For en Forretningsejendom:

Livsforsikringselskabet »Hafnia«s Bygning ved Holmens Kanal, Architect Ulrik Plesner.

Klasse 4: For en Gruppe af Arbejderboliger: Intet Arbejde indsendt.

Gamle Numre af »Forskønnelsen«.

Dersom der skulde findes overkomplette Eksemplarer af »Forskønnelsen« II Aargang Nr. 1—5, som man vil overlade os, vil de med Tak blive modtaget paa Foreningens Kontor.

Ethvert Medlem kan skaffe ét nyt Medlem!

Send et 3 Øres Brevkort til Foreningens Kontor, Aaboulevard 5, eller ring til Nora 1362 (Kl. 9-11 Fm.).

UDGIVET AF FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE

REDIGERET AF OTTO ASMUSSEN

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

Parti af de nuværende Slagterboder paa Nikolai Plads.

AF NIKOLAI TAARNS SAGA

DA man i 1908 vedtog at modtage Dr. Carl Jacobsens Tilbud om at genrejse Nikolai Spir, var der mange af Københavns Borgere, der ansaa denne Forøgelse af Byens Silhouet for en yderst tvivlsom Berigelse, ja enkelte veg end ikke tilbage for — ligesom senere hen, da Dr. Jacobsen tilbød at bekoste Genopførelsen af det gamle Spir paa Vor Frue Kirke — at betegne Opførelsen som en Vandalisme mod det gamle Taarn. Det var derfor saa meget mere tilfredsstillende, dengang Spiret var færdigt og Stiladset fjærnet, at se tidligere erklærede Modstanderes Glæde over den Skønhed, der med det nye Spir var tilført Byens Silhouet, en Skønhed, som vi i vor paa virkelig arkitektoniske Bybilleder ret fattige Hovedstad ikke noksom kunde være glade for. Den gamle Nikolai Kirkes Ruiner, eller rettere Resterne af det engang saa prægtige Kirketaarn, var malerisk, navnlig den takkede Murkrone var

af en Skønhedsværdi, som man i og for sig med Vemod maatte se forsvinde, men det nye, der kom i Stedet, havde ogsaa sin — ikke mindre — Værdi.

Disse Linjer skulde imidlertid ikke handle om Spiret, men om dets nærmeste Omgivelser: Pladsen — om man kan tale om en saadan, opfyldt af de malpropre Slagterboder som den er.

Igennem snart 70 Aar har det foregaaende og nuværende Slægtled gaaet og set paa disse Boder som et efter deres historiske Beliggenhed noget umotiveret Mindesmærke over Reformationens Indførelse i Danmark. Hvor Slagteren den Dag i Dag afvejer sine Kilogram skært Kalvekød — i dyre Domme —, prædikede i sin Tid Martin Reinhardt og (den senere) Biskop Hans Tavsens for den københavnske Menighed.

Denne Berigelse af Københavns

Jærnblik-Architektur skete i 1845, da det daværende 32 Mands Raad — sva-
rende tildennuværende Borgerrepræ-
sentation — vedtog at opføre disse
Bygninger paa den Plads, hvor man
i Aarene 1813—17 havde ryddet Tom-
ten af den i 1795 delvis nedbrændte
Kirke, som man i denne den store
Nedgangsperiode i det økonomiske
Liv ikke havde mægtet at genop-
bygge.

Oprindelig havde den daværende
Borgerrepræsentation været imod
Slagterbodernes Anlæg. Fra 1833 fin-
des der saaledes en kongelig Resolu-
tion om, at Opførelse af Bygninger
paa Grunden ikke kunde tilstedes,
»naar de deri jordede Lig derved
skulde berøves det fredelige Liv, som
de levende tro at være de døde skyl-
dige«. Med denne Fred var det nu saa
som saa. Der findes en Tegning fra
1828 (se Gengivelsen), der viser, at
der paa Pladsen har rørt sig en efter
Datidens Forhold ret livlig Færdsel
med Handel med Kød og Grøntsager
fra interimistiske Boder og Telte, og
i 1845 havde man da ogsaa overvun-
det de Betæneligheder, man tidlige-
re havde næret (sammenlign ogsaa
Architekt C. F. Hansens i det følgende
omhandlede Indstilling af 1807 an-
gaaende Pladsens Benyttelse). Ligene
fra den gamle Nikolai Begravelses-
plads blev opgravede, og for den ef-
ter den Tids Begreber meget betyde-
lige Sum af 92000 Rigsdaler anlagde
man de endnu eksisterende Slagter-
boder efter Tegning af Architekt P. C.
Hagemann, medens den østlige Del
af Pladsen dels solgtes til Byggegrun-
de, dels anvendtes til Anlæg af Niko-
laigade.

Det var Magistratens Mening gen-
nem en aarlig Afgift fra Bodernes
Lejere at skaffe sig dels Dækning for
det Beløb, hvormed Anlægget af Slag-
terboderne og Nikolaigade oversteg
Indtægten af Salget af Byggegrunde-
ne, dels en fast aarlig Indtægtskilde.
Medens denne imidlertid i 1881 var
18870 Kr., ÷ Udgifter 6130 Kr. = ca.
13000 Kr., er den i det senest offent-
liggjorte Kommunalbudget kun ansat
til 13060 ÷ 5000 Kr. = c. 8000 Kr., et
Beløb, der i Sammenligning med det
samlede Budgets Størrelse, ca. 36 Mill.
Kr., maa kunne betegnes som ganske

forsvindende og i alt Fald ikke stort
nok til med Virkning at begrunde Øn-
sket om Bodernes Bevarelse.

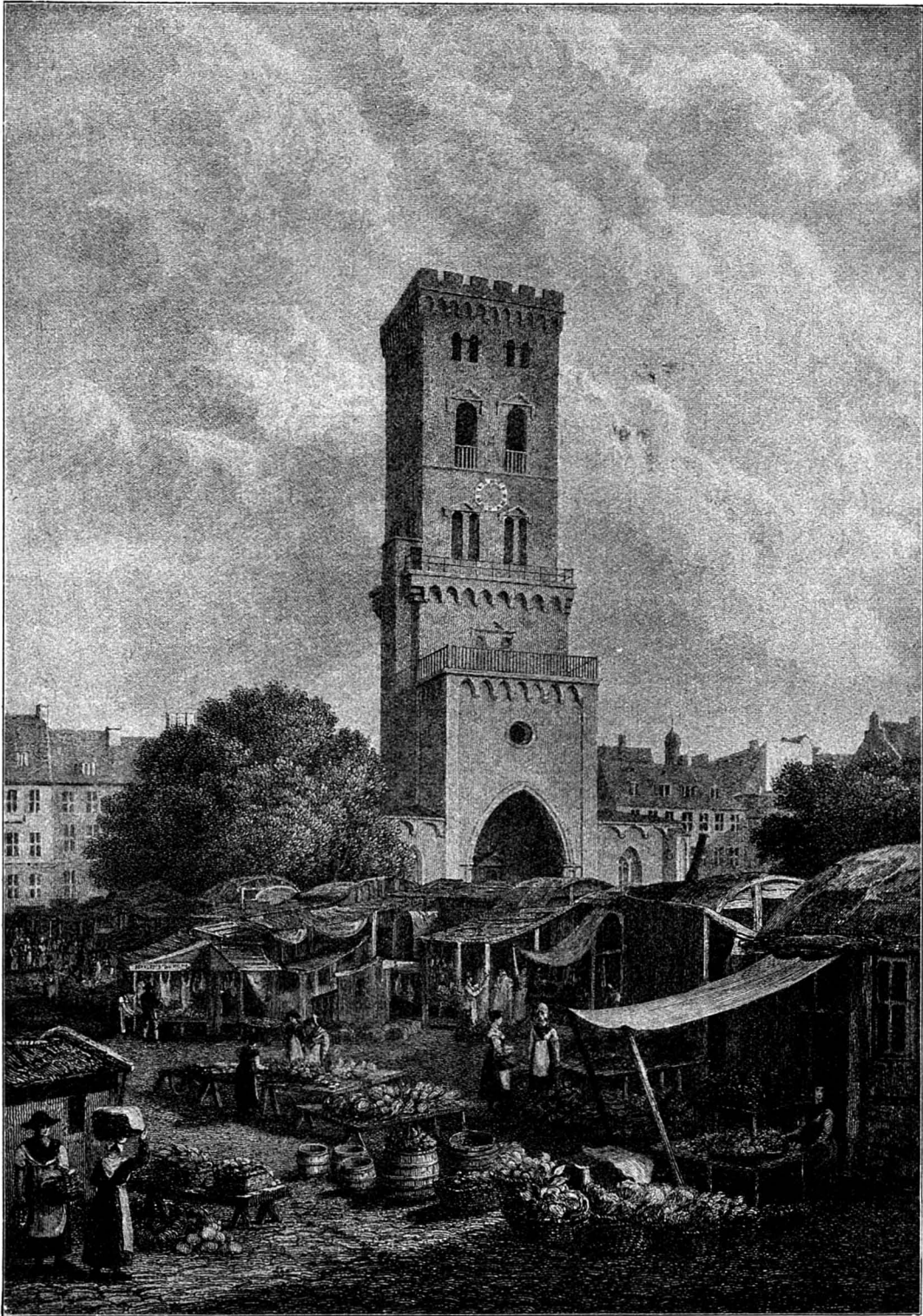
Naar man imidlertid i saa lang Tid
trods den stigende Misfornøjelse med
disse Boder og den Forfatning, i hvil-
ken de har bragt Torvet; har fundet
sig i Bodernes Tilstedeværelse, ligger
det vist ogsaa mindre i den uhyre
ringe Indtægt, de giver Kommunen,
end i, at man ikke har været rigtig
paa det rene med, hvad man skulde
have i Stedet.

Thi i denne Henseende er der i Ti-
dernes Løb fremkommet mange for-
skellige Forslag.

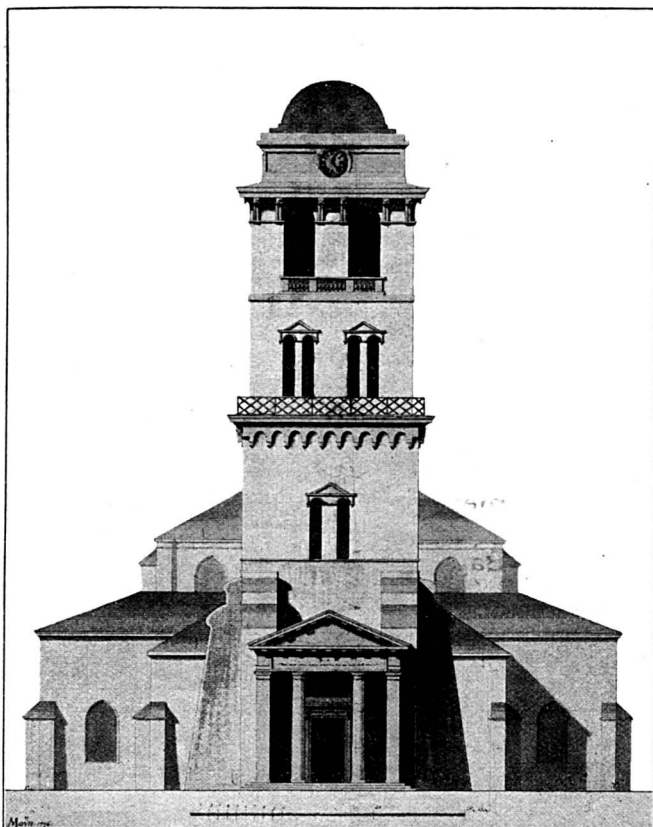
*

Forinden vi gaar over til en Omtale
af de Planer, der angaar Bodernes
Fjernelse, vil det være af Interesse
at se lidt paa de Planer om Nikolai
Plads Regulering, der ligger mellem
Tidspunktet for Kirkens Brand i 1795
og Bodernes Opførelse.

Allerede straks efter Branden be-
gyndte man at samle Penge ind til
Kirkens Genopførelse, og der forelig-
ger fra 1796 et ganske kuriøst Forslag
hertil fra daværende Stadsbygmester,
senere Professor P. Meyn (den sam-
me der har bygget Kirurgisk Akade-
mi i Bredgade, den gamle Graver-
bolig paa Assistens Kirkegaard ud
mod Runddelen samt de smaa deko-
rative Pavilloner i Gitteret om Rosen-
borg Have langs Kronprinsessegade).
Dette Projekt bærer, som man vil se,
tydelig Præg af Datidens antikiseren-
de Smag og minder i mangt og meget
om C. F. Hansens senere Udkast til
Frue Kirke. Ligheden strækker sig
endogsaa til den lille Kuppelbygning
paa Taarnets Top. Det vil erindres,
at ogsaa Hansen en Tid eksperimen-
terede med en saadan Afslutning paa
Frue Kirkes Taarn. Der samledes og-
saa nogle Penge ind til Nikolai Kirkes
Genopførelse, men det var langt fra
nok til Sagens Virkeliggørelse, og i
Aaret 1800 blev det da fra Regerin-
gens Side besluttet, at Kirken skulde
nedrives. Det skete — heldigvis —
ikke lige straks. Tiden var fattig paa
Penge og end ikke til Nedrivningen
havde man tilstrækkelige Midler til
Rede, langt mindre til at opføre no-
get nyt paa Grunden. Det var saa-

Prospekt af Nikolai Taarn og Omgivelser 1828.
(Efter en Tegning af Batty. Stukket af W. R. Smith.)

Projekt til Nikolai Kirkes Genopførelse. Taarnfaçade.
Architekt P. Meyn. 1796.

ledes en Tid under Overvejelse at opføre et nyt Raadhus her (det gamle var ligeledes nedbrændt i 1795), men denne Plan opgaves: Raadhuset opførtes som bekendt 1805—15 paa det gamle Vaisenhus' Grund paa Nytorv. Senere spekulerede man paa at indrette Butiker i Ruinernes Buegange og at benytte Taarnet som Brandvagt-Taarn. Kun denne sidste Tanke bragtes til Udførelse, idet det i 1807 besluttedes at anvende Taarnet i dette Øjemed, bl. a. i Henhold til en Indstilling af C. F. Hansen, der herom udtalte: »Da Brand- og Vandcommissionen holder det nødvendig, at der bliver anbragt 3 Depoter for Brandredskabers Opbevaring m. v., saa synes mig, at den underste Deel af Nicolay Taarn var som et midt i Byen beliggende Sted, meget passende hertil; den øverste Del af samme som blev at dække med et flat Tag kunne tierne til at give de fornødne Signaler ved Ildsvaade og andre Begivenheder, og det endnu øvrige Mellemlom kan nyttes til et

44

Korn- eller andet sligt Magazin. Kirkens øvrige Ruder*) loed sig net indrette til luther Boutiquer, saaledes at hver af de indvendige Buestillinger eller Arcaderkunde give en stor Boutique; Indgangen til alle disse Boutiquer blev at anbringe fra Kirkens nuværende middelste Gang, og vildesamme formedelst deres Beliggenhed indbringe noget Anseeligt; de ophøjede Grave og Liig-Stene blev sunken lige med Jorden og Pladsen med Grave jævnet; da saa længe Liigene ikke ere forraadnet kunde samme ey brolægges, men blev at skille fra de omliggende Gader ved Popler eller Lindetræer. Paa samme Maade bekom Byen endnu en meget skøn offentlig Markeds-Plads.«

Pladsen henlaa dog endnu en rum Tid, uden at der blev foretaget noget. Ruinerne blev efterhaanden saa forfaldne, at de sam-

menlignedes med Levningerne af et gammelt Bjærgslot; Murene var halvt forvitrede, den øverste Del af Taarnet næsten faldefærdigt; inde i Kirken var alle Epitaphier og Gravmæler mer eller mindre beskadiget og sønderslaaet, Gulvet stod en Del af Aaret under Vand, og uden for paa Kirkegaarden, hvis Mur delvis var nedbrudt, saa det ud som Jerusalems Forstyrrelse. En Del Ligkister af Kobber med Sølvzirater solgtes efter Vægt. I 1810 solgtes ikke mindre end 140 Ligsten fra Kirkegaarden, og nogle Aar efter Stakitværket og saa først tog man fat paa Planeringen. Den endelige Nedbrydning af Kirkebygningen foregik i 1814—17, dog blev Taarnet og det nærmeste Fag af Højkirken og Side skibene staaende i Henhold til den før omtalte Resolution af 1807, ifølge hvilken Taarnet skulde anvendes som Brandvagt-Taarn. Somsaadant benyttedes det til langt hen i 80'erne af forrige Aarhundrede. Taarnet maatte

*) Rester, Levninger.

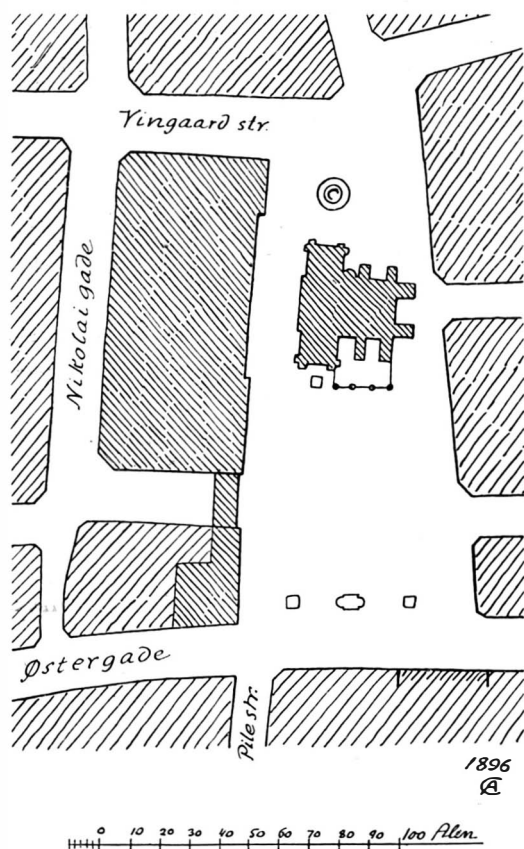
imidlertid skøtte sig selv, og man vil sikkert endnu kunne mindes den uhumske Tilstand Taarnet efterhaanden hensank i. Indretningen af en offentlig Nødtørftsanstalt — i et gammelt Kirketaarn! — skulde ikke styrke Taarnets Anseelse, og Agtelsen for det gamle Taarn blev heller ikke større, efter at man udlejede Lokaler i det til en Flytteforretning, der anbragte sit Skilt tværs over Hovedportalen, der hvor nu den lille Statue af Sct. Nicolai atter er kommen til Hæder og Værdighed.

I Slutningen af 80'erne dannede der sig en Komité med det Formaal at genopbygge Nikolai Kirke efter et Udkast af Professor Amberg. Da den oprindelige Kirkeplads var blevet stærkt beskaaret ved Grundsalgene i 1845, kunde der kun blive Tale om en mindre Kirke, men til Trods for, at man denne Gang i Modsætning til i 1796 fik adskillige Summer ind, blev ogsaa denne Gang Planen opgivet, vistnok navnlig, fordi den stødte paa Modstand i kirkelige Kredse. Tanken om Nikolai Kirkes Genopførelse maa derfor formentlig anses for skrinlagt for stedse. En Model i halv virkelig Størrelse af Professor Ambergs Udkast til Nikolai Taarn og Spir var udstillet paa den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1888.

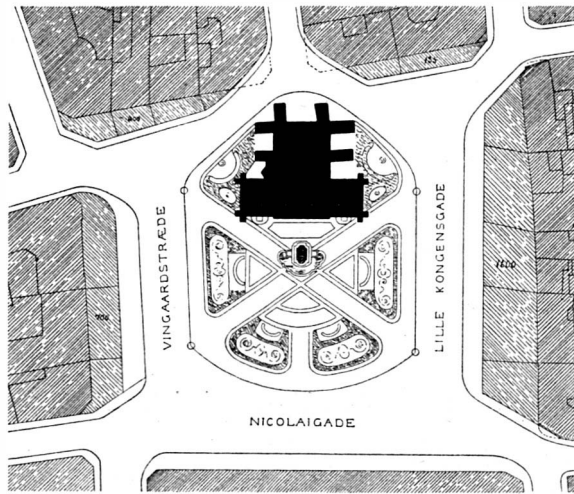
I 1896 fremkom der to Planer om Nikolai Plads' Omordning, nemlig fra Architekt A. Clemmensen og nu afdøde Etatsraad Dahlerup. Sidstnævntes Forslag gik ud paa en Beplantning af Pladsen, men iøvrigt uden nogen Bebyggelse af denne udover nogle smaa kapellignende Tilbygninger ved Taarnet i Forbindelse med dette. Derimod foreslog Dahlerup en Ombygning af de Torvet omgivende Hus-façader nogenlunde i Taarnets Stil, samt at rejse en Statue paa Pladsen foran Portalen. Architekt Clemmensens Forslag gik ud paa at nedrive nogle af Ejendommene paa Østergade fra Admiralgade indtil Pilestrædes tænkte Forlængelse for ved en saadan Rydning at tilvejebringe et frit Indblik fra Byens Hovedstrøg til Nikolai Plads. Langs dennes østlige Side mod Nikolaigade skulde opføres et Bygningsværk med en Tværbygning over Lille Kongensga-

des Forlængelse. Om Tanken i Forslaget har Architekt Clemmensen udtalt, at det har været ham om at gøre at bringe Taarnet, om hvis Forsyning med Spir der ikke den Gang var Tale, frem under de bedst mulige Forhold. »Og ikke det alene! Men om man i Kjøbenhavn kunde faa en monumental Plads! En lille sluttet Plads umiddelbart ved Færdslen i Byens Midte, lagt med Fliser, prydet med Kunstværker, heget med smukke Bygninger, og saa i Tilgift et interessant og smukt gammelt Taarn . . . Ved at nedbryde nogle tarvelige Huse ved Østergade i en Længde af mindre end 70 Alen, vilde Pladsen være der, Strømmen af Mennesker vilde glide ud over den; foran i Gadelinjen Statuer, som Baggrund Nikolai Taarn, lige overfor i Østergade »Efterslægten« smukke gamle Gaard, paa Siderne elegante Restauranter og Butiker: et Centrum for Byens Liv.«

Projektet blev indsendt til Magistra-

Architekt A. Clemmensens første Udkast.

Etatsraad J. V. Dahlerups Forslag. Plan.

ten, der tog velvilligt imod det og henlagde det i sit Archiv.

I 1902 fremkom der atter to Forslag til Nikolai Plads' Regulering, nemlig fra Arkitekterne Prof. H. Wenck og C. Leuning Borch. Professor Wencks Forslag var et Led i de Bestræbelser, der da gik ud paa at bygge Telegrafvæsenet et eget Hus. Forslaget blev ret stærkt kritiseret, fordi Forbindelsen mellem Taarnets og den palæagtige Nybygnings Stil syntes noget for fjærn. Palæet var nok oprindelig og saa bestemt for en anden Beliggenhed. Hertil kom, at Pladsen vilde knuges slemt af en saa stor Bygning, som i hvert Fald fra Nikolaigade ganske vilde tage Synet fra Taarnet, der først vilde kunne ses i 3. eller 4. Sals Højde.

Architekt Leuning Borchs Forslag havde derimod den absolute Fordel, at selve Nikolai Plads blev baade friere og smukkere ved den Badeanstalt, han foreslog opført paa en Del af Slagterbodernes Grund langs Vingaardsstræde, medens den anden og største Del udlagdes til Haveanlæg. Foran Badeanstalten — mellem denne og Taarnet — var tænkt et Rosenanlæg med smaa Gange mellem Bedene, der omkranses af Buxbomhække. I Yderkanterne skulde plantes fyldige Busketter med rig Farvevirkning; de skulde

ikke blot hegne og frede Pladsen, men tillige borttage Virkningen af, hvad der kan være af mindre heldige Bygninger udenom. Bænke var tænkt anbragt udenom, og et enkelt Monument rejst lige overfor Taarnet.

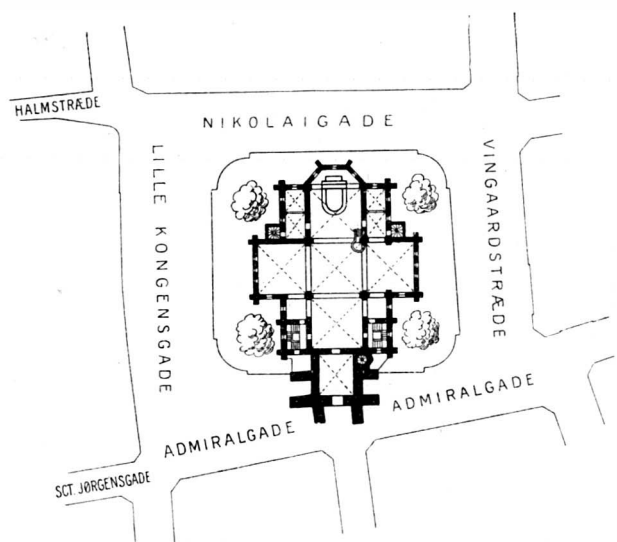
Saa hvilede Planerne i nogle Aar indtil 1907.

Paa Foreningens Generalforsamling den 24. Januar 1907 meddelte Kunstakademiets Sekretær, Docent P. Johansen, at Kunstakademiet Dagen forud til Kommunalbestyrelsen havde indsendt et Andragende om, at denne vilde give Tilladelse til at genrejse Nikolai Taarn i den Skikkelse det havde inden Branden 1795. De fornødne Pengemidler var tilrede fra en Mand, der foreløbig ikke vilde have sit Navn nævnt.

Meddelelsen herom gav Stødet til, at Spørgsmaalet om Taarnets miserable Omgivelser paany kom paa Dagsordenen. Naar Taarnet skulde restaureres og forsynes med Spir, vilde Griserierne ved dets Fod først rigtigt springe i Øjnene.

Fra Havearchitekt Erstad-Jørgensen fremkom der snart efter Forslag om en Beplantning af Pladsen, der tænktes heget med en lav Mur i Lighed med de lave Mure i Roskilde ved Domkirken og Jomfruklostret samme Steds; Haven skulde anlæg-

gives. Meddelelsen herom gav Stødet til, at Spørgsmaalet om Taarnets miserable Omgivelser paany kom paa Dagsordenen. Naar Taarnet skulde restaureres og forsynes med Spir, vilde Griserierne ved dets Fod først rigtigt springe i Øjnene.

Kammerh. Meldahls Forslag til Genopf. af Nikolai Kirke. Plan.

ges i Smag med Raadhushaven. — Architekt Svend Risom udarbejdede (som Besvarelse af Kunstakademiets Prisopgave for Architekter: »Et Bymuseum af kulturhistorisk Art for Kjøbenhavn, afpasset efter Forholdene ved Nikolai Plads«) et Forslag, der vel ikke tildeltes nogen Belønning, og som efter nogles Mening ogsaa rummede visse Svagheder, men som dog fortjener at omtales. Han lægger

Borgerrepræsentationen i den Anledning nedsat Udvalg, havde Forskønnelsesforeningen, der allerede straks ved Sagens Fremkomst havde givet Tanken om Spirets Genrejsning sin varmeste Anbefaling, henvendt sig til Architekt A. Clemmensen og formaaet ham til at udarbejde et nyt Forslag til en Ordning af Nikolai Plads.

Architekt Clemmensens Plangik ud paa fra Østergade (Ejend. Nr. 41) at

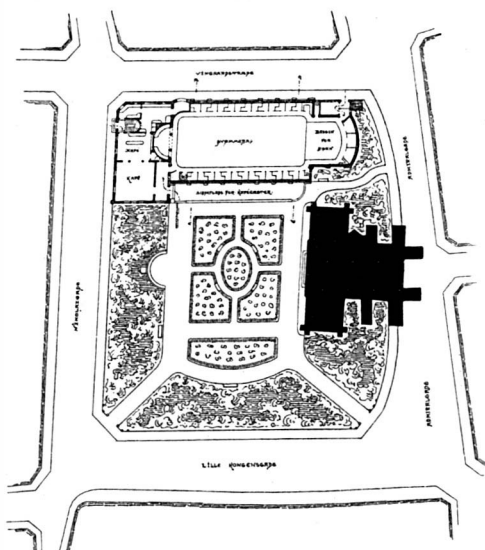

Etatsraad J. V. Dahlerups Forslag.

ligesom Leuning Borch det arkitektoniske Tyngdepunkt over mod Vingårdsstræde og foreslaar der rejst en lav Bygning, som mod Siderne fortsættes i to lavere Bygninger med en Buegang, der i Nikolaigade ender med et lavt kuppeldækket Taarn. Resten af den firkantede Plads tænkes i Udkanterne beplantet med en dobbelt Række Lindetræer, hvis Kroner med Tiden kunde klippes og danne en levende Fortsættelse af de murede Buegange. Pladsen indenfor Træerne var tænkt sænket tre Trin og dækket af gullandske Fliser. Midt paa Pladsen tænktes anbragt en Brønd med Sct. Nikolai — de Søfarendes Beskytter — paa en slank Søjle.

Medens Dr. Carl Jacobsens Tilbud om at sætte Spir paa Nikolai Taarn var Genstand for Behandling i et af

gennembyrde en Passage, der fortsattes i en Buegang omkring de to Sider af Pladsen, og det var Meningen, at de paa Pladsen opførte Bygninger skulde indeholde dels en Restaurant, dels en Række Forretningslokaler, fortrinsvis for saadanne, der havde med Kunst og Kunsthåndværk at gøre: Kunsthandel, Keramik, Sølvarbejde, Kunstsmedarbejde etc., ligesom Foreninger for Kunst, Literatur, Musik m. v. her kunde faa fortræffeligt beliggende Lokaler. Der er ikke den ringeste Tvivl om, at der paa Nikolai Plads efter denne ypperlige Plan vilde kunne skabes et ganske særegent Liv, hvor man var i Fred for al støjende Færdsel og dog kun behøvede at gaa to Skridt for at være midt i Hovedstadens Mylder. Planen indsendtes den 17. Juni 1907

Architekt C. Leuning Borchs Forslag.

til Magistraten og til det førnævnte Borgerrepræsentations-Udvalg, men med Udgangspunkt fra en i Foreningens Skrivelse indeholdt Anmodning om af Hensyn til Projektets Udstilling for Foreningens Medlemmer at erholde et snarligt Svar, benyttede Udvalget Lejligheden til at slippe lovlig let udenom Sagens Behandling, idet Udvalget under 29. s. M. tilbagesendte Forslaget uden nærmere at komme ind paa Sagens Enkeltheder. »Da det fremgaar af Skrivelsen«, hed det, »at Foreningen imødeser et hurtigt Svar, har det ikke været Udvalget muligt grundigt at behandle Sagen«. Udvalget indskrænkede sig derfor til at meddele, at det finder Projektet smukt og tiltalende, »dog saaledes, at nogle af Udvalgets Medlemmer nærer Betænkeligheder ved den paatænkte ret intensive Benyttelse af Pladsen«.

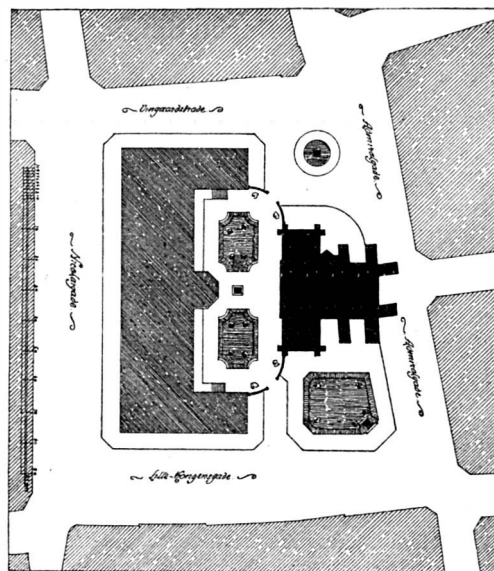
Foreningen holdt derefter — den 29. Januar 1908 — et af sine bekendte store Møder om Sagen. Ved dette Møde, hvortil Medlemmer af Magistraten og Borgerrepræsentationen var indbudt, fremlagdes Clemmensens Forslag for en større Offentlighed. Arkitekterne Leuning Borch og Professor Hack Kampmann anbefalede Forslaget paa det varmeste, og blandt de tilstedeværende var der næsten udelt Stemning for det, kun Overretssagfører A. Hvass, der den Gang var Medlem af Borgerrepræsentatio-

nen samt af dennes Udvalg om Nikolai Spir, nærrede visse Betænkeligheder, der dog hovedsagentlig gik i økonomisk Retning, idet han ytrede sin Tvivl med Hensyn til Muligheden af at faa Lokalerne udlejede.

Umiddelbart efter dette Mødes Afholdelse blev Bestyrelsen gjort opmærksom paa det formentlig formaalstjenlige i at sætte sig i Forbindelse med Studenterforeningen, for om muligt at opnaa, at denne, der længe havde ligget paa Lur efter at sælge sin gamle Ejendom ved Holmens Kanal for at kunne opføre en større Bygning, kunde sikres som Lejer eller Ejer helt eller delvis af de Bygninger, der efter Architekt Clemmensens Projekt skulde opføres paa Nikolai Torv.

Forskønnelsesforeningens Bestyrelse indledede derpaa Forhandlinger med Studenterforeningens Byggeudvalg, og den 13. Marts 1908 indsendtes Clemmensens Tegninger paany til Magistraten, ledsaget af følgende Skrivelse fra vor Forening:

»Efter at det af Architekt Clemmensens udarbejdede Forslag til en Ordning af Nikolai Plads har været forelagt ikke blot særlig kunstinteresserede Kredse, men ogsaa det store Publikum, og efter at vor Forening har set, hvorledes dette Forslag er bleven modtaget med almindelig Beun-

Professor H. Wencks Forslag. Plan.

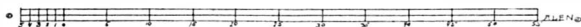
dring — ja saaledes, at endog de mest energiske Forkæmpere for Pladsens Bevarelse som ubebygget har bøjet sig for Kunstnerens uventede og geniale Løsning af Opgaven,

tillader vi os at henvende os til den ærede Magistrat med Hensyn til Projektets praktiske Gennemførelse.

være klart, at Projektets nøje Forbindelse med det gamle, historiske Taarn, Pladsens Beliggenhed og endelig Bygningens ejendommelige Architektur forbyder disses Udnyttelse til et »hvilket som helst Formaal« — ja vi formener endog, at Projektet ikke bør søges gennemført, med mindre der er-

Facade mod Lille-Søngsgade

Professor H. Wencks-Forslag.

Idet vi gaar ud fra, at Kommunen ikke selv har Brug for de foreslaede Bygninger, og at Kommunen ej heller agter at opføre disse og løbe den med Hensyn til Udleje forbundne Risiko,

er der formentlig tvende Hensyn, der først bør tages i Betragtning:

1) Hvilken Anvendelse bør de projekterede Bygninger have?

2) Kan Projektet bære sig i økonomisk Henseende og hvilke Garantier har man derfor?

I førstnævnte Henseende turde det

holdes fuldt ud betryggende Sikkerhed for, at Bygningerne anvendes af Institutioner, der harmonerer med den historiske og kunstneriske Helhed, som Forslaget skaber.

Vi formener, at dette Moment ersaa afgørende, at det ganske opvejer Hensynet til, at en merkantil eller industriel Virksomhed mulig økonomisk set vil kunne bringe mere ud af Projektet og derfor vil kunne tilbyde Kommunen et større Vederlag for Arealet.

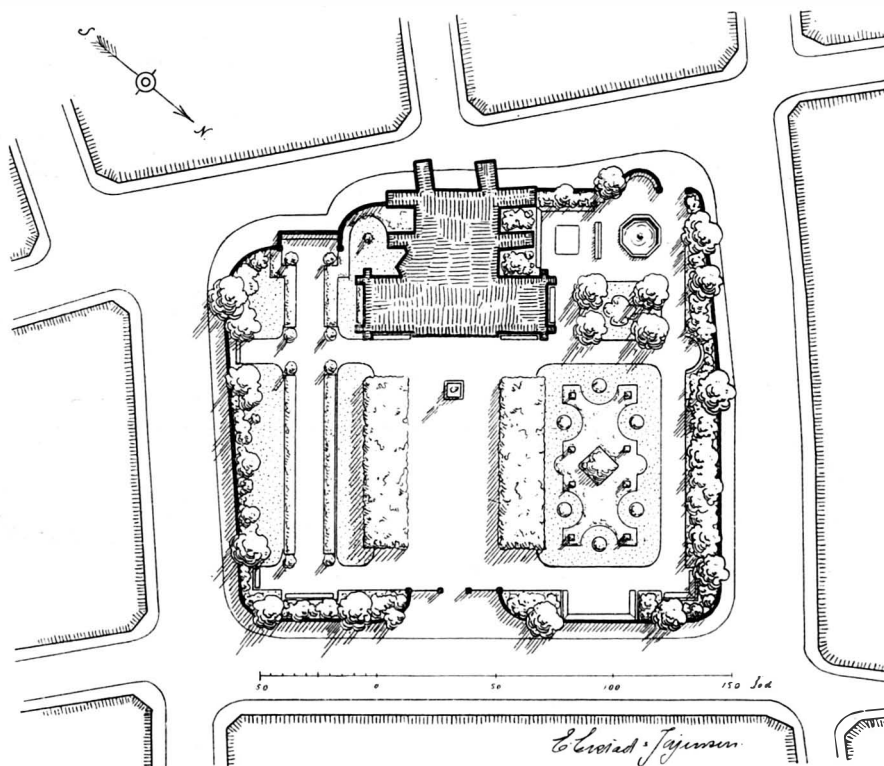
Vi er dernæst gaaet ud fra, at det

heldigste vilde være, om hele Bygningskomplekset kunde overtages af een Institution, der selv kunde benytte det væsentligste af Bygningerne.

Under disse vore Overvejelser faldt vor Tanke paa Studentereforeningen som den Institution, der i særlig Grad faldt indenfor Planens Rammer. Den vilde kunne give Pladsen, Buegan-

ningen i lang Tid ikke har været tilfreds med sin nuværende Bygning — den er for lille — og netop for Tiden undersøger Muligheden af at opbygge en ny Studentereforeningsbygning.

Vi henvendte os nu til Studentereforeningens Byggeudvalg og mødte hos dette og Foreningens Seniorat den største Interesse for Planen, som vi herefter drøftede sammen i Detail-

Havearchitekt Erstad-Jørgensens Projekt.

gene og selve Bygningerne det Liv, som disse forudsatte, og paa den anden Side vilde den akademiske Stand her kunne faa et enestaaende Samlingssted, der ogsaa var egnet til Repræsentation ud ad til. Beliggenheden maa jo siges at være ypperlig for Foreningen, og netop den Omstændighed, at de projekterede Bygninger er noget større end Foreningen i Øjeblikket har Brug for, er særdeles heldig, idet den saaledes giver Plads for yderligere Udvidelser af Foreningen.

Tidspunktet for at knytte Studentereforeningen til Projektet turde være ualmindelig gunstigt, eftersom For-

lerne. Det viste sig derhos, at Bygningerne kunde indrettes efter Studentereforeningens Ønsker, saaledes at den saavel kunde omfatte store Festlokaler som Bibliothek og daglige Opholdsrum.

Af det samlede Bygningskompleks tænker man sig, at Studentereforeningen for Tiden selv skulde benytte den Del, der paa vedlagte Rids er betegnet med A. Den øvrige Del (B) skulde reserveres til Udvidelsen og foreløbig udlejes.

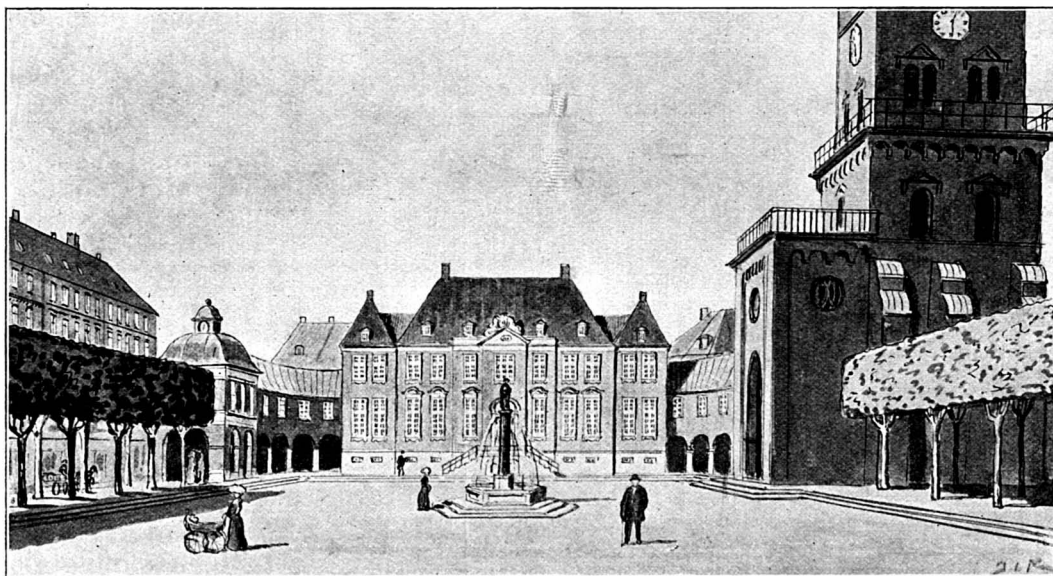
Med Hensyn til Spørgsmaal 2: den økonomiske Side af Sagen, da er Forholdet det, at Bygningerne m. m. er kalkuleret at ville koste ca. 400 000

Kroner. Til Gennemførelsen af Passagen fra Nikolai Torv til Østergade havde man kalkuleret ca. 250 000 Kr., men er denne Kalkulation temmelig uden Værdi, idet den nuværende Ejer af den paagældende Ejendom, Grosserer Fønnesbech, i alt Fald for Tiden ikke mener at ville afstaa sin Ejendom til Passagen eller indrette denne under Hensyn hertil.

Basis for Studenterforeningens Tilknytning til Projektet er tænkt saa-

100 000 Kr., der forrentes med 4 pCt. p. a. og hvorfor gives 2den Prioritet i Bygningerne — hvilken Obligation med paaløbende og hos Kommunen oplagte Renter skulde tjene som Foreningens Bidrag til Gennemførelsen af Passagen til Østergade, naar Kommunen ser sig i Stand hertil —, og saaledes at Obligationsbeløbet + Renter udelukkende skulde være reserveret denne Anvendelse.

Det, der muliggør det for Studen-

Architekt Svend Risoms Udkast til et Bymuseum paa Nikolai Plads.

ledes: Studenterforeningen skulde erholde overdraget af Kommunen det fornødne Areal af Nikolai Pladstil derpaa at opføre til Brug for Foreningen den af Architekt Clemmensen projekterede Bygning. I denne Bygningsplan maatte Foreningen ikke foretage Forandringer uden Magistratens Samtykke. I Tilfælde af, at Studenterforeningen maatte blive nedlagt eller ønsker at opgive sin Virksomhed der, skulde Kommunen have Forkøbsret til Bygningerne og derhos til den Pris, i hvilken disse med det til Kommunen ydede Vederlag for Areal m. m. staar Foreningen. Til Taarnets Restaurering og den aabne Plads' Planering skulde Foreningen udbetale Kommunen kontant 80 000 Kr.

Dernæst skulde Foreningen udstede til Kommunen en Obligation stor

terforeningen at indlade sig paa denne Sag, er den Kapital, som Foreningen kan indvinde ved Salget af sin nuværende Ejendom. Herved og med Tillæg af anden opsparat Kapital vil Foreningen kunne disponere over ca. 300 000 Kr. kontant.

Det bemærkes, at man har kalkuleret en Lejeindtægt af den udlejede Del af Bygningen (B) af ca. 16 000 Kr. aarlig.

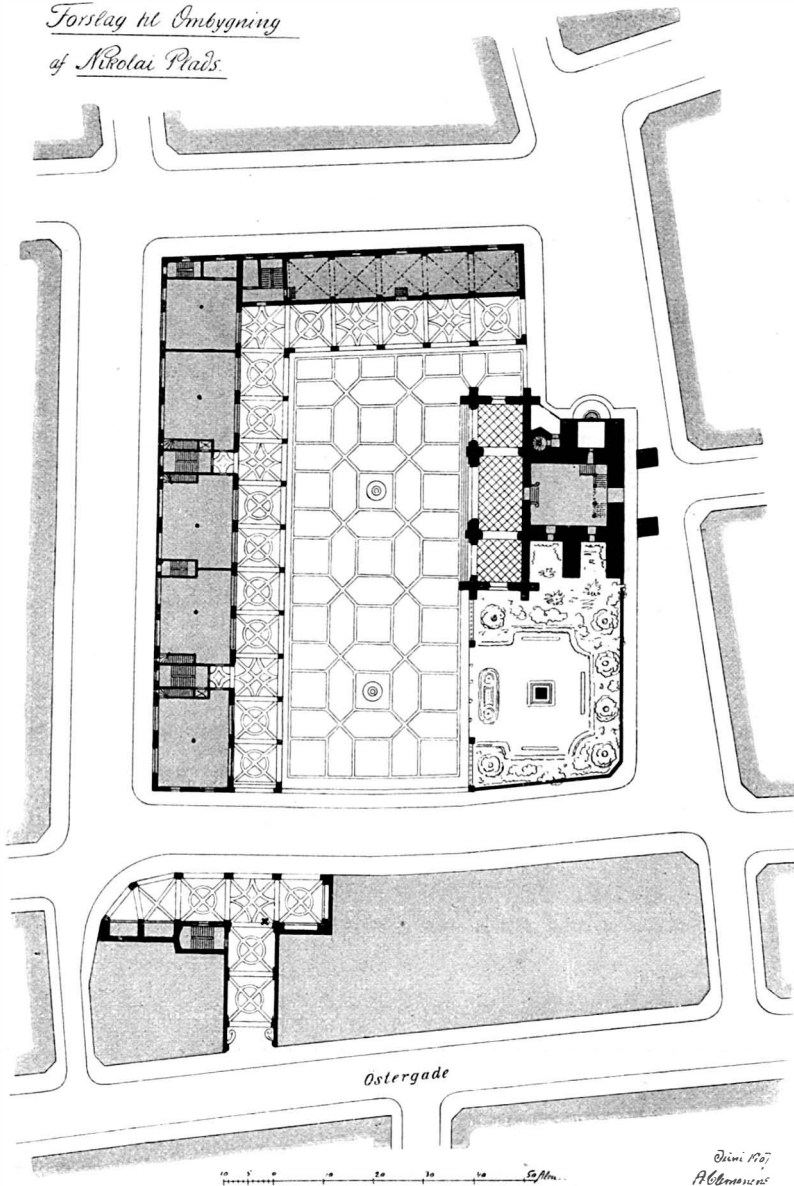
Idet det er aldeles selvfølgelig, at Studenterforeningen ikke bør paatage sig nogen Risiko, som den ikke med Sikkerhed kan bære, vil den ærede Magistrat herefter kunne skønne, at Studenterforeningen ikke kan disponere over større Summer til Projektets Gennemførelse end som ovenfor nævnt.

Vor ærbødige Henstilling gaar slut-

telig ud paa, at den ærede Magistrat velvilligst overvejer Planen, idet vor Forening giver denne sin varmeste Tilslutning, overbevist som vi er om, at der gennem denne vil kunne skabes et arkitektonisk Værk af sjæl-

af Nikolai Plads opsættes til Slagterboderne fjernes, kan Magistraten ikke for Tiden tage Standpunkt til det forelagte Projekt«.

*Forslag til Ombygning
af Nikolai Plads.*

Architekt A. Clemmensens Forslag. Plan.

Endnu maa nævnes det af Architect Chr. Hansen i Februar 1908 offentliggjorte Udkast, der gik ud paa at udlægge Karréen mellem Lille Kirkestræde og Fortunstræde til en aaben og beplantet Plads og af de øvrige Karréer mellem Østergade, Nikolai-gade, Vingaardsstræde og Admiral-gade med Taarnet som Midtpunkt at skabe et stort samlet Kæmpemagasin (»Handelspalæ«).

Planen var ikke ledsaget af noget finansielt Overslag, og dens videre Skæbne er os ubekendt udover, at den i Model var udstillet paa Akademisk Architectforenings Architecturudstilling i Oktober 1910.

Naar vi tilføjer, at der ogsaa havde været fremsat Forslag til Opgavens Løsning af Architecterne Egil Fischer og K. Varming samt af afdøde Kammerherre Meldahl, tror vi at have nævnt de væsentligste af de Forslag, der har været fremsat til Nikolai Plads' Omordning.

Saa hvilede Sagen atter et Par Aar.

den Skønhed til Ære og Pryd for vor By.«

Den 7. April 1908 modtog vi Sagerne tilbage med den Besked, »at efter at Stadens Borgerrepræsentation i sit Møde den 16. Marts havde udtalt sig for, at Bestemmelse om Anvendelse

I Marts 1911 tilbød en Kreds af Grundejere uden Udgift for Kommunen at rydde Pladsen og omdanne den til en beplantet Square, til hvilken Foranstaltnings Gennemførelse de anslog — vist nok lidt for rundeligt — Udgiften at blive 40—50 000 Kr.

Endnu ikke den Gang mente Magistraten at kunne give Afkald paa Indtægten af Boderne, men i sidste Halvdel af forrige Maaned forlød det, at Magistraten nærrede alvorlige Tanker om — endelig — at nedrive Boderne, og at den i denne Anledning havde tilskrevet de omboende Husejere og henstillet til dem at deltage i Omkostningerne ved Pladsens Regule-

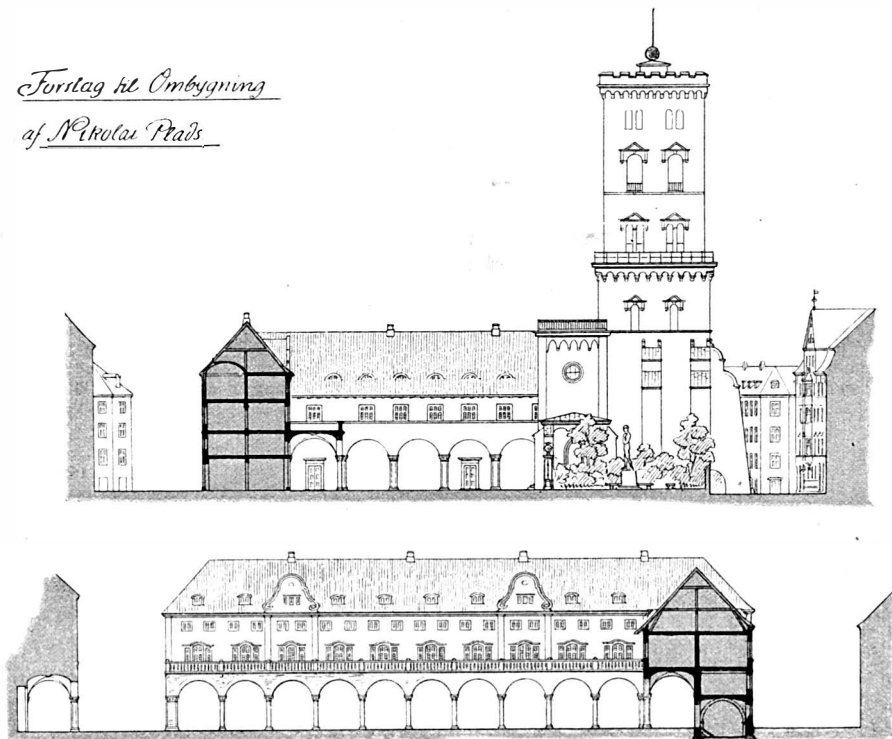
springe, at Forslagene kan sondres i to bestemt adskilte Grupper:

Beplantning i Forbindelse med delvis Bebyggelse og
Beplantning uden Bebyggelse.

Hvad skal man nu vælge?

At kunne skabe en aaben Plads i en By er altid af det gode, hvor det af Hensyn til Byens »Vejrtrækning« er

*Forslag til Ombygning
af Nikolai Plads*

Architekt A. Clemmensens Forslag. Snit.

ring, idet det oplystes, at Borgerrepræsentationen for Tiden beskæftiger sig med Sagen.

Hermed er Sagen atter aktuel, og denne Gang har man virkelig Følelsen af, at Afgørelsen nærmer sig, og at det denne Gang er Alvor.

Men hvorledes bliver Afgørelsen?

Vi har i det foregaaende nævnt de betydeligste af de i den sidste Menne-skealder fremkomne Forslag til Nikolai Plads' Omordning, og det vil af disse Forslags Indhold straks frem-

nødvendigt. Men naar man kaster et Blik paa et Kort over Kjøbenhavn, vil det være aabenbart, at en saadan aaben Plads er ganske upaakrævet her, hvor man har Højbroplads umiddelbart ved Siden af og Kongens Nytorv og Kanalen i nærmeste Nærhed.

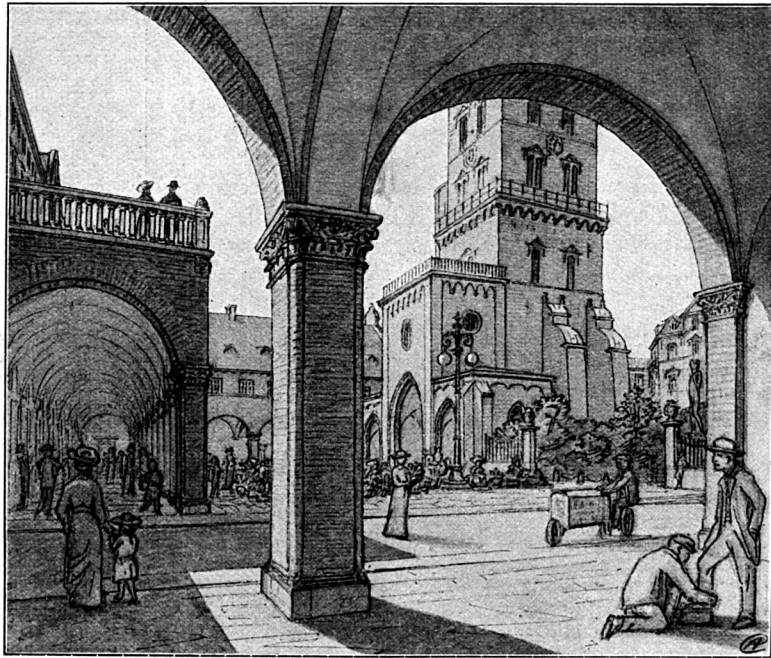
Dertil kommer, at Taarnet arkitektonisk set bør have et Bygningskompleks at støtte sig til. Det kan være galt nok allerede nu, men naar Boderne — Gud bedre for Bygningsværk! — inden længe forsvinder, vil man faa at se, hvor umotiveret Taarnet vil komme til at staa uden For-

bindelse med andet end de Brosten, op af hvike det gror.

Et Blomsteranlæg i en grøn Plæne som den, der afløste Slagterboderne paa Graabrødretorv, kan virke meget pynteligt og pillent, og kan gaa an paa dette Torv, der dog er en forholdsvis lille Plads uden noget midtsamlende Bygningsværk (og dog: hvor vilde ikke her en lille Springvandsgruppe eller en Brønd gøre godt; se blot, hvad Magdahl-Nielsens kunne

slag, der ikke alene er en lykkelig Løsning paa en vanskelig Opgave og dertil vel gennemtænkt, men tillige og ikke mindst et Mesterstykke af Pladskunst, en Kunst vi ikke kender ret meget til herhjemme.

Det lykkedes ikke at faa Studentereforeningen til at bygge Hus ved Nikolai, nuvel — men Clemmensens Plan var, som det vil erindres, ej heller fra første Færd baseret herpaa. Der blev vel i sin Tid, som den eneste

Architekt A. Clemmensens Forslag. Perspektivisk Fremstilling.
Set fra Passagen fra Østergade.

lille Springvand og de to Træer har skabt af Pladshyge paa Vandkysten), men Nikolai Torv vil blive for stort til, at selv en saa omfattende Beplantning som Erstad-Jørgensens lille Klosterhave skulde kunne »holde fast« paa det fritstaaende Taarn.

De mange forskellige Projekter til Nikolai Plads' Omordning viser tilfulde, hvad man paa Forhaand ej heller kan være i Tvivl om, at Opgaven er overmaade vanskelig at løse paa tilfredsstillende Maade. Med desto større Opmærksomhed og Forventning maa man derfor se hen til det af Architekt Clemmensen paa Forningens Initiativ udarbejdede For-

rimelige Indvending mod Foretagendets Rentabilitet, gjort gældende, at det vilde være vanskeligt, ja maaske endog umuligt, at skaffe Lejere til en saa stor Bygning. Tanken med Studentereforeningen glippede jo; Foreningen byggede siden hen sit eget Hus i Aborreparken; men det er nu ikke saa aldeles udelukket, at Planen havde kunnet føres igennem, dersom Magistraten i sin Tid havde kunnet gøre sig klart, hvad den vilde.

Men Spillet behøver ikke af den Grund at være tabt.

Skulde der ikke være andre Forninger eller Institutioner, der kunde tænkes at ville bygge? For ikke man-

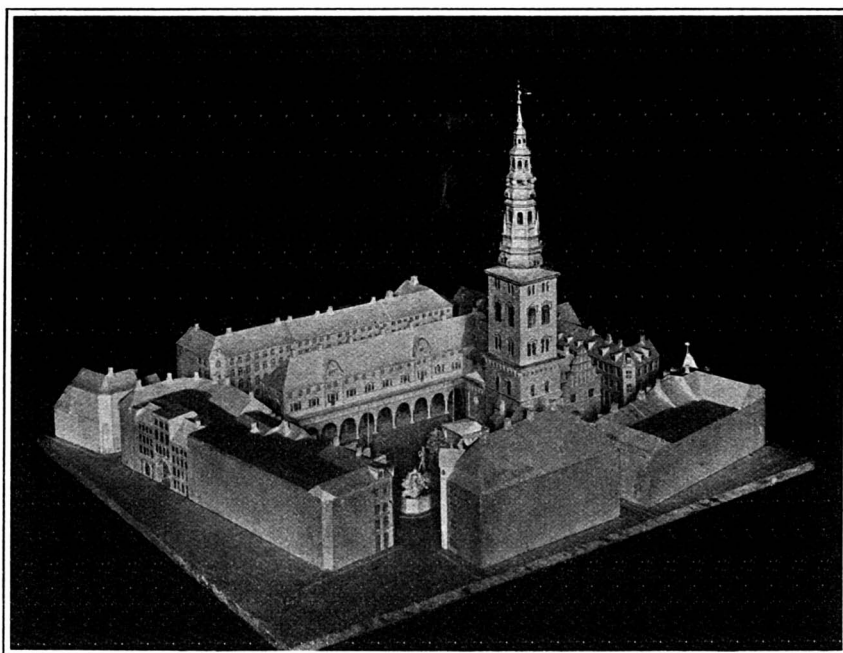
ge Dage siden erfarede man, at Østifternes Kreditforening for en Sum af 600 000 Kr. havde købt Grund af Kommunen i Aborreparcken til Opførelse af en ny Bygning. Og er vi ikke meget forkert underrettet, har Ingeniørforeningen i mange Aar gaaet om med Tanker om at rejse sig sit eget Hus. Og Officersforeningen?

Og endelig Kommunen selv?

Den rivende Udvikling vor By i de sidste 10 Aar har gennemgaaet, med-

Efter at ovenstaaende var skrevet og sat, er der gennem Dagspressen fremkommen Meddelelse om, at Departementschef i Justitsministeriet P. N. RENTZMANN har tilbudt at skænke sin Formue, stor 300 000 Kr., til Opførelse af en monumental Bygning paa Nikolai Plads i Forbindelse med Taarnet.

Departementschefen, hvis smukke Tanke bør modtages med den største Tak og Paaskønnelse af Byens Borge-

Gipsmodel af Architect A. Clemmensens Projekt.

fører en i Forhold dertil svarende Udvildelse af den rent tekniske Side af Byens Administration. Hvor stort end Nyrops Raadhus er, bliver det dog med Tiden for lille. Nys maatte Kommunen opføre en mægtig Administrations-Bygning for Kjøbenhavns Sporveje og Belysningsvæsenet.

Var det ikke en Idé til Overvejelse at henlægge den kulturelle Forvaltning (Skolevæsen m. v.) til en ny Administrations-Bygning paa Nikolai Plads? Her kunde da ogsaa det By-museum, der engang maa komme, passende finde Plads — til Dels i de store rummelige Lokaler i selve Nikolai Taarn.

re, havde oprindelig til Hensigt først at skænke det nævnte Beløb efter sin Død, men det i 1911 fra Grundejerne i Kvarteret omkring Nikolai Taarn fremkomne Tilbud om at bekoste Slagterbodernes Nedrivning og Pladsens Omdannelse til beplantet Anlæg, foranledigede ham til at ændre sin Beslutning, saaledes at den nævnte testamentariske Disposition allerede skulde kunne bringes til Udførelse, endnu mens han lever.

Han har i den Anledning formaaet Professor Amberg til at lave et Projekt til en saadan Monumentalbygning, der er tænkt at skulle rumme dels en større Forsamlingsaal, dels Lokaler for et Bymuseum, og endelig et kommunalt Folkebibliothek.

Der har været ført nogle rent foreløbige Forhandlinger med enkelte af det paagældende Borgerrepræsentationsudvalgs Medlemmer om Sagen, men Forslaget foreligger endnu ikke fra Architektens Side i en saadan Form, at det har kunnet forelægges den samlede Kommunalbestyrelse. Af samme Grund har det heller ikke

været os muligt at tilvejebringe en Gengivelse af Projektet, om hvis Enkeltheder vi derfor er ude af Stand til paa dette Tidspunkt at udtale os.

Men Sagen er med Departementschef Rentzmans storstilede Gave traadt ind i en ny Fase, hvis videre Udvikling vi afventer med den største Interesse og Opmærksomhed.

GAVLE

I »Forskønnelsen« s 2. Aarg., Side 43, bragte vi i en Artikel om københavnske Gavle bl. a. et Billede af Gavlen paa Ejendommen Blegdamsvej 124 som Eksempel paa en nøgen Gavl over lavere liggende Huse og havde som Modeksempel hertil anbragt den smukke Gavl af K. F. U. M.'s Bygning, saaledes som denne viser sig over de lavere Huse i Nørrevoldgade.

I det senest udkomne Nr. af »Architekten« har Hr. Architect Fr. Levy i en Beskrivelse af den førstnævnte af ham opførte Ejendom følt sig fortrydelig over, at vi har fremdraget Ejendommens Gavl som Eksempel paa en ufærdig og Gadebilledet mispyrdende Husgavl.

Det hedder i Artiklen: »I »Forskønnelsen« har jeg maattet høre ilde, fordi Bygningens ene Endegavl, der støder op til Ejendommen Blegdamsvej 120, henstaar afskuret, medens jeg faar venlig Omtale for den arkitektonisk behandlede Gavl, der er opført i Møllegade 8*) i Skellet mod mosaisk Menigheds Kirkegaard. Behøves der egentlig megen Forstand til at forstaa Motiverne til og Bærettigelsen af denne min Handlemaade? I det første Tilfælde er Gavlens Nabo, som ogsaa Billedet i »Forskønnelsen« viser, et gammelt 2 Etagers Hus uden nogen som helst arkitektonisk Værdi, hvis Dage, som det nu ligger ved en af Byens anseeligste Gader, snart er talte, medens Gavlen i det andet Tilfælde vender mod en Kirkegaard, som servitutmæssig aldrig maa nedlægges, og som om nogle Aar vil henligge som en Park-Enklave i Kvarteret«.

Det forekommer os, at Hr. Architect Levy ser ganske forkert paa det foreliggende Spørgsmaal.

Det er vel rigtigt, at Ejendommen Blegdamsvej 120 er uden nogen arkitektonisk Værdi, men hvorfra véd Hr. Levy, at Ejendommens Dage snart er talte? Paa Østerbrogade paa

*) Se Billedet i »Forskønnelsen« 2. Aarg., S. 41.

Strækningen langs Søen ligger der to lave Ejendomme klemte inde mellem de omgivende Huse. Disse Ejendomme ligger i en Gade, der rent trafikmæssigt set dog maa skønnes at være mindst lige saa anselig som Blegdamsvej, og de synes ikke at ville vige Pladsen foreløbig. Ejendommen Blegdamsvej 120 kan for den Sags Skyld lige saa godt ligge endnu i 20 Aar som i 2 Aar. Og der hører sandelig heller ikke megen Forstand til at indse, at vi i al den Tid maa finde os i at se paa den paagældende fremtrædende uskønne Endegavl.

Det kommer formentlig heller ikke alene an paa, hvad der i et givet Øjeblik ligger paa Nabogrunden, men ogsaa paa, hvad der i Fremtiden vil komme til at ligge der.

Da Ejendommen Sortedamsdosseringen 95 i sin Tid blev opført paa en Villagrund, gik man aabenbart ud fra, at Nabogrunden (Nr. 97) med Tiden vilde danne en Fortsættelse af Husets mod denne Grund vendende Endegavl, der derfor — som Skik og Brug er — præsenterer sig i al sin prunkløse Nøgenhed. Paa Nabogrunden blev der imidlertid opført en Skolebygning, der for at skaffe Rum for en Legeplads mod Søen lagdes saa langt tilbage — helt over mod Ryesgade —, at vi fremdeles har den tvivlsomme Fornøjelse at se paa den meget lange ufærdige Endegavl fra Naboejendommen.

Dette er kun et Eksempel blandt mange. Vi har ved at fremdrage det blot villet vise, at man ikke altid kan gøre Regning paa, at Nabogrundens Ejer er saa opmærksom at vise Gadebilledet det Hensyn, som man selv har ladet det skorte paa.

Om Hr. Levys fortræffelige Hus facade har vi kun godt at sige. Naar dette ikke er kommet til Orde før, er Forklaringen den simple, at den paagældende Artikel netop ikke handlede om Facader, men om Gavle.

DEN FØRSTE FORSKØNNELSESFORENING I KØBENHAVN

Af Dr. VILLADS CHRISTENSEN

HVIS vor smukke By trænger til en Forskønnelsesforening nu, var dette uden Sammenligning i en langt højere Grad Tilfældet for et Par Menneskealdre siden, i det Tidsrum, der ligger før den store Udvikling, som fandt Sted i Halvtredserne i forrige Aarhundrede. I 1852 bortfaldt Accisen i Byportene, og ved Demarkationsliniens Flytning blev Bymarken uden for Søerne aabnet for Bebyggelse. Koleraen i 1853 gav Stødet til Ombygning af de mest overbefolkede Kvarterer og til Nedrivning af de værste Smudshuler i Byen. I 1854 kom København i telegrafisk Forbindelse med Hamborg, i 1855 med Sverrig og Norge. I 1856 blev Portene nedrevne og Jernbanen førtes igennem til Korsør med Dampskibsforbindelse derfra til Kiel. I 1857 begyndte Gasværket sin Virksomhed. D. 1. Jan. 1858 traadte en ny Kommunalforfatning, den vi endnu lever under, i Kraft, og i 1859 fik Byen sit nye Vandværk. Efter alle disse Forandringer var det som en helt ny By, der begyndte sin Tilværelse ved Decenniets Udløb.

Men i Fyrrerne var vor Hovedstad endnu det gamle KongensKøbenhavn. Voldene spærrede den inde til alle Sider, Grundene var overbebyggede og Husene overbefolkede, Gaderne snævrere end nu og slet brolagte. Renligheden var meget mangelfuld; Spildevandet flød gennem Gaderne i aabne Rendestene, Skraldevognene indfandt sig kun to Gange om Ugen, og de store Latringruber i Gaardene udsendte en fæl Stank. Vandet i de halvraadne Trærender var ofte udrikkeligt, og de søvnige Tranlamper tændtes kun de Nætter, da man ikke kunde vente Maaneskin. Smuds og Urenlighed var der nok af, men Lys og frisk Luft var sjældne Varer, og Byens Sundhedstilstand lod meget tilbage at ønske.

Blandt de talrige Vidnesbyrd om Hovedstadens Urenlighed og forsømte Ydre i disse Aar er der særlig Grund til at fremdrage nogle Artikler af Professor H. N. Clausen, som han skrev i

Ugeskriftet »Dansk Folkeblad« i 1841 og 1843; thi det var disse Artikler, som blev den nærmeste Anledning til at den første Komité »til Forskønnelse af Hovedstaden og dens Omgivelser« blev dannet. Paa en Udenlandsrejse, der varede i halvtredie Aar, og som han selv betegner som et Hovedpunkt i hans aandelige Frigørelses- og Udviklingshistorie, havde Clausen bl. a. ogsaa haft Lejlighed til at sammenligne København med andre store Stæder i Europa, og Sammenligningen var ingenlunde falden ud til Københavns Fordel.

»Det er blevet til et Mundheld, skriver han, at tale om Københavns Skønhed; men hvad dermed egentlig forstås, er ikke ret klart. Det er ikke den maleriske Beliggenhed, ej heller den kunstneriske Udsmykning, der kan tænkes paa; thi Byen mangler begge Dele. Der er saa godt som ingen historiske Mindesmærker, og de borgerlige Bygninger præges gennemgaaende af en trivial Monotoni. Hvad der udmærker Byen, er en ren og ædel Simpeltid i Former, et lyst og livligt Udtryk i Fysiognomiet, en utvungen Venlighed og tiltrækkende Tækkelighed, en jævn Fordeling af Lys og Skygge uden stærke Modsætninger. Men netop Egenskaber som disse burde være Genstand for en forskønnende Omhu og Pleje, og til en saadan mærker man lidet eller intet. Eksempler kan nævnes i Flæng:

Naar den rejsende fra Frederiksberg Bakke har nydt Skuet ud over Byen, derpaa har passeret Frihedstøtten og de smukke Alleer omkring den, og en Forventning maaske derved er vakt om at træffe en lignende Smagfuldhed og Anstand inde i selve Byen — saa er det en stor Skuffelse at naa Indkørselen til Vesterport: Det første, hans Øje møder, er »en Visitationsbod, omtrent lige saa uhyggelig i sit Udortes, som dens Bestemmelse er, og et Bomhus, i Tilsnit ikke uligt de saakaldte Oldenborre-Huse for Børn. Inden for Porten er Udsigten tilspærret ved et Vagthus i samme

Stil, som det findes i mangan tysk Landstad af ringeste Rang, og Voldbakken selv er belemret med et Sprøjtehus og en tilhørende Hyttebygning, der tilbyder rigelig benyttede Kroge for al Uhumskhed. Den smukke store Plads til Højre (Halmtorvet) ligger for en stor Del ubrolagt hen som et rent Uføre, men desto vindskibeligere benyttet; den bruges som Gemmested for gamle Arbejdsvogne, henstillede i Rader, og ved Solskinsvej i Sommer-tid ses Skørter og Lagener, ophængte paa Tørresnore, at flagre for Vinden. Fra afvigte Aar af paraderer til-lige en Vejerbod for Hø og Halm forrest paa Pladsen, maaske for at hjælpe til at skjule noget af alt dette lidet sømmelige«. Kommer man til Hovedstaden fra Søsiden, er Indtrykket ikke bedre: Landsætningen foregaar ved en Hønsetrappe, ikke meget bekvemmere end Falderebstrappen paa et Skib, og det første, der modtager den Indtrædende ved Toldbodens Jernport, er et lavt, skrøbeligt og lappet Plankeværks-Skur, hvor gamle Baade findes henlagte; dernæst kommer Brokkensbod »og en Række af faldefærdige, smudsige Træboder, som vilde skæmme Landingspladsen i den ringeste Købstad; de fortjene at aftegnes, førend de falde sammen, som et historisk Kuriositets-Bilag til en tilkommende Beskrivelse af København«. Lidt længere fremme træffes Sct. Annæ-Plads, der ved sin Beliggenhed kunde være en Pryd for Byen, men nu er »fordømt til Stenhuggerplads med nærmest Prospekt til en Slagterbod, der træder frem som om den var et offentligt Monument«. — Til Stranden har man intetsteds Adgang: langs Kallebodstrand spærrer Tømmerpladserne, langs Sundet Classens Have. Adgangen til Langelinie er lagt i Skat og til Kastelvolden helt forbudt; Fælledeernes uendelige Øde danner den kedsommeligste Indfatning om Hovedstaden, og man maa valfarte en Mil bort fra Byen, før man i Skyggen af et Træ kan glæde sig over Øresundets Skønhed.

Saaledes er Byen vanrøgtet og for-sømt overalt; men »Skønheden i det offentlige Liv har sin Ret, og den er en Magt iblandt andre Magter, som fuldtud fortjener at dele Hylding med

disse«. I en senere Artikel omhandlede Prof. Clausen den »Udskæmmelse og Besudling«, som Hovedstaden var Genstand for. »Dersom ikke enhver straks veed at sige sig, hvortil disse Ord sigte, da vil jeg engang bede med opmærksomt Øje at foretage en Vandring igennem Byen: at begynde med at tage Porten til den kongelige Resi-densstad udenfra i Øjesyn, derfra at lægge Vejen forbi Raadhuset, gennem det kongelige Slots Buegange, langs Slottet, der hvor ingen Skildvagter ere posterede, at gaa omkring Theaterbygningen, forbi Charlottenborg, det Moltkeske Palais og de tilstødende Bygninger paa det nye Asphalt-For-tov, dernæst at tage Vejen tilbage forbi Trinitatis Kirke, rundt om Frue Kirke og langs Universitets-Bygnin-gen. Alle disse Steder og saa godt som alle offentlige Bygninger, forsaavidt som de ere tilgængelige, vil man finde benyttede som lige saa mange Kloakker. Der hører den hele dybe danske Resignation til at finde sig i al denne Væmmelighed; men man tænke sig engang den Virkning, dette Uvæsen maa have med Hensyn til den almindelige Følelse for Velanstændighed og Renlighed. Om nogen Tid vil man næppe finde det troligt, at selve Indkørselen ved Kolonnaden til de kongelige Palæer paa Amalienborg, dengang Kongens og Dronningens Bolig, har været anvist Livvagtens Mandskab til Kommoditet, som paa den ugener-teste Maade fremviste dette Skue til hver Time paa Dagen for Ud- og Indpasserende; alligevel er det ganske faa Aar siden, at dette Arrangement er blevet forandret.«

Clausens Artikler vakte almindelig Opmærksomhed, og efter den førstes Fremkomst blev Komiteen til Hovedstaden Forskønnelse dannet. Den bestod kun af faa Medlemmer: Overpræsident Kjerulff, Borgerrepræsentationens Formand L. N. Hvidt, Chefen for Ingeniørkorpset v. Prangen, Professorerne Clausen, Hetsch og Joh. Fr. Schouw samt Pastor, senere Biskop, Stenersen Gad. Siden hen træffes som Medlemmer af Komiteen Oberstlieutenant Quaade, Rentekammerdeputeret, senere Stiftamtmand og Indenrigsminister, Unsgaard og Forfatteren Just Mathias Thiele. —

Komiteen virkede kun ved Henvendelser til Magistraten eller andre Autoriteter, men traadte aldrig frem for den store Offentlighed, hvad der senere blev fremhævet som en Grundfejl ved hele Planen og en af Aarsagerne til, at der kun naaedes faa og smaa Resultater.

Til at begynde med tog den nye Forening dog kraftigt fat. Dens første Skrivelse til Magistraten er af 13. Jan. 1842, og paa denne Dag indsendte den hele tre Forslag til Forskønnelse af Byen. De omhandlede Anlægget paa Kongens Nytorv, Træplantning langs Kanalerne og Beplantning af Stadens Grunde uden for Portene. Det var altsaa i alle tre Tilfælde ved Hjælp af grønne Træer, Foreningen havde tænkt at fremme sit Formaal.

Forholdene paa Kongens Nytorv havde i mange Aar været en Plage for Magistraten og en Skive for Borgerkabets Vittigheder. Det kunde næsten se ud, som om Brolægningen af det store Torv var en Opgave, der oversteg Kommunens Kræfter. Et Forsøg, der blev gjort i Frederik VI.s Tid faldt uheldigt ud. Borgmester Schæffer, der stod i Spidsen for Brolægningsvæsenet, havde faaet en Mængde Materiale slæbt sammen paa Torvet, og her blev det liggende i Aarevis, da det Brolægningsarbejde, man allerede havde faaet udført, maatte gøres om igen, og det hele Foretagende derved gik i Staa. I disse Aar kom Torvets gamle Navn, Hallandsaas, igen paa Mode, ligesom de store Stendynner fik Navnet Schæfferhøj. Men omsider blev dog Vanskelighederne overvundne, og i 1840—41 blev Torvet brolagt.

Statuen midt paa Torvet blev ved denne Lejlighed omgivet af en Indhegning, gennemskaaret af to flisebelagte Spadsereveje i Retning fra Østergade til Bredgade. Der var ingen Beplantning omkring Statuen, og denne synede temmelig lidt paa den store Plads. Saa var det, den nydannede Forening henvendte sin Opmærksomhed paa den og dens Omgivelser.

»Det kan ikke nægtes,« skriver den til Magistraten, »at Kongens Nytorv ved den nye Brolægning og de øvrige Forandringer, det er undergaaet, har vundet betydeligt; men det forekommer undertegnede Forening, at denne store ensformige Plads vilde blive væsentlig

forskønnet, hvis man anvendte det nøgne Rum mellem Statuen og den omgivende Indhegning af Stenpiller til et lidet, vel vedligeholdt Haveanlæg.

Træer eller høje Buske vilde ikke være passende, da Statuen derved tildels vilde skjules; men en Græsbund med Grupper af smaa Buske og Blomsterpartier maatte formentligen blive til en Prydelse for Pladsen. — Buskene maatte helst være immergrønne, for at vedligeholde et smukt Udseende Vinteren over, og fra Foraarets Komme til sent paa Efteraaret maatte der drages Omsorg for, at der stedse var blomstrende Planter i dette lille Anlæg, ligesom Græsbunden bestandig maatte holdes ren og frisk.

For at Anlægget ikke ved Deling i flere smaa Partier skulde blive smaaligt, burde formentligen ingen Gennemgang tilstedes, men det hele være aflukket ved det fælles Hegn; den ubetydelige Omvej, som dette vilde medføre for Fodgængerne, kan vel næppe komme i Betragtning, hvor der er Spørgsmaal om en Forskønnelse, der kom alle Byens Indvaanere til gode.

Men allerede i denne første Skrivelse saa man Spiren til den Uenighed inden for Foreningen, som senere helt lammede dens Virksomhed og bidrog til dens tidlige Bortgang. *Overpræsidenten* kunde nemlig ikke være enig med Flertallet, men maatte indgive et Separatvotum:

»Da undertegnede Overpræsident Kjerulff under Behandlingen af den Sag, der angik Kongens Nytorvs Brolægning, har udtalt sig imod Beplantningen af den omkring Statuen anbragte aabne Plads, kan jeg ikke tiltræde ovenstaaende Forslag«.

Da selve Overpræsidenten og Foreningens Formand saaledes fra første Færd var Modstander af Planen, var det jo temmelig givet, at der ikke vilde komme noget ud af den. Det kommunale Udvalg, som fik med Sagen at gøre, erklærede sig imod Anlægget, væsentlig fordi man frygtede, at dette ikke vilde kunne fredes, da den Skildvagt, der tidligere var posteret ved Statuen, netop i de samme Dage blev inddraget, og man desuden ængstedes for, at Vedligeholdelsen af Anlægget skulde kræve uforholdsmæssige Bekostninger. — Sagen blev altsaa henlagt, og der hengik endnu en Aarrække, inden der blev plantet Træer paa Kongens Nytorv.

Adskillig mere Bryderi forvoldte Forslaget om Træplantning langs Kanalerne. Herom hedder det i Foreningens Andragende:

I de fleste belgiske og hollandske Byer og i mange af de Byer i Tyskland og Frankrig, der gennemstrømmes af Vande, finder man Træer

plantede ved Kanaler og smaa Floder, og en saadan Beplantning anses overalt som en væsentlig Prydelse for Byen, samt tillige som en Foranstaltning, der i flere Henseender gavner det Offentlige. I København kender man ikke denne Prydelse og Bekvemmelighed, med Undtagelse af nogle Steder paa Kristianshavn og nogle faa andre Punkter i Byen.

For alle de Personer, der høre til Skibene, og for alle, der have med Havnepladsen at gøre, navnlig for Udsælgerne, er Træerne ved deres Skygge til stor Behagelighed. — Mange Varer, som lide ved Solskin under Ladning og Losning, saasom Fisk, Smør, Ost, Frugt, vilde langt bedre holde sig i Skyggen af Træerne. At de grønne Træer tilvejebragte en smuk Afveksling og mere maleriske Udsigter, er vist ogsaa unægteligt.

De Indvendinger, man plejer at anføre mod saadanne Plantninger, ere dels lidet betydende, dels passe de kun paa særegne Lokalteter, f. Eks.: en meget snæver, stærkt besøgt Gade, eller Steder hvor meget store Skibe lægge til, hvis Bogspryd udsættes for at komme mellem Træernes Grene. Naar Alm og Lindetræer plantes med 12 Alens Mellemrum i en enkelt Rad, 4 Alen fra Bolværket, vilde det ordentligvis ikke kunne være til nogen Hinder for Skibenes Passage og deres Anlæg til Bolværket, ej heller beskadige Bolværket eller være i Vejen ved sammes Istandsættelse. —

Saadanne Træplantninger vilde formentligen kunne iværksættes paa begge Sider af Nyhavn. Hvis man herimod vilde indvende, at Blikket fra Kongens Nytorv hen over Nyhavn vilde blive mindre frit, saa kunde dertil svares, at Udsigten over Vandet vilde blive den samme, men at det hele vilde faa et mere malerisk Udseende, naar grønne Træer betog Udsigten noget af den Stivhed, som Skibene og Bygningerne frembringe.

Ved Holmens Kanal fra Komediehuset til Gammelholm vilde en Række af skyggefulde Træer være en sand Prydelse.

Fra Holmensbro til Knippelsbro vilde derimod Træer ikke passende kunne plantes. — For største Delen er Gaden for snæver i Forhold til den betydelige Færdsel, og Skibene, især de der ligge nærmest ved Knippelsbro, kunde let møde Hindringer i Træernes Grene. —

Mellem Holmensbro og Højbro kunde man indskrænke sig til at beplante Slotspladsen langs med Kanalen; en saadan Beplantning vilde være behagelig for dem, der passere denne Plads, og den kunde næppe indskrænke Synet af Christiansborg Slot. — Langs Gammelstrand vilde en Række af Træer være meget passende, ligeledes i Nybrogade og langs Frederiksholms Kanal, derimod ikke paa Slottets Side fra Højbro til Stormbroen, fordi Træerne her vilde komme for nær til Slotskirken og Thorvaldsens Museum og skjule disse Bygninger mere end man kunde ønske.

I Anledning af dette Forslag blev der indhentet Betænkninger fra mange Autoriteter. Brandkommissionen var uden Interesse i Spørgsmaalet, naar blot Træerne blev plantede saaledes, at de ikke stod i Vejen for den frie Afbenyttelse af de langs med

Kanalerne anbragte Pumper. Politidirektør Bræstrup forlangte yderligere, at de skulde sættes saaledes, at »den om Vinteren saa nødvendige Snekørsel til Kanalerne« ikke derved hindredes. Desuden fandt han flere af de Steder, som Foreningen havde nævnt, lidet skikkede til Beplantning. Langs Nyhavn og ved Gammelstrand var der for lidt Plads. »Paa Slotspladsen mellem Holmens- og Højbro er der vel rigelig Plads til Træer; men jeg frygter, at disse vilde gøre det smukke Syn af Slottet og dets Omgivelser, saavel fra Kanalsens modsatte Side som fra Amagertorv, ej ubetydeligt Afbræk, og det vilde da være bedre ikke at beplante dette Strøg«. I Modsætning hertil mener Havnebygmester Kolbye, at Slotspladsen var den eneste af alle de foreslaaede Pladser, der ret egnede sig for en saadan Træbeplantning, da her kun var ringe Vognfærdsel og slet intet Anlæg af Skibe. Men alle de andre Steder vilde de være i Vejen. Paa Fisketorvet kunde formodentlig slet ingen Træer vokse; »thi paa den Strækning, hvor Fiskerkonerne ere placerede, udstyretes daglig mangfoldige Baller Søvand, saa hele Fortouget flyder i den Grad, at Brostenene ligge løse, og Træerne vilde nok næppe taale en saadan Væde«. Og naar endelig Foreningen foreslaar at plante i en Afstand af 4 Alen fra Bolværket, maa man gøre opmærksom paa, at paa mange Steder gaar Bolværkernes Ankerforbindinger baade 5 og 6 Alen ind i Jorden. Havneadministrationen kritiserede Sammenligningen med Kanalerne i Holland og Belgien: disse var Færdselsveje, medens de københavnske Kanaler nærmest maatte betragtes som »Losse- og Markedspladse«, og tiltraadte forøvrigt alle Havnebygmesterens Indvendinger. — Efter Modtagelsen af alle disse Betænkninger var Magistrat og Borgerrepræsentation hurtig enige om at forkaste det hele Forslag.

Den tredie Skrivelse af 13. Jan. 1842 angik Beplantning af Vejene uden for Portene. — Imod den ældre Plantning paa Byens Grund indvendte Forskønnelsesforeningen, at der hverken i Valget af Træarter eller i Maaden at anvende dem paa var fulgt nogen for-

ud overvejet Plan, og at den derfor ikke svarede til Øjemedet, idet Plantningerne hverken var smukke eller skyggegivende, men derimod ved for stor Tæthed foranledigede kold og ubehagelig Trækvind. Til Plantningerne var væsentlig anvendt Poppeltræer, der dengang indtog meget betydelige Strækninger omkring Hovedstaden. Men Foreningen hævder, at disse Træer ved deresildige Udspring og tidlige Løvfald, ved deres aabne Grenmasse og urolige Løv i Almindelighed ikke er hensigtsmæssige til Alleer, ligesom de ogsaa i Skønhed staa tilbage for mange andre Træer, som trives godt i Danmark, og det foreslaas derfor lidt efter lidt paa de forskellige Veje og Stier at sætte andre Træer, især Linde- og Almetræer, i Stedet for Poppeltræerne. Hvor der i Forvejen findes Alleer og Plantninger, som bestaar af hensigtsmæssigt beløvede Træer, formener Foreningen dog, at hvert andet af dem bør borttages, medens derimod de tiloversblivende faar Lov at udbrede sig saa meget, som deres Natur kræver. Indad mod Vejene maa de vel holdes saa højt opskaarne, at Færdslen ikke hindres af dem; men Siderne uden for Vejene maatte ikke røres, for at Grenene kunde hænge saa meget som muligt ned, hvorved Trækvind under Kronerne vilde forhindres.

Endvidere foreslog Foreningen, at der blev indrettet »Hvilepladser« uden for Portene, navnlig en mellem Vester- og Nørreport og en uden for Østerport. Til den første foresloges et Areal af omtrent 1 Td. Land mellem Fariagsvejen og Sct. Jørgenssø (paa Jernbanens nuværende Terræn, lige over for den katholsk-apostoliske Kirke); den anden skulde ligge paa Øster Fælle »umiddelbart ved den ophøjede Gangsti fra Østerbro til Lille Vibenshus, omtrent lige over for det gamle Kalkbrænderi«. Det maa være omtrent hvor nu Sct. Jakobs Kirken ligger. Disse Hvilepladser skulde beplantes med store tætkronede Træer til Skygge og en Del blomstrende Buske, hvorom en Gang snoede sig, og forsynes med flere Bænke og med en Pavillon til Forfriskninger.

Denne Skrivelse fra Foreningen blev ikke slet saa resultatløs som de to an-

dre. Der blev af Kommunalbestyrelsen nedsat et Fællesudvalg (Silke- og Klædekræmmer J. H. Lund, Fabrikør Fibiger, Brygger Bjerre og Raadmændene Skibsted og Driefer) til at overveje Forslaget, og dette Udvalg sluttede sig til Ønsket om at faa Poppeltræerne afskaffede. Borgerrepræsentationen vedtog da foreløbig at fælde Halvdelen af dem og i deres Sted plante andre hensigtsmæssigere og smukkere Træer, samt senere at ofre ogsaa den anden Halvdel, naar den Tid kom, da de vilde skade de nye Træer i deres Vækst. Med Hensyn til Hvilepladserne blev det vedtaget, at foreløbig kun den ene af disse — den paa Østerfælle — skulde indrettes. Efter Kæmnerens Overslag vilde dens Anlæg med Indhegning af Hvidtjørns-hække og interimistisk Afstængning koste 417 Rdl. 3 Mrk. 6 Sk. Baa de Beplantningen og Opførelsen af en Pavillon formentes bedst at kunne udbydes i privat Entreprise, og i Henhold hertil lod Magistraten tre Gange indrykke Avertissementer i Adressekontorets Efterretninger og i Berl. Tid. om, at de, der maatte ønske at overtage Anlægget af den paatænkte Hvileplads paa Østerfælle, skulde indsende Tilbud til Kæmnerkontoret i forseglede Billed. Men der indkom ingen Tilbud, og Hvilepladserne blev aldrig anlagte.

Medens Foreningen saaledes kun fik ringe Held med de tre første Forslag, den fremsatte, gik det bedre med det fjerde: Forslaget om Beplantning af Sct. Annæ Plads.

I en Skrivelse til Magistraten af 5. Nov. 1843 bringer Foreningen denne Sag paa Bane. At den stærkt forsømt Plads i høj Grad trængte til Ordning og Regulering, var det let nok at paa- vise; Slagterboder og Stenoplager burde fjernes og grønne Træer indtage deres Plads. Foreningen foreslog derfor, at der paa Strækningen fra Bredgade til Toldbodgade plantedes to Rækker Træer med en macadamiseret 29 Alen bred Vej imellem, og at der til dette Anlæg anskaffedes 62 højstammede Lindetræer og 42 højstammede Ælmetræer. Den øvrige Del af Pladsen, mellem Toldbodgade og Vandet, fandtes egnet til mere Dekoration: Pladsen her skulde omgives med et Jernstakit, Jorden belægges med Grøn-

tørv og i Midten udkæres en Platform til Blomster med en smuk Solskive eller Statue i Midten. Og her burdetillige være et Forfriskningssted, »hvilket vildegive det hele Anlæg mere Anledning og Betydning«.

Dette Forslag billigedes i alt væsentligt af Guvernementet, Politidirektøren og Havneadministrationen, og efter mange Genvordigheder var Beplantningen ført til Ende i 1852. Pladsen fik dog aldrig det pyntelige Udseende, som Foreningen havde tilsigtet. Blomsteranlæg, Solskive og Pavillon blev der ikke Tale om, kun de to Rækker Træer blev plantede.

Foreningen havde endvidere Andel i, at der blev anlagt Spadseregange paa Voldens Bastioner og langs med Kastelsgraven; den fik gjort et Forsøg paa Plantning af Blomsterbuske i Esplanaden, hvilket dog hurtigt blev opgivet igen, da Buskene blev stjaalne bort om Natten, og den fremsatte Forslag til Ordning og Forskønnelse af Frue Plads. I det hele udfoldede den i sine første Leveaar en Ivrighed, der i den Tids gammeldags, stillestaaende Forhold virkede forbløffende. Selv en Mand som Tscherning omtaler Foreningen som »Stadens Forskønnelsesdæmoner« — man skimter gennem dette pudsig Udtryk Borgerskabets Frygt for, at alt det tilvante nu skulde gøres om. Det saa i disse Aar ud til, at Foreningen, hvis den havde haft Livskraft nok til at holde sammen, kunde være bleven en Autoritet i alle Sager, som angik Byens ydre Fysiognomi. Magistraten havde allerede vænnet sig til at spørge om Foreningens Mening i slige Tilfælde, saaledes i 1843, da Generaltoldkammeret tænkte paa at afhænde Toldbodvinhus og de derved liggende Smaaboder for at give den udstrakte Grund en anden Anvendelse, eller i 1844, da Industriforeningen fremsatte en Plan om Opførelse af en mægtig Bygning paa Nikolaj Kirkeplads, indeholdende Industribasar, Restauration, Koncertsal, Foreningslokaler m. m. Sidstnævnte Plan fraraadede Foreningen, angaaende den første naaede den aldrig at faa afgivet noget Svar.

Thi Foreningens Livskraft var meget hurtigt udtømt; ret snart blev der stille om dens Navn, og efter faa Aars Forløb var den ganske glemt. Samtiden var tilbøjelig til at give Foreningens Formand, Overpræsident Kjerulff, Skylden for det magre Resultat. Det hedder saaledes i en Artikel i »Fædrelandet« i 1845, at man ikke skal vente sig meget af Forskønnelseskomiteen, i hvert Fald ikke saa længe den har Gehejmeraad Kjerulff til Formand; »thi det var vel næppe muligt at finde en Formand til den, der i Stedet for at besjæle dens Virksomhed var bedre skikket til at lægge den Hindringer i Vejen«. Og Foreningens egentlige Ophavsmand, Professor H. N. Clausen, lader i sine Livserindringer den samme Betragtning komme til Orde. Det kan ikke fordøjes, skriver han, at »skønt Komiteens Formand ikke viste sig uvillig til at sætte nye Sager i Bevægelse, var det dog kendeligt, at han med ganske anden Tilfredsstillelse udførte Begravelsesakten«. En anden Vanskelighed, Komiteen havde at kæmpe med, var den lange Række af Myndigheder, som i enhver Sag skulde høres og som hver især med Skinsyge vaagede over sit Magtomraade og først og fremmest var optaget af at hindre uvedkommendes Overgreb. Men den egentlige Aarsag til, at Foreningens Levetid blev saa kort, var dog nok den, at der endnu ingen rigtig Interesse fandtes for den Slags Ting. Der manglede Fællesfølelse blandt Borgerne; enhver passede sit og blev netop derved den gode Borger. En videre Almensans begyndte først at vaagne i København under og efter de store Begivenheder i 1848.

Men paa dette Tidspunkt var Forskønnelsesforeningen forlængst hensovet.

Professor Clausen fortæller, at han efter et Par Aars Forløb var træt af at deltage i Komiteens ufrugtbare Virksomhed og derfor meldte sig ud, og at de øvrige Medlemmer efterhaanden ligeledes gik fra hinanden. Nogen egentlig Opløsning af Foreningen har sikkert aldrig fundet Sted.

BLADE AF BYENS BILLEDBOG. II

En Udsigt, vi mister.
(Aborreparken, hvor Gravemaskinerne har begyndt deres Arbejde, der om kort Tid vil udslutte dette smukke Bybillede.)

Parti fra Grønningen, hvis Gavlstumper kun byder fattig Erstatning for et Bybillede som det fra Aborreparken.

VILLADISTRIKTERNES FORSKØNNELSE

Af J. I. KRONSTRØM,

Sekretær for Christiansberg og Utterslev Bys Forskonnelsesudvalg.

UNDER Feltraabet »Skøn By skaber Ry« har Forskonnelsessagen banet sig Vej til den store Offentlighed. Det er i disse Dage (Maj 1913) 28 Aar siden, at »Foreningen til Hovedstadens Forskonnelse« stiftedes. Hvilken rivende Udvikling har ikke Kjøbenhavn været Genstand for i disse Aar! Fra en lille By paa c. 150,000 Mennesker er Indbyggertallet steget til henimod den halve Million. Dette har igen haft til Følge, at Byen stadig rykkede længere og længere ud i Landet. Det ene Villadistrikt rejste sig efter det andet, og efter alt at domme har Udviklingen saa langt fra kulmineret, at tværtimod alt tyder paa, at den vil fortsættes under endnu større Former. For blot at nævne et enkelt Eksempel, skal her anføres, at medens der i 1880 kun boede 3825 Mennesker i Brønshøjdistriktet, var Tallet allerede i 1890 steget til 5477 og i 1906 til 13,671. Efter de sidste Optællinger maa det nu sættes til over 19,000, d. v. s. 1000 Indbyggere flere end selve Esbjerg By. Dermed er Forskonnelsessagen blevet aktuel for Villadistrikterne, og jeg tror, at Øjeblikket nu er kommet til at samle og centralisere alle de værdifulde Bestræbelser, der er oppe for at sikre Villadistrikterne en smuk og sund Bebyggelse.

Det lader sig nemlig ikke skjule, at Bebyggelsen lader meget tilbage at ønske i saa Henseende. Foretag engang en Spadseretur fra Slangerupbanens Hovedstation og ud ad Frederikssundsvejen til Brønshøj gamle Kirke, og De vil blive forbavset over hvilken Mangel ikke blot paa Skønhedssans, men ogsaa almindelig Sømmelighedsfølelse, der vises paa denne Strækning. Ganske aandløse Huse, klasket op af det daarligste Materiale, ligger hulter til bulter langs Vejens Sider, som om de var drysede ud i et ledigt Øjeblik, da Bygherrerne og Autoriteterne sov til Middag. De faa Rester, der er tilbage af den oprindelige Bondebebyggelse er enten tilintetgjort eller skjuler sig bedrovet blandt de uforskammede Konfirmander med de altfor lange Bukser. Vejen er i sig selv overordentlig smuk. Der er en pragtfuld Udsigt over grønne Marker til Borups Allé og »Bellehøj«. Der skulde i og for sig uhyre lidt til, for at Bebyggelsen blev saa stilfuld, at den passede ind i Landskabet og dannede en værdig Fortsættelse af den store By. Men dette lidet er desværre ikke gjort. Autoriteterne skyder sig ind under Byggevedtægten, der kun fastsætter Regler for Konstruktionen og Materialet. Og mellem Bygherrerne har der været alt for lidet Sans for, hvad der i sidste Instans vilde gavne deres Tegnebog bedst, til at de skulde have skænket Skønhedskravene en Tanke.

Det er derfor, at vi vil have Sagen frem nu, inden Ødelæggelsens Vederstyggelighed fuldbyrdes. Jeg tror ikke, at det nytter at komme listende med Hatten i Haanden og henstille til, hvem der nu er rette Vedkommende (det kan tidt være svært at hitte ud af, hvem der er det!) om at tænke lidt paa, at de har et Ansvar overfor deres Medmennesker, naar de ved et grimt Byggesæt berøver os den Skønhed

og Harmoni, Naturen saa at sige har inviteret os paa. Vi skal højlydt kræve det gode Byggesæt respekteret. Vi skal vise, at det ikke alene er det bedste, men ogsaa det billigste. Vi skal bekriige disse meningsløse Taarne og Spir, der ser ud, som om de var hentede op af en Legetøjsæske (made in Germany). Og dér, hvor Uvidenheden hersker, skal vi sprede Oplysning om, hvad der er skønt, og give Folk Lyst og Smag for det. En stor og tiltalende Opgave. Men ak, hvor besværlig! Navnlig for de faa.

Vor Kamp skal altsaa først og fremmest gælde det gode Byggesæt. At opmuntre det paa alle Maader vil danne Udgangspunktet for vore Bestræbelser. Bedst var det naturligtvis, om vi kunde udsætte Pengepræmier for Høstegninger, der passede ind i vort Landskab; men da vi — i hvert Fald foreløbig — mangler Pengemidler, maa vi begrænde os til mindre Opgaver, f. Eks. Afholdelsen af Udstillinger af gode Bygningstegninger, hvortil kan knyttes Foredrag med Lysbilleder. Her er der ogsaa en Vanskelighed. De dygtigste Architekter er tidt kun middelgode Foredragsholdere. Men der skulde vel nok kunne findes interesserede Mænd og Kvinder, som kunde tale saaledes til Folk, at de blev varme for Sagen og sluttede sig til Kampen mod Hæsligheden. Der er ogsaa andre Opgaver, som kan løses med forholdsvis ringe Bekostning. Jeg tænker her paa Skiltningen langs Jærnbannerne (den er nu mere end græsselig — vi maa have en Skiltekonkurrence!), paa Opstillingen af stilfulde Vejvisere og Hvilebænke i Terrænet, paa Blomsteraltanerne (en Opgave, der ligger lige for), og sidst — men ikke mindst — tænker jeg, at det i Forbindelse med Skolerne skulde lykkes os at vække Ungdommens Skønhedssans, saa den gemmer sit Papir og Affald til de Steder, hvor det hører hjemme, og ikke overmaler Døre og Plankeværker med mere eller mindre geniale Kridttegninger.

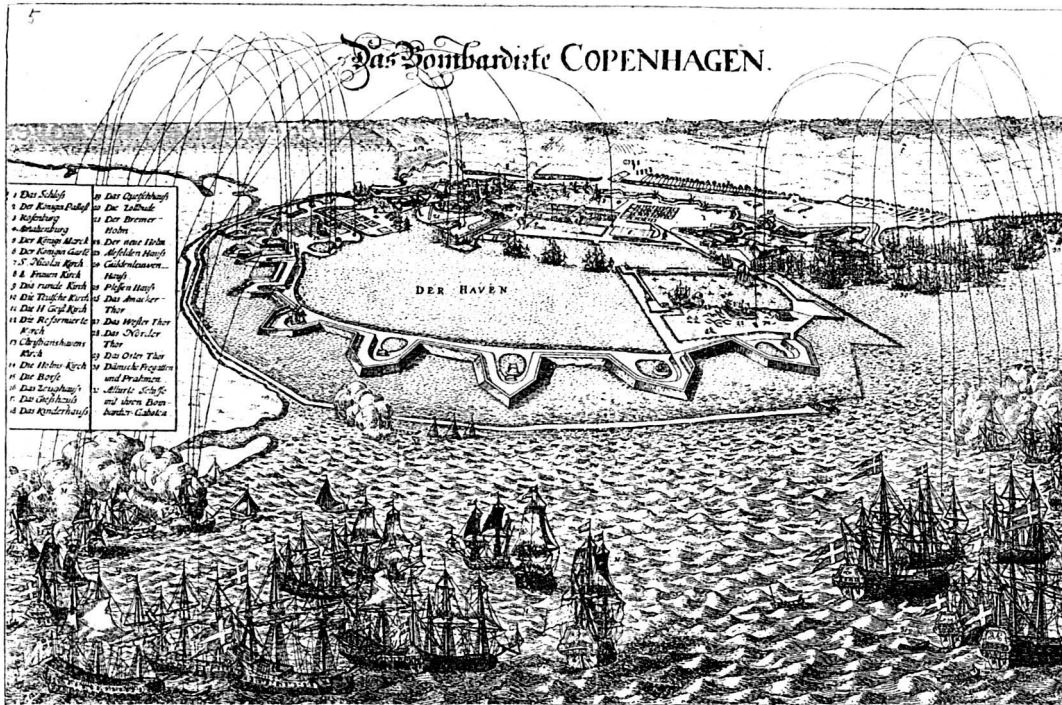
Men alt dette kan kun naas ved, at Forskonnelsen organiseres og centraliseres. Der findes rundt om i Villadistrikterne Forskonnelsesudvalg, som sikkert hver for sig har udført et fortræffeligt Arbejde. Her skal blot nævnes »Søborg Villabys Forskonnelsesudvalg«, der i Løbet af de sidste Par Aar har virket til megen Gavn i sit Distrikt.

Ind i Rækken af Forskonnelsesforeninger i Kjøbenhavns yderste Distrikter træder nu Christiansberg og Utterslev Bys Forskonnelsesudvalg, der er oprettet den 13. Marts d. A., og hvis Formand er Hr. L. Ørnsholt, Christiansbergs Allé 15, Kbhvn. L.

Vi begynder da Kampen under den gamle Fanfare »Skøn By skaber Ry« og fojer hertil en ny »Slægten gror, hvor Skønhed bor«. Netop vi, der bor i Villadistrikterne, hvor Naturen endnu mange Steder kommer os i Møde i sin oprindelige Skønhed — netop vi har Grund til at mindes, at det ikke er smaalige, personlige Interesser, vi arbejder for, men hele den Slægt, der skal gro op omkring os. Den bør vi efterlade Byer og Veje, Skov og Strand i en Tilstand, der er et værdigt Udtryk for de smukkeste og ædleste Bestræbelser, der var oppe i Tiden!

Næste Nummer af »Forskønnelsen« udkommer i Oktober.

UDGIVET AF FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE
REDIGERET AF OTTO ASMUSSEN
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

Københavns Bombardement 1700.

PAA CHRISTIANSHAVNS VOLD

Af Museumsinspektør, Slotsforvalter BERING LIISBERG.

NAAR man staar heroppe, befinder man sig paa Amagerlands højeste Punkt, det bedste Udtryk for, hvor flad Øen er, ubegribelig flad, som en Nordmand sagde engang. Og havde man kunnet staa heroppe, paa dette Amagers Himmelsbjerg, paa en eller anden klar Dag inden det Aar 1618, inden Omkalfatringen begyndte, da endnu ingen Kirker eller Pakhuse eller tre-firetagers Borgerhuse spærrede Udsigten, vilde man have haft fri Udsigt ud over det meste af Øen, særlig den nordlige Del af den, som alene interesserer os i Øjeblikket.

Man vilde da have set, at der omtrent fra Midten af Amagers Nordkyst, der løb i Nordøst-Sydvest, strakte sig en lille Halvø ud i Strømmen mellem Amager og Sjælland, omtrent ret i Nord. Fjorden eller Indskæringen fra Kongedybet, som skilte Halvøen fra Amager, var snæver, men skar sig saa langt ind, at Halvøen kun ved en smal Hals var fast med det øvrige Land.

Omtrent i Højde med Københavns Slot delte Halvøen sig i tre Odder eller Tunger. Den midterste sendte den ud i Strømmen i Retning af det Sted, hvor senere Børsen blev bygget; den anden løb ud mod Nord, var et lille Stykke synlig over Vandet, men dukkede pludselig ned for at fortsættes som en lav Grund under Vandet langt ud mod Nord. Dog var den let at spore ved den Mængde store Sten, Isen havde skruet op paa den, og paa hvilke Søen altid brød, naar blot der var den mindste Kuling, medens der indenfor var smult Vand, undtagen netop med nordlig Luft. Fra ældgammel Tid kaldtes Grunden Rævshalen; den nævnes i et fransk Brev af 1329, som *le Reves*, og det er den, der som en Kæmpearm strækker sig til Værn og Beskyttelse for Skibene i Københavns Havn, og som i Virkeligheden danner Havnen.

Den tredie Udløber fra Amagerlands Nordspids strakte sig ud imod Sydvest, men forsvandt straks under Vandets Overflade og dannede en for

Københavns Belejring 1658.

Sejladsen mellem Sjælland og Amager farlig Grund. For at vare Skibene i Tide satte Christian IV et Sømærke paa den, en Søjle med Leda med Svanen. Om det er denne, der af Menigmand er bleven opfattet som en Havfrue og gav Anledning til, at Grunden fik Navnet Havfruegrunden, vides ikke. Mærkeligt nok har man allerede tidligere anbragt Havfruer samme-steds, nemlig paa et Kobberstik fra Slutningen af 16. Aarhundrede, hvor man ser tre forføreriske Fiskehale-damer boltre sig paa Grunden og slaa Harpen til Ære for Herren og Kongen over det Danske Riges Strømme; hans Borg ses i Baggrunden af Billedet.

Af disse tre Odder eller Landtunger fik den midterste størst Betydning for Amagerne. Ved en Dæmning blev den forlænget ud i Strømmen og en Færgebro, sagtens en beskeden Stenbro, lagt for Enden af den. Ad denne Odde og denne Dæmning, der senere blev til Brogade, kørte Amagerne deres Grøntsager m. m. ud til Færgebroen og satte derfra over med Baad til Kibbenæs paa Københavns Siden omtrent lige over for Holmens Smedie, senere Holmens Kirke.

Denne Færgebro er den første »Ama-

gerbro«. Saaledes kaldes den allerede i 1565 i Anledning af den Ulykke, der da hændte, idet Kongen, Frederik II, faldt over Bord fra et Skib »under Amagerbro«. Hans Naade kom lykkelig og vel op, men Jørgen Brade, der vilde hjælpe ham, »blev selv derover ilde faren« og døde et Par Dage efter.

Strømmen mellem Amager og Sjælland var paa den Tid langt bredere end senere, da den blev indskrænket ved Opfyldning paa bægge Sider. København var saaledes for en aaben Søstad at regne, paa fri Strand. Og denne aabne Beliggenhed var farlig, ti det var i Virkeligheden de ædle Dele, de vigtigste Organer, der laa blottede: Holmen med

Skibsværfterne, den ikke altid kampberedte Flaade udenfor, Havnen, der førte lige ind til Byens Hjerter, Tøjhuset med alle de store Forraad af Vaaben og Ammunition og endelig selve Københavns Slot. Faldt Amager i Hænderne paa en Fjende, der raadede over en nogenlunde kraftig Flaade, kunde det komme til at se galt ud for København.

4. Juli 1618 udskriver Christian IV en Skat over hele Landet »eftersom vi naadigst have for godt anset her paa vort Land Amager en Befæstning at lade forfærdige, vor Skibsflaade, Tøjhus, Slottet og den gamle By, som største Magt paaliggende er, til Defension og Forsikring.«

Det nye Anlæg paa Amagers Nordkyst blev ikke blot en Befæstning, København til Defension og Forsikring, men tillige en Handelsstad. Den Mangel paa Bolværksplads, som Handelen led saa meget under i København, skulde der nu raades Bod paa i den nye By, og Kongen skred til Værket efter de bedste Forbilleder i Hamborg og Amsterdam. Hovedlinien dannedes af Strandgade, der løb parallel baade med Strømmen, ud mod hvilken den ikke skulde bebygges, og med

Kongensgade, Nedergaden og Overgaden paa hver sin Side af Kanalen der førte gennem Byen, Dronningensgade, Prinsensgade og Amagergade. Vinkelret paa disse Gader, og delende den nye By i to kongruente Halvdele, førte Torvegade fra Strandgades Midte ud til Amagerport, og parallel med Torvegade løb St. Annagade neden og oven Vandet i den nordlige, Sophiegade neden og oven Vandet i den sydlige Halvdel af Byen. Yderst mod Nord og Syd løb Baadsmændsstræde og Bremerholmsstrædelangs Volden.

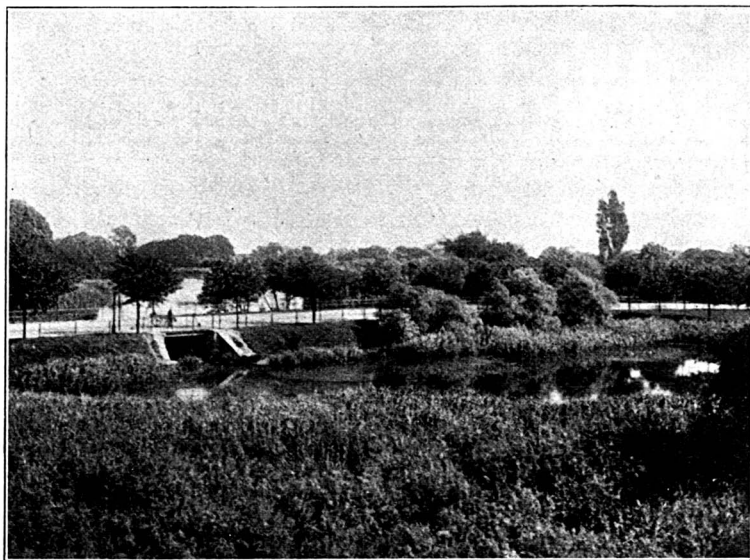
Det var aabenbart Kongens Plan, at store Skibe skulde kunne lægge til Bolværket langs Strandgade og losse der, hvorfor den paa den ældste Grundtegnning over Christianshavn angivne Vold mellem de to Halvbastioner mod Nord og Syd ud til Strømmen, aldrig blev udført. Mindre Skibe, Pramme og Baade skulde gaa ind i Kanalen og losse der. Købmandsgaardene skulde have deres Hovedbygninger ud til Strandgade og Nedergade, men deres Pakhuse ud til Kongensgade (senere Wildersgade), ad hvilken Varerne saa kunde transporteres ud i Byen.

Den nye By blev saaledes begrænset af den lige Kystlinie mod Strømmen og i øvrigt af de fem Sider af en regelmæssig Ottekant. I Midten laa Torvet som en firkantet Udvidelse af Torvegade mellem Overgaden og Dronningensgade. Og den samme Regelmæssighed, som udmærkede Gadeanlægget, viste sig igen i Befæstningsanlægget. Paa hver Side af Amagerport laa en Bastion, Løvens paa Nord- og Elefantens paa Sydsiden; herfra gik Volden paa begge Sider, skærende Amager- og Prinsensgade (nu Prinsessegade) underens karp Vinkel ned til Dronningensgade. Her laa paa Sydsiden en

Halvbastion — Pantherens Bastion — medens der paa Nordsiden ud mod den ufarbare Rævshalegrund ikke var nogen saadan, og fra Knækkethergik Volden videre omtrent vinkelret ned paa Strandgade, hvor den paa hver Side afsluttedes med en Halvbastion, af hvilke den mod Syd, der laa paa nuværende Tyske Plads, senere bar Navnet Skarpenort.

Disse Fæstningsværker ligesom Byen selv blev for en stor Del opført paa Opfyldning paa Nord-, Vest- og Sydsiderne af den omtalte Halvø. Men da Graven blev ført igennem paa Landsiden fra Elefantens til Pantherens Bastion, blev Halvøen forvandlet til en Ø, der kun ad Broen fra Amagerport ud over en Lynette i Fæstningsgraven fik Forbindelse med sin Moderø.

Christian IV's Volde fik deres Ilddaab under Svenskekrigen 1658—1660. I 1536 havde Christian III først maattet gøre sig til Herre over Amager, Københavns Spisekammer, inden han kunde bringe Byen selv til Fald. I Eftersommeren 1658 havde den svenske Konge Carl Gustav samme Bevæggrund til at erobre Øen. Men det første Forsøg paa en Landgang blev tilintetgjort ved Heltsog Bredalsraske Angreb paa de svenske Skibe Natten til 25. August. Efterhaanden som Belejringen trak ud og Muligheden for at Hollænderne kom København til Hjælp,

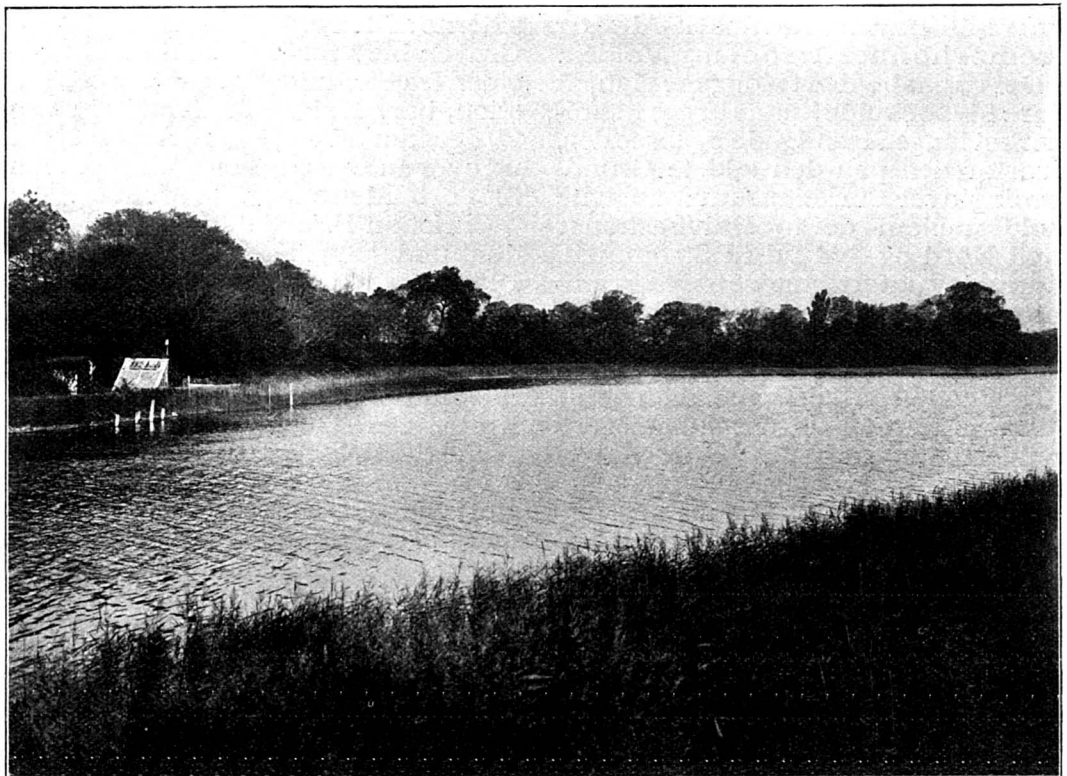

Amager Raveline. Fotografi fra Firserne.

blev større og større, blev det i stigende Grad nødvendigt for Svenskekongen af faa Amager i sin Magt. Ti København skulde bringes mellem dobbelt Ild og tvinges til Fald, inden Hollænderne kom med Hjælpetropper og Proviant.

Samtidig med, at de svenske Tropper Natten til 8. Oktober 1658 ved et voldsomt Angreb kastede vore Folk ud af Værkerne paa den anden Side

et Par Tusinde Mand, og Dagen efter begyndte han Angrebet. En Skare paa 300 smaalandske Ryttere naaede som Fortrop helt ind under Udenværkerne foran Byen. Da aabnedes pludselig Amagerport, og ud drøede Ahlefeldts og Gyldenløves Ryttere med Kong Frederik selv i Spidsen, kastede Smaalændingerne tilbage, jog videre mod Hollænderbyne, hvor en Brigade Fodfolk og fire

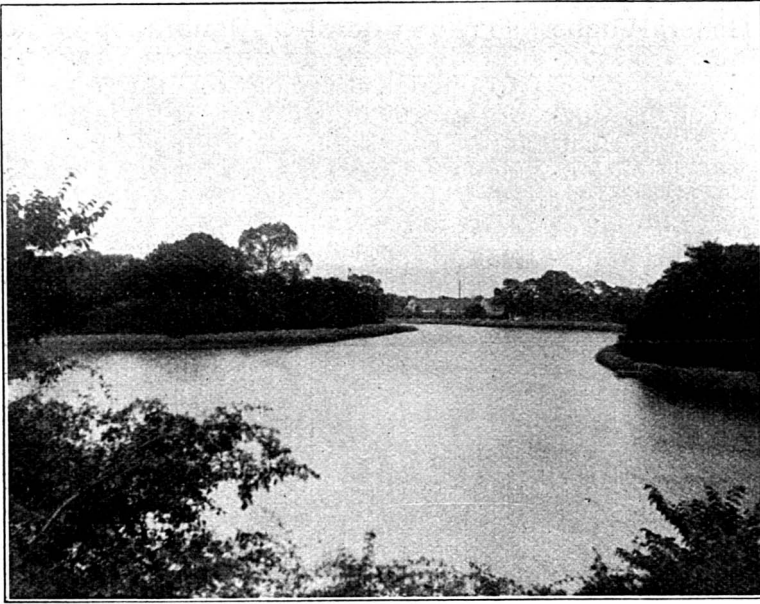
Christianshavns Voldgrav set mod Øst fra Broen ved Hærens Laboratorium.

Graven foran Helmers Bastion, gik Carl Gustav i Land ved Dragør, splittede Bønderne og satte sig fast i Skansen for derfra at rykke frem mod Christianshavns Vold. At Kongen selv ledede Angrebet her, viser, hvilken Betydning han tillagde det. Naar hans selv trængte frem mod Amagerport, og hans bedste Generaler samtidig løb Storm mod Helmers Bastion, som de var umiddelbart inde under, maatte København falde.

Men Carl Gustav naaede ikke ind foran Christianshavns Vold. I Løbet af 8.—9. Oktober havde han udskibet

Kompagnier Ryttere hurtig blev tvunget til Flugt og jaget tilbage til Dragør. Der stod Kong Carl Gustav selv og den berømte Wrangel med Hovedstyrken, men ej heller her formaaede Svensken at holde Stand, og selv Carl Gustav maatte takke sin Hests hurtige Ben for, at han ikke blev taget til Fange af Frederik III's General-Adjutant Mikkel Skov.

København var reddet for denne Gang. Men fra Christianshavns Vold saa man ikke længer ud over det frugtbare Amagerland, men over en ryggede Askedyngede. Ti Sundbyerne var

Fra Christianshavns Voldgrav.

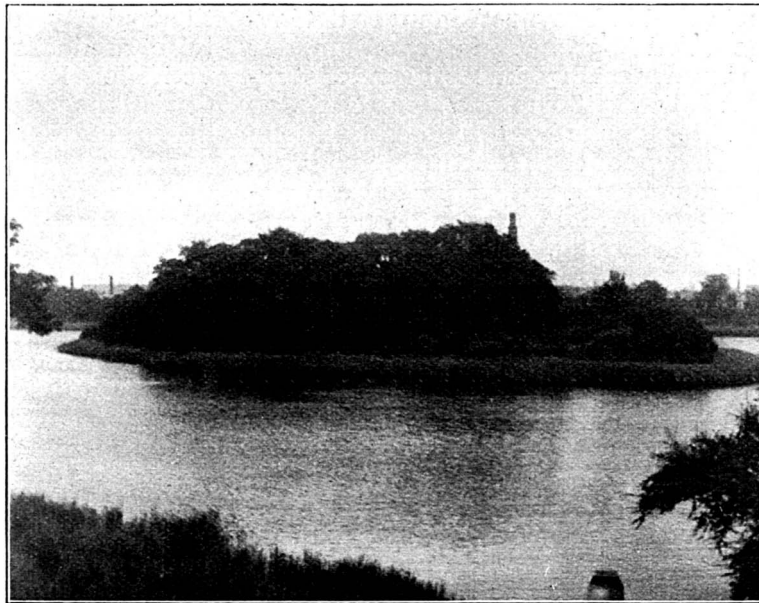
stukket i Brand af de Danske Dagen før Udfaldet, for at Svensken ikke skulde finde Støttestruer der, og Hollænderbyen og Dragør blev stukket i Brand af Svenskerne inden deres Flugt, for at Øens Forraad af Korn m. m. ikke skulde komme Københavnerne til gode.

I December 1658 begyndte det at fryse haardt. Kalvebod-Strand lagde til, og Svenskerne gjorde det ene Anfald efter det andet over Isen paa Christianshavns Vold. Frederik III blev snart klar over, at der her behøvedes en særlig dygtig Mand til Kommandant. En saadan fandt han i den virksomme og hensynsløse Adolph Fuchs, der var med over alt, paa Isen for at »vække« d. v. s. at holde Vaager aabne eller for at sætte Pallisader op, eller paa Volden for at lære Artilleristerne at betjene Kanonerne rigtigt,

tage ordentligt Sigte og lade hurtigt og sikkert.

Der gik ikke mange Dage eller Nætter mellem Nytaar og selve Stormen paa København 10.—11. Februar, uden at Svenskerne satte over Isen og undersøgte Mulighederne for et Angreb, hvilket undertiden gav Anledning til Udfald fra Fæstningen eller Kanonade fra Voldene. Den 19. Januar, fortæller et Øjenvidne, kom der 10 Tropper (Afdelinger) svenske Ryttere over Isen til

Amager. »De red digt [tæt] ind under Stykkerne [Kanonerne] paa Christianshavns Vold for Enden af Stenbroen [Amagerbrogade]. Der skermysede de med vore Ryttere uden for Broen; men vore paa Volden stillede et Stykke saa langt [tog saa langt Sigte med en af Kanonerne], at de med det ene Stykke skød 5 Svenskere fra Hesten; da blev Benet skudt af Palsgre-

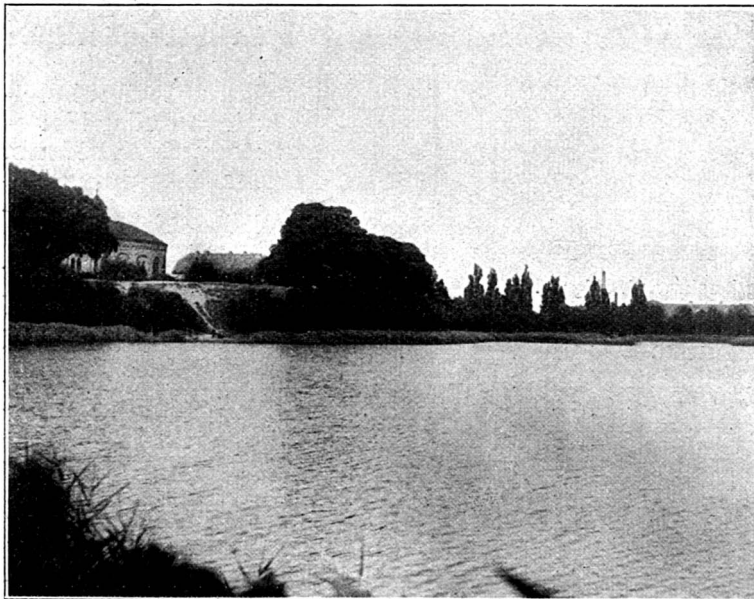

Øen i Voldgraven.

ven af Homburg og henved 20 Ryttere skudt. Da saa jeg, hvor General Fuchs satte iblandt dem med de store Stykker.»

Natten mellem 9. og 10. Februar forsøgte Carl Gustav at trænge ad Isen ind mellem den lille Fregat »Højehald« og en Pram, Svinetruget kaldet af Svenskerne, som sammen med et Orlogsskib i Mundingen af Christianshavns sydlige Kanal, ved »Skarpen-

Gang svigtede Isen den svenske Hær, som den hidtil til Danmarks Skade havde været saa trofast en Ven. Fortroppen, Ryttere og Stormbro og Fodfolk forsvandt i Vandet under dens graa Dække. Resten naaede ind under Land og forsøgte tre Gange at tage Volden fra Skarpenort til Elefantens Bastion med Storm. Men Fuchs var paa sin Post; hver Gang blev Stormen slaaet tilbage. I sin Rapport over Slaget siger han kort og godt: »Svensken havde selv taget sin Ligskjorte med.«

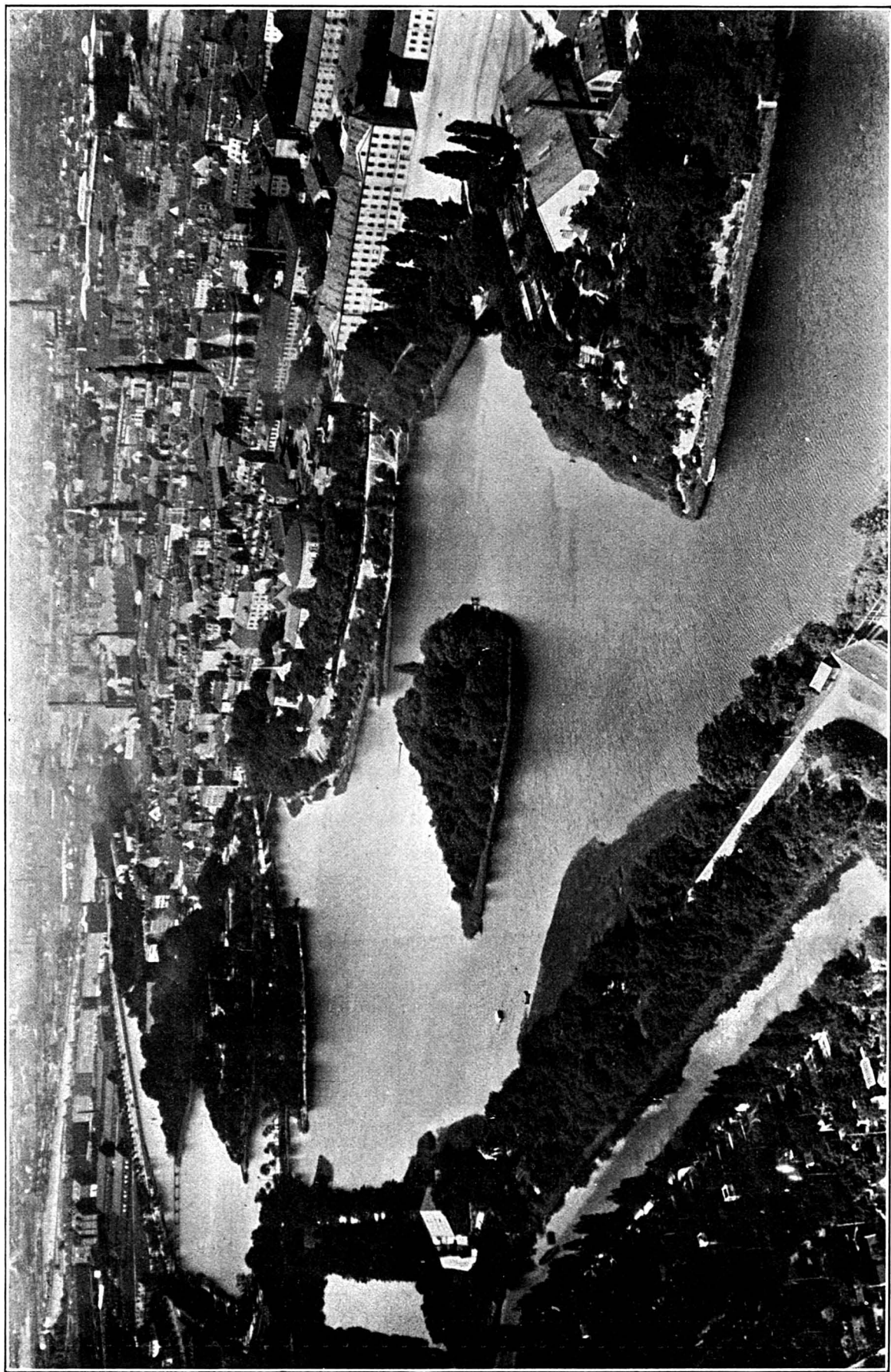
Christianshavns Voldgrav set fra Ravelinen.

ort«, skuldeforsvare Adgangen til Havnen. Ved Angrebet paa Prammen, der laa nærmest Bryghuset, blev der stukket Ild i Hytterne paa dens Dæk, og ved det stærke Lys lykkedes det Fuchs fra Skarpenort og fra Kurtinen og Pantherens Bastion at tildænge de fremrykkende Svenskere, saa al Fremtrængen var umulig.

I selve Hovedstormen Natten efter havde Christianshavns Vold den Ære at blive angrebet af Svenskekongens særlig betroede Mand Claes Thott med en stor Styrke Ryttere og Fodfolk. Han gik frem over Isen »som til en Bryllupsfest« med Trommer og klingende Spil. Deprægtigste Heste fra hans egen Stald trak den kunstige Bro, som skulde skydes frem over mulige Vaager og over Stadsgraven, og som var saa bred, at 3 Ryttere kunde ride over den ved Siden af hinanden. Men for første

til at yde Byen nogen virkelig Beskyttelse. Frederik III lod i sine sidste Aar ved Niels Rosenkrans Sydfronten af Christianshavns Befæstning, der tidligere havde sluttet af med Skarpenort paa nuv. Tyske Plads lige over for Tøjhuset, flytte ud mod Vest. Den tidligere Halvbastion ved Dronningensgade blev nu gjort til en Helbastion, yderst ved Vandet, lige over for Mundingen af Frederiksholms Kanal afsluttedes Volden med Kalvebod Bastion, og mellem denne og Pantheren blev der lagt en ny, Enhorns Bastion. En smal Træbro, kun farbar for Fodgængere og Militære, blev ført herfra over Vandet til Rysenstens Bastion, der afsluttede Vestervoid paa Københavns siden.

Men den langt større Del af Arbejdet, Anlægget af Christianshavns Vold paa Rævshalen, blev først foretaget under Christian V. »9. Maj 1685 blev

Christianshavns Vold set fra Flyvemaskine.

H. Damgaard fot. Eneret.

Idyl fra den dækkede Vej ved Hærens Laboratorium.

Begyndelsen gjort med at føre Christianshavns Vold igennem Stranden ud til Toldboden«. Det var et meget stort Arbejde, her blev paabegyndt — Samtiden tillod sig endog at antage, at det overgik saavel Alexander d. Stores Dæmningsarbejder foran Tyrus som Prinsen af Parmas ved Antwerpen og Ludvig XIII's ved La Rochelle — og det fordrede betydelige Ofre baade af Penge og af Menneskeliv, ti Soldaterne, som blev kommanderede til Arbejdet, døde som Fluor. Det første faste Land, der dannedes, var Nyholm, hvor Vagten allerede kunde etableres og Skibsværftet indrettes to Aar senere. Selve Voldlinien var efter 4 Aars Forløb kun 2 à 3 Alen over Vandet, men i 1692 synes Værket at have været fuldført.

72

Den nye Vold stødte til den gamle ved Løvens Bastion, der derved fik det ejendommelige Knæk, den har endnu. Af de 7 nye Bastioner fik, — i Modsætning til de gamle, der havde kunnet nøjes med Dyrenavne, — den yderste Navn efter Kongens Numertal og blev kaldt Quintus, den næste blev opkaldt efter Dronningen, Charlotte Amalie, og de følgende 5 efter Kongeparrets Børn, Frederiks, Carls, Vilhelms, Sophie Hedvigs og Ulriks Bastioner. Og endelig blev der, om end først ind i det følgende Aarhundrede, paa den anden Side Fæstningsgraven anlagt et Udenværk med en dækket Vej lige fra Lynetten, Hornværket uden for Quintus mod Nord til Kigkurven, Hornværket uden for Kalveb. Bastion mod Syd.

Det nye Voldanlæg paa Rævshalen var oprindelig som en bar Arm, der fra Christianshavns eller Amager Port strakte sig ud i Vandet. Først efterhaanden dukkede de forskellige Holme, som nu optages af Orlogsværftet, op i Læ af den, medens Amagerland langsomt voksede udefter paa den anden Side (Fladerne og Christianshavns Fælle). Men det varede ikke længe, før det nye Værk kom til at gøre Nytte, om det end, som det synes, først blev armeret i sidste Øjeblik. Den 20. Juli 1700 ankrede en forenet engelsk-hollandsk-svensk Flaade paa 61 Linieskibe og en Mængde mindre Fartøjer paa Københavns Yder-Red og ned gennem Kongedybet for at tvinge Frederik IV til at standse Fjendtlighederne mod Hertugen af Holsten-

Gottorp. Dagen efter bombarderede den danske Flaade, som laa paa Reden, uden synderlig Virkning, og samme Dag blev der plantet store Stykker paa det nye Værks (d. v. s. Christianshavns Volds nordlige Del, Quintus, Charlotte Amalie og Frederiks Bastion med mellemliggende Kurtiner, da det rygtedes, at den forenede Flaade vilde bombardere Byen i Løbet af de nærmeste Dage.

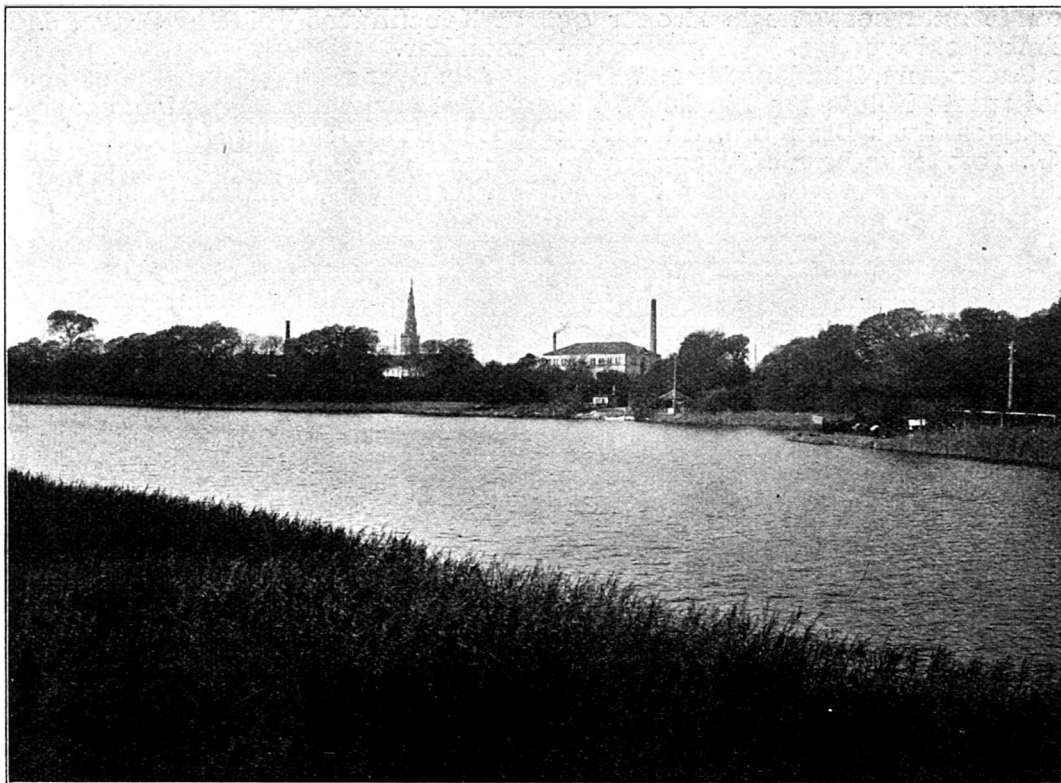
Bombardementet begyndte 26. Juli om Aftenen Kl. 9. For at holde Fjenden fra Livet var der lagt 3 Stykpramme og et Blokskib ud under Nordsiden af det nye Værk, og Beskydningen fra Flaaden, der fortsattes 27. Juli, gjorde kun ringe Skade. Enkelte Bomber faldt yderst i Strandgade; i Huset paa Hjørnet af Sophiegade og Voldgaden ses endnu en Kugle indmuret, som uden Tvivl stammer fra dette Bombardement.

Christianshavns Vold havde for anden Gang holdt Fjenden borte fra Hovedstaden. Nu fulgte der en lang Fredsperiode. De vilde Svaner og Ænder fik Lov til at yngle i Gravene uden

for Voldene, og Piletræerne paa disse fik Lov til at vokse i Fred og blive gamle og rynkede i Skindet, medens Sivene groede mandshøjt i Gravene omkring de gamle Krudttaarne i Bastionerne. Voldidyllen skabtes, og den brødes ikke under Skærtorsdagslaget, da Blokskibene i Kongedybet tog Kampen op med Nelsons Orlogsmænd.

Og nu trues — efter 200 Aars stille Fred og Afsondrethed fra Byens Larm — Christianshavns Vold ikke af ydre, men af indre Fjender, og de er nok saa farlige som de ydre. Udviklingen fordrer, at Volden sløjfes, at Stadsgraven kastes til, at der skabes nye Færdselslinier, nye Gader, flere Huse, — det er nødvendigt, hedder det, absolut nødvendigt.

Det var ogsaa nødvendigt, at Københavns Porte, arkitektoniske Mindesmærker, som vi ikke har haft Rigdom paa, blev revet ned i Halvtredserne. De laa i Vejen for Færdselen, — væk med dem! Selv om Byer som Pa-

Christianshavns Voldgrav set mod Vest fra Broen ved Hærens Laboratorium.

ris kunde bevare enkelte af sine Byporte, selv om London kunde lade sin Temple-Bar staa, København med sin mægtige Færdsel kunde ikke afse Plads til sine Porte. Christian IV's prægtige, maleriske gamle Galeihavn maatte fyldes til i Slutningen af Tresserne. — Militæretaten havde nødvendigvis Brug for Pladsen. Til hvad? den Dag i Dag ligger den ubenyttet hen.—Nikolai Kirke, Byensminderige gamle Gudshus, maatte nødvendigvis helt rives ned efter Branden 1795 for at give Plads for et Grønttorv og for Slagterboderne—en værdig Benyttelse af en Kirketomt og af en Kirkegaard, hvor en stor Skare af Mænd og Kvinder, der har Navn i Danmarks Historie, er bleven stedet til Hvile, om dette Udtryk tør benyttes.

Der har hos Byens vise Raad hersket en sær Tilintetgørelseslyst over for Byens historiske Minder. I 1873 blev Hanetaarnets Ruin afdækket med sine Rester af Byens ældgamle middelalderlige Befæstning. Det stod i Vejen for de halvtredie Mennesker, som i de nærmeste Aartier efter 1873 kom forbi Ruinen — væk med det! Naa, — det kunde altid koste nogle Kroner og Øre at holde vedlige. Men Byens gamle Gadenavne, Klædeboderne f. Eks., det eneste Minde om hin fjerne Tid i Københavns Barndom, da Torvet (Gl. Torv) ikke havde Tilgang fra faste Gader, men var optaget i sine

Yderkanter af Bodegader, og da Byens Storkøbmænd, Klædehandlerne, havde deres Boder her paa det fornemste Sted i Byen, mellem Kirken og Raadhuset, hvorfor skulde det forsvinde? — Paa Grund af Doktrinarisme og Bureaukratisme og Mangel paa historisk Sans og paa Ærefrygt for vore Minder.

Christianshavns Vold fra Kalvebodstrand til Quintus er det sidste Minde, vi har tilbage om en Stordaad i vort Lands og vor Bys Historie. Den er et Stykke landskabelig Skønhed i Byens Stenørken —, en Skønhed, som er af den allerstørste Værdi særlig om Sommeren for Smaakaarsfolk, som ikke har Raad til at rejse bort eller tage paa Landet. Hvorfor gøre Livet mere graat og trøstesløst for dem end nødvendigt, hvorfor ikke bevare, hvad Skæbnen endnu har ladet os beholde af lidt bakket Terrain, skyggefulde Træer og en sivbegroet Sø? Der vil komme den Tid, da man bittert vil angre, at der ikke for længe siden er skredet ind for at bevare mere af Københavns Volde og Grave, end man har.

Alle Byens Borgere bør kunne enes om, at Christianshavns Vold skal bevares i videst mulig Udstrækning til Gavn og Glæde ikke blot for os, men for de Slægter, som kommer.

CHRISTIANSHAVN

Af Apotheker VICTOR PEDERSEN.

Formand for Christianshavns Grundejerforening.

DET er en kendt Sag, at Christianshavns Udvikling i det sidste halve Aarhundrede i Sammenligning med det øvrige Københavns har været forbausende ringe, og de Forandringer, der er foregaaet med Bydelene, har i næsten ingen Henseender været af de gode. I en lang Aarrække var Christianshavn et fint Kvarter med en velhavende Befolkning. Mange kendte Adelsfamilier havde deres Bolig der, Asiatick Kompagni og de gamle islandske Købmænd havde der deres Domicil. Ikke alene de store Pakhuse, som endnu findes, vidner om det Handelscentrum, Christianshavn i sin Tid var for København, men endnu findes særlig i Strandgade en Mængde Bygninger, hvis Ydre og Indretning tydelig nok viser, at her residerede de gamle Handelspatriciere. Tiderne har forandret sig, Christianshavns Bolværker, Dokker og Oplagspladser har nu kun relativ ringe Betydning. Handelen er, særlig efter Anlæget af Frihavnen, gaaet længere nord paa. De gamle Handels-huse er for Størstedelen hævede, delvis bortflyttede og deres Besiddere ligesaa, de prægtige Bygninger ødelagte eller forfaldne. Hvor findes i København to kønnere Bygninger end Oplagspladsernes i Strandgade, og hvor findes to, der er mere vanrøgtede? De har faaet Lov til at ældes i den Grad, at da Ornamenterne for en halv Snes Aar siden begyndte at falde ned og gjorde Forbipassagen livsfarlig, og der som Følge deraf blev givet Polititilhold om at forhindre dette, blev de ikke restaurerede, men de løssiddende Dele blev borthuggede! Nu bliver de forhaabentlig istandsatte, men til Gengæld bliver der paa Siderne af dem bygget høje Bygninger, saa at det imponerende Udseende, de i deres majestætiske Isolerthed før frembød, betydelig forringes.

For de færreste staaer det dog vist klart, hvor ringe Udviklingen har været. Jeg skal illustrere det ved nogle faa Tal. I 1860 havde Vesterbro c. 7000 Indb., i 1895 c. 57.000 og ved Folketællingen 1911 c. 75.000. Udenbys Klædebo Kvarter — det nuværende Nørre- og Østerbro — havde i 1860 c. 17.000 Indb., i 1895 c. 118.000 og i 1911 c. 185.000. For Sundbyernes Vedkommende har jeg først et nøjagtigt Tal i 1880. Den Gang boede der c. 10.000 Mennesker, i 1895 var Antallet steget til c. 15.000 og i 1911 til 38.000.

Til Sammenligning hermed udviser Christianshavn i 1860 en Befolkning af c. 17.000, i 1895 c. 20.000 og i 1911 c. 19.000 Indb.

Disse Tal ere lidet lystelige, men meget talende.

Jeg har her kun taget det gamle Christianshavn i Betragtning. Der er i de sidste 7 Aar bygget en hel ny Bydel paa Amager, Islandsbryggekvartret, men det er takket være den fuldstændige Mangel paa Forbindelsesveje mellem disse to Kvarterer, en Bydel for sig, det gamle Christianshavn ganske uvedkommende, men derom senere.

Hvad skyldes nu denne utrolige Stagnation? Sikkert i første Række 3 Grunde. De i lange Tiderelendige Kommunikationsmidler med det øvrige København, dels Christianshavns egen Befolknings Mangel paa Initiativ og dels Volden med Demarkationslinien.

Den første Grund er nu ryddet af Vejen. Der er bygget to nye Broer, og Trafikken, der i sin Tid saa godt som udelukkende masedes igennem Torvegade, er bleven fordelt, saa at de to Broer med Lethed tager Færdselen, og der er kommet fortrinlige Sporvejslinier.

At man ikke udelukkende kan lægge Skylden paa ovennævnte Forhold og Volden, men ogsaa maa give Beboerne en Del deraf, maa anses for bevist dels ved Sundbyernes Fremkomst og Udvikling — det viser sig derved, at Københavns Befolkning intet har haft imod at flytte ad Amager til —, dels er der ved Opførelsen af Aladdinkvartret ført praktisk Bevis for, at Christianshavn trods Volden godt kunde udvide sig noget.

Nu synger den gamle Vold paa sit sidste Vers som en Del af Københavns Befæstning, og det er min faste Overbevisning, at nu har Christianshavn sin sidste, men store Chance for at hæve sig op af det Dødvande og den Stagnation, hvori det i det sidste halve Sekel har befundet sig. Den gamle Vold med alle dens enestaaende, men tildels ukendte Skønheder og dens Idyl maa bevares, men den maa reguleres, saa at den ikke som hidtil ligger som et knugende Jernbælte om Christianshavn, ikke virker som et for stramt siddende Korset om en ung Kvinde, forhindrende hendes naturlige Aandedræt og Udvikling. Den maa forandres til en let og elegant Promenadedragt, til en lækker Boa, der slynger sig kælent om den lille Frøken Christianshavns Hals, gør hende yndig og indtagende og skaffer hende en hidtil uanet Skare af Tilbedere fra den øvrige By. I dette er saavel Christianshavn som hele vor Hovedstad interesseret, og man skulde synes, at det ogsaa maa staa saavel Lovgivningsmagten som vore kommunale Autoriteter klart.

Naar ikke destomindre Christianshavns Befolkning er urolig for, hvad Fremtiden vil bringe, er denne Følelse berettiget, thi det maa erkendes, at Christianshavn i lange, lange Aar har været stedmoderligt behandlet. Hver Gang der har vist sig et lille Lyspunkt, hver Gang man har ment, at nu maatte Christianshavn komme i Betragtning, er Haabet glippet.

Da man i sin Tid rejste en Statue af Christian IV, hvad vilde da have været naturligere end at opstille den paa Christianshavns Torv, midt i den af ham skabte Bydel, thi Torvet er stort og kønt og kunde ved lidt Udsmykning blive en Pryd for Kvarteret. Men i Stedet for anbragtes den i Nyboder paa et Sted, hvor ikke den mest forsultne Tunist faar Øje paa den. Nyboder er ganske vist ogsaa bygget af Chr. IV, men det er kun et Tidsspørgsmaal, naar de smaa Nyboderhuse vil forsvinde og give Plads for Bygninger af moderne Snit, og naar det er sket, vil det nye Kvarter og Chr. IV ikke længere have det mindste med hinanden at gøre. Anderledes med Christianshavn, man kan omkalfatre saa meget man vil dér, det bliver dog altid den Bydel, der grundlagdes af ham. Dér burde hans Statue have været rejst, og den bør snarest muligt flyttes derud. Det samme kunde man i øvrigt gjøre ved Tordenskjolds Statue, da han har haft sin Bopæl paa Christianshavn. De fleste aner vel forresten ikke, at Byen har en saadan Statue.

Da den ny Bibliotheksbygning byggedes paa Slotsholmen ved Siden af Arsenalet, var det en Fornøjelse at beskue den fra Christianshavn og fra alle de forbisejlende Skibe. Dette smukke Vue ødelagdes imidlertid hurtigt ved den geniale Tanke at opføre det unødvendige Fiskeskur foran.

Da det ikke lykkedes at faa de to gamle Broer, Langebro og Knippelsbro, til at falde sammen af Ælde, trods gentagen god Hjælp fra paa-sejlende Skibe, skred man endelig til en Ombygning, men medens Langebro maa siges at være ganske tiltalende af Ydre, er den ny Knippelsbro vel nok det værste Monstrum, som tænkes kan. Det gamle Ord, der siger, at man skønner ikke paa det gode, man har, før man har mistet det, har atter her fundet en Bekræftelse, thi i sin Tid var det almindeligt at høre Tale om den grimme Knippelsbro. Naar man ser det nuværende Uhyre, er man mest tilbøjelig til at finde, at den gamle Bro i al sin Beskedenhed var et Vidunder af Skønhed. Den tillod et frit Syn over Havnen til begge Sider, men her, hvor Løbet er saa smalt, har man rejst en Bro med to kolossale Overbygninger, der virker som Jerntæpper mellem de to Bredder. Den henrivende Udsigt, det virkelig

smukke Syn, som Havnen frembød, er brutalt ødelagt. De Mænd, der har Skylden for den Bro, har et billigt Krav paa at faa deres Navne indgraverede deri. Saa kan vore Efterkommere selv gætte, om denne Opmærksomhed fra Samtiden er et Udslag af Beundring eller — Forundring.

For at faa Maalet fuldt er der nu paa Københavnsiden ved Indgangen til Knippelsbro opført en monumental Bygning af den Slags, der i mange Aar var vore Torves og Pladers væsentligste Pryd, men som dog nu heldigvis helst anbringes under Gadelinien. —

København har nu et godt Kloaksystem — jeg taler ikke om de indlemmede Distrikter — men paa Christianshavn er der Bydele, der endnu intet Kloakanlæg har. Partiet ved St. Annagade med den prægtige Frelserens Kirke som Midtpunkt kunde blive et nydeligt Kvarter, men ingen skænker det en Tanke, saa længe Kloakforholdene ikke engang er i Orden.

Over imod dette Kvarter med Façade til Torvet ligger Fængslet som Midtpunkt paa Christianshavn, en Bygning, der med sin hæslige lange Sidelængde skamskænder hele Overgadepartiet, dette Gadeparti, der med sit hollandske Præg kunde være et af Københavns allerskønneste. Allerede for 15 Aar siden blev der fremsat Forslag til Fængslets Flytning, og flere Gange senere, men skønt dets Indretning fuldstændig strider mod Landets Fængselsreglement og det i ekstraordinære Vedligeholdelsesudgifter koster ganske betydeligt, ligger det der endnu. Sidste Gang Forslaget var fremme, blev det nok af politiske Grunde ikke til Lov, idet mange af de ærede Rigsdagsmænd fra Provinsen hver vilde have det i sin Valgkreds, og som Følge deraf blev status quo opretholdt.

Og nu Volden. Denne vidunderlige Promenade har man først ladet forfalde, saa at dybe Huller gjorde Passagen ret umulig, men da der dog endnu fandtes trofaste Beundrere, lukkede man den mest centraltbeliggende og flotteste Del deraf ved at give Tilladelse til Oprettelse af et Friluftssanatorium for Tuberkulose og derved var Adgangen spærret for alle andre.

Dette er nogle Exempler paa Christianshavns Tilsidesættelse. Naar man nu ved, at der i Forsvarskommissionens Betænkning af 1909, hvoraf de nugældende Forsvarslove udsprang, er regnet med en Sum af 5.800.000 Kr., der tænkes at kunne indkomme ved Salg af Christianshavns Fæstningsareal, vil man forstaa, at Christianshavns Befolkning har Ret til at raabe Vagt i Gevær. For at bevare denne Vold maa alle, der har den mindste Interesse for Hovedstaden, kunne hjælpes ad. Selv om Stat og Kommune for Tiden arbejder med et anstrængt Budget,

maa man her være lidt flot. Til Gengæld kan der utvivlsomt spares paa andre Punkter. Kunde man ikke tænke sig at bygge vore offentlige Bygninger lidt mindre kostbart? Er det nødvendigt at opføre vore Skoler som Palæer uden Hensyn til, hvor i Byen de ligger? Eller at give Lærere og Inspektører af »hygieiniske Hensyn« saa store Embedsboliger, at de daarlig har Raad til at møblere dem?

Nu er Tiden kommen til at tage Beslutning om, hvorledes Volden skal bevares. Jeg sagde før, at som den er nu, ligger den som et knude Jernbælte om Christianshavn. Christianshavns Befolkning ønsker den om muligt bevaret i sin fulde Udstrækning, men enkelte Steder maa den gennembyrdes for at skaffe denne Bydel Luft. At lade den blive liggende som nu, hvor den f. Ex. absolut forhindrer enhver Forbindelse med Islandsbrygge kvarteret, vilde være lige saa meningsløst, som det vilde være at tænke sig Nørrebrogade uden Sidegader. Voldpartiets Storladenhed og Skønhed vil intet tabe ved en Gennemskæring, tværtimod, en saadan vil skabe Liv.

Saa vidt mig bekendt har der ingen andre Planer været offentlig fremme, end de, Arkitekt Egil Fischer efter Samraad med mig for nogle Aar siden udarbejdede, og jeg maa maaske omtale disse med et Par Ord. I disse Planer er der foreslaet en Gennemskæring af Voldene, saaledes at det mellem Dronningensgade og Overgaden o. V. liggende ganske smalle Stykke Vold falder bort og disse Gader føres igjennem, selvfølgelig ikke som Gader med Huse paa Siderne, men som Veje eller Broer med en aaben Plads, en Legeplads eller et lille Anlæg i Midten. Over Gennemskæringen er tænkt en Bro, der forbinder de to Voldstykker med hinanden, saa at der kunde blive en fortløbende Promenade fra Kalvebod Bastion til Elefantbastionen ved Amagerbrogade.

Havde den Forbindelseslinie, som her omtales, været anlagt i Tide, vilde Christianshavn sikkert have været forskaonet for de rædselsfulde 5-Etagers Kaserne, der er opført ved Skyde-

skolen, og Ejendomme af en anden Kaliber vilde have været rejst. Udover denne ene Gennemskæring vilde det være Synd at røre ved hele denne Del af Volden, fraset de nødvendige Udbedringer. Den anden Del af Volden, det Stykke, der strækker sig fra Amagerbrogade og til Refshaleøen, vil være vanskeligere at ordne tilfredsstillende. Da man dog tænker sig, at der en Gang i Fremtiden vil blive anlagt en Strandvej paa Østkysten af Amager, fra Christianshavn til Dragør — ja, den er der i Virkeligheden nu, men er afspærret — vil det naturlige vel være allerede nu ved Reguleringen af Volden at tage Hensyn hertil ved en Gennemskæring. Ved at føre Baadsmadsstræde igennem og maaske anbringe en Kopi af den gamle Amagerport med et Par Aabninger paa Siderne for Fodgængere, kunde dette vistnok gøres overordentlig tiltalende. Hvis dertil det nuværende Voldparti med sine Grave, der er fuldstændig ukendt for Københavns Befolkning, da det er strængt afspærret, kunde bevares og aabnes for Adgang, vilde ikke mange Byer have et mere idyllisk Parti.

Den store Vanskelighed ved at gennemføre dette beredes af alle de Bygninger, Hærens Laboratorium har liggende der, samt Krudttaarnene, men da de, saavidt mig bekendt, indeholder store Mængder af Sprængstoffer, vil det vel i Længden være uforsvarligt at have dem liggende midt i en bebygget Bydel, og det vil de komme til, saasnart Holmblads Grunde og de andre udenfor Christianshavn beliggende Grunde blive bebyggede.

Nu maa man haabe, at Autoriteterne vil se lidt stort paa denne Sag. Det er det sidste Stykke af de gamle Volde, der her drejer sig om. De har spillet en Rolle i Københavns Historie, og saa megen Veneration for Minderne kan vel forlanges, at de ikke ødelægges uden Nødvendighed, og det er ikke nødvendigt. Det er kun et rent Pengespørgsmaal, og ved at bevare dem som ovenfor angivet, vil megen gammel Uret mod Christianshavn blive sonet, saa at denne Bydel maaske en Gang i Tiden igen vil kunne indtage den Stilling i København, som den før har haft.

LIDT OM VOLDEN OG DENS NÆRMESTE OMGIVELSER

Af Havearkitekt JOHAN LASSEN.

LAD mig sige det straks: det er ikke Historie — i hvert Fald ikke Forhistorie, jeg ønsker at skildre, men derimod Fremtidsmuligheder. Der er i den senere Tid sagt og skrevet saa meget rigtigt og godt om Christianshavns Vold, og Spørgsmaalet: »Bør den bevares?« er af alle skønhedsinteresserede og alle, der nærer Forstaaelse for Christianshavns Historie i Fortid og Fremtid, besvaret med det selvfølgelig og overbevisende: Ja!

Jeg skal derfor ikke diskutere dette Spørgsmaal yderligere, men — gaaende ud fra Besvarelsen som det givne Grundlag — blot søge at supplere, hvad der allerede er sagt og paavist om Skønhedsværdien herude, med nogle enkelte Data.

Idet vi altsaa haaber, at Volden bevares fra Langebro til Amagerbro og derfra igen helt ud til Quintus, maa jeg først og fremmest tage til Orde for, at der ikke finder en Regulering af Terrænet Sted. Ved en eventuel Omdannelse til offentlig Anlæg bør der gaas saare varsomt frem, og man bør sætte sig til Opgave snarere at restaurere den oprindelige Voldkarakter end at skabe nye Billeder og Parkmotiver ved omfattende Jordarbejder og Reguleringer. Netop den gamle Fæstningskarakter er af en saa ejendommelig Virkning, at den bør bevares som Grundlaget. Det samme er jo sket ude i Kastellet og vil forhaabentlig ske i Fredericia, naar Fæstningsarealet delvis udlægges til Folkepark.

Netop Voldkarakteren betinger da ogsaa de smukkeste Billeder paa Christianshavns Voldareal. Staar man f. Eks. paa Elefantbastionen lidt neden for Legepladsen og ser over mod »Vor Frelsers Kirke«, saa har man her et særdeles fint og karakteristisk Bybillede, der for en stor Del betinges netop af Voldkarakteren paa Stedet, hvor man staar. Det er ikke de kendte Parkbilleder, mere eller mindre moderne og friserede og flade, men noget betydelig bedre. Og ser man fra Amagerbro til begge Sider ud over Arealen, saa er det atter Volden og Fæstningslinierne, der giver Billedet sin særegne Karakter, gør det til noget mere end lidt stille Vand med Busketter og Træer omkring.

Medens jeg — om jeg saa maa sige — opholder mig her ved Elefantbastionen, er der en lille Forskønnelsesopgave, jeg gerne vilde have Lov at gøre opmærksom paa. Det er Bevarelsen af en lav Byggezone omkring »Frelsers Kirke«. Det er jo nemlig saaledes, at de fleste Kirker faar en temmelig trist Skæbne: De bygges som arkitektoniske Størværker, mere eller mindre efter de bestemmende Forhold, og er som oftest beregnede paa at skulle virke monumentale i By- eller Gadebilledet. Og saa, i Løbet af faa Aar er de omringet af høje, ofte lidet tiltalende Beboelses- eller Forretningshuse uden mindste Harmoni med Kirkebygningens Stil og ganske skjulende denne, saaledes at kun en Stump Spir er synlig over Husenes Masser. Det er iøvrig ikke noget specielt dansk Forhold, og vi kender sikkert alle lidt til den Følelse, der bemægtiger sig En, naar

man pludselig bliver stillet op for — eller rette under — en kendt eller endog berømt Kirkebygning, som man maa betragte med Hovedet langt bagover for at faa en lille Smule Indtryk af den, i Stedet for at kunne se den paa Afstand og glæde sig over dens Liniers Virkning.

Men tilbage til »Frelsers Kirke«! Dens Taarns ejendommelige Skønhed hører til Byens karakteristiske Billeder. Staar han f. E. paa Højbro og ser over mod Christianshavn, giver denne Kirke, der rager op over de ret lave, gamle Huse derovre, Billedet et Særpræg, der er af stor Virkning. Dette Bybillede er i Forvejen et af vor Hovedstads fineste; Kirken ligesom sætter Prikken over I'et.

Og staar man — som før omtalt — paa Christianshavns Vold, paa Elefantbastionen og ser over mod Kirken, saa har man atter her et fint og karakteristisk Perspektiv.

Disse Billeder maa bevares.

Bygges der høje Kasernekomplekser omkring »Frelsers Kirke«, er de ødelagte, ja, ganske faa eller blot et enkelt Hus paa »rette« Sted vil ødelægge et af de Billeder, der vil blive Voldparkens skønneste Udsigtspunkter ind over Byen.

Jeg vil derfor bede om, at rette Vedkommende maa have Opmærksomheden henvendt paa denne Kirkes nærmeste Omgivelser og ganske særlig paa de Arealer, der ligger i Udsigtslinierne.

Det er i Virkeligheden en af disse smaa Biotopgaver, som kan blive af Betydning for Voldspørgsmalets heldige Løsning.

Det var Udsigten fra Elefantbastionen. Der er andre Udsigter, ud over Amager og ind over Byen og ud over Vandet helt ude, hvis Skønhed forpligter; men der er ogsaa i hver lille Sti og i hver Krog paa selve Terrænet Skønheder, som fængsler, en Idyl, som maa omgaaes med varsom Forstaaelse, naar Omdannelsen til offentligt Anlæg skal iværksættes. Der er saa mange Enkeltheder, at det vil være ugørligt at paavise dem alle i en Artikel. Der er Billeder fra Partiet ved Kløvermarksvej, og der er Idyllen mellem Amagerbrogade og Langebro og ikke mindst inde paa de afspærrede Arealer til venstre for Amagerbrogade. Og hvad er det ikke for et herligt Bybillede, det, der for kort Tid siden blev taget af Voldpartiet fra Chevillards Flyvemaskine, i ca. 300 Meters Højde. Det er nok værd at bevare og beskytte. Der er de smaa Accisehuse, der endelig maa have Lov at blive liggende.

Og saa er der endelig Muligheden for at føre Amager Strandvej videre ind mod Voldene, denne Strandvej, der har saarige Betingelser for at blive en af de skønneste Strandpromenader, og som burde fængsle Københavnerne langt mere, end den gør, halvt ukendt som den ligger.

Det er at ønske, at det maa lykkes at føre denne smukke Tanke heldigt ud i Virkeligheden; det vil blive en Vinding for vor Hovedstad, der saa lidt har forstaaet at udnytte sine Chancer som Søstad æstetisk.

CHRISTIANSHAVNS VOLD — OG DEN OFFENTLIGE MENING

Det Møde, som Forskønnelsesforeningen og Christianshavns Grundejerforening afholdt paa Christianshavns Vold den 8. Juli i Aar, var et rent Agitationsmøde. Vi ønskede at vække Stemning for Bevaringen af Volden, den sidste Levning af Byens gamle maleriske Befæstningsanlæg. Der er vel i dette Øjeblik ingen overhængende Fare for, at vi skal miste den, men Afgørelsen er ikke længere borte, end at det i alt Fald maa siges at være paa Tide, at denne Sag sættes paa Dagsordenen. Ingen kan jo paa Sagens nuværende Stadium overse, hvilken Løsning dette for Byens fremtidige Udseende saa vigtige Spørgsmaal vil faa. Det eneste, vi med Sikkerhed ved, er dette, at en Del af Terrænet, nemlig den mellem Langebro og Baadsmadsstræde liggende Del af Volden, af Staten vil blive afhændet til Kommunen, og at Staten for Afstaaelsen vil kræve en Sum, der opgives forskelligt, men som menes at komme til at ligge mellem 5 og 6 Millioner Kroner.

Det, det derfor i første Række foreløbig kommer an paa, er at rejse den offentlige Mening til Værn om den gamle Vold, at den ikke skal gaa samme Vej som Byens øvrige Volde. Den samme offentlige Mening er saa let vakt, men har vanskelig ved at holde Interessen vedlige. Faar den ikke sin Vilje sat igennem straks, gaar der blot tilstrækkelig rum Tid — saa falder Sindene til Ro, og Tingene gaar siden deres skæve Gang. Den offentlige Mening reagerer i anden Omgang kun lidt eller slet ikke; den har jo været fremme i sin Tid. Vi er altsaa egentlig lige vidt.

Naar man i fremmede — navnlig tyske — Byer har haft Lejlighed til at iagttage, hvorledes man dér maalbevidst værner om det i Byens Fysiognomi, der direkte minder om Byens Fortid, er det yderst beskæmmende for os at se, hvorledes vi herhjemme lader alt det slippe os af Hænde, som — ogsaa i Byens ydre Udseende — kunde bære Vidne om, at København har haft en Historie. Vi skal i denne Forbindelse slet ikke nævne saadanne smaa tyske Byer, for hvilke Perlen for dem alle — Rothenburg — staar som et Mønster. De er for smaa i denne Sammenligning. Men tag en By som Nürnberg, hvis Mure og Voldgrave i alle Fremmedes Øjne giver den en saa stor Tiltrækning. Nürnberg er en By paa c. 400000 Indbyggere, altsaa af en Størrelse, der taaler en Sammenligning med vor Bys halve Million. Og i Nürnberg vil man se, at den gamle Bykærne den Dag i Dag ligger omgivet af de gamle taarn-

prydede Bymure. Paa passende Steder — hvor Trafiken kræver det — er Murene gennembrudte, og Broer lagt over Gravene for at skaffe Byen Forbindelse med Omverdenen, og Byen vokser videre — udenfor Murene. Ser man paa Byplanerne over saa mange andre gamle tyske Byer af nogenlunde passende Størrelse, vil man næsten overalt finde de gamle Volde bevarede til Trods for, at de ved deres Forbliven udelukker en Udnyttelse — i pekuniær Henseende — af de Jordarealer, de spænder over, og vel at mærke: ikke bevarede i den Forstand, som Christianshavns Vold er »bevaret«, men tværtimod saaledes, at de gaar ind som et virksomfuldt Led i Byens Forskønnelse; — hist og her maaske lidt vel friserede (ikke alle Steder har man jo ens Smag paa dette Omraade), men dog overalt under Tilsyn og Vedligeholdelse.

Det er ikke opmuntrende derefter at se paa vore egne Gerninger. Herhjemme rev vi Byportene ned, og Voldene hældte vi i Stadsgraven — fordi de hindrede Byens Udvikling. Hvorfor kunde vi ikke herhjemme som andre Steder have brudt Udgange i Volden og slaet Broer over Stadsgraven tilstrækkelig brede til at optage den ventede stærke Færdsel. Viste det sig, at disse Adgange og Broer virkelig var en Hindring for Byens naturlige Vækst, kunde man altid paa et senere Tidspunkt have revet Voldene ned. Men det var selvfølgelig nemmere straks at regulere Voldterrænet ved at skovle det i Stadsgraven. Og Byen tjente selvfølgelig mange Penge derved; fra et økonomisk Synspunkt betragtet kunde det altsaa siges at være forsvarligt. Men hvor megen Skønhed tror man ikke der vilde gaa tabt her og over alt i Verden, dersom slige Spørgsmaal altid skulde afgøres ud fra en Betragtning af, hvad der i Øjeblikket gav flest Penge i Kassen.

Hvad gav man os saa til Erstatning for, hvad man berøvede os? Fra Kallebodstrand til Stormgade en jævn kedelig Husrække, hvis enkelte gode Bygninger snart er talte. Først fra Stormgade kan der i egentlig Forstand tales om Storstadsarkitektur: Overformynderiets Bygning, Raadhusets Kedelhus, Raadhuset, og paa den modsatte Side Vartou og Hotellerne paa Raadhuspladsen. Her møder Øjet fremdeles Helmerhus' kummerlige Stykke Byarkitektur, midt i Byens Hjerte og paa en fordringsfuld Plads lige over for Byens statelige Raadhus. Ny Rosenborg, der i Sammenligning med Helmerhus er en ren Perle. Saa Nørrevold. Paa

dens Plads anlagde man efter parisisk Mønster en Boulevard, der i Aarevis laa øde og menne-sketom hen, men som, da Træerne endelig var voksede saa store, at de formaaede at give Kvar-teret dets Præg, maatte vige Pladsen. Og Øster-vold — sørgelig Ihukommelse — ivejen! af Ba-nen! — hældt i Øresundets Bølger for derved at skabe en Strandvej til Erstatning for den Strandvej, vi gennem Aars fortsatte ihærdige Anstrængelser fik spærret ude fra Stranden.

Og nu Christianshavns Vold! Skal ogsaa den skuffes i Voldgraven, for at vi, naar Aar er gaaede, ærligt kan fortryde en Gærning, der da ikke kan gøres om. Og hvad faar vi vel i Stedet?

Grønningens Træer maatte falde for en nøg-tern Økse, og til Erstatning fik vi nogle faa gode Huse, der i deres Isolerthed raaber til Himlen efter Købere, der ved at bygge paa Na-bogrundene kunde dække de nøgne Gavle. Da man »regulerede« Langelinjekvarteret i Anled-ning af Frihavnens Anlæggelse (i 1894), gjorde man det paa en saadan Maade, at den gamle Strandpromenade kom til at ligge — og endnu ligger — som i en Grøft. Hvad bragte Regule-ringen vel af værdifuldt? Ja, Gefion og Gylfe danner en virksomhedsfuld Afslutning af Viaduk-ten over Baneterrænet. Men gaa blot nogle faa Skridt til Siden og se Bygningens mange Bag-gavle rejse sig over en dyb Grøft, hvis Bund er den Græsplæne, over hvilken det nuværende Slægtled har lagt Vejen mange Gange med Strandpromenadens Badeanstalter som Maal. Der er mange af den Slags Minder om en Tid,

hvor man var hastig til at rive ned, men min-dre hastig til at lukke Saarene, men den Trafik maatte nødvendig fortsættes altfor mange Steder i Byen. Og det er netop det, det i første Række gælder om at forhindre ved Christianshavns Vold.

Som Forholdene imidlertid ligger i Øjeblik-ket, har den offentlige Mening ingen fast Plan at gaa efter i Arbejdet for Voldens Bevaring. Man ved dette, at den en Gang vil blive afhæn-det for en betydelig Sum Penge, og man har en ubestemt — men set paa Baggrund af tid-ligere Episoder i Byens Historie ikke ubegrun-det — Fornemmelse af, at Kommunen vil søge at faa sine udlagte Penge ind ved en kraftig Udnyttelse af det erhvervede Terræn.

Mod dette Punkt er det altsaa, at den offent-lige Mening maa have sin Opmærksomhed henvendt, og for at give vort Bidrag til Spørgs-maalets Løsning vil der nu blive udarbejdet en Plan, der skal vise Voldens Bevarelse i størst mulig Udstrækning under Iagttagelse af de prak-tiske Hensyn, der selvfølgelig maa tages for at skaffe Christianshavn den nu saa haardt til-trængte Forbindelse med Omverdenen, og som tillige baner Vej for Voldterrænets Tilknytning til den kommende Strandvej langs Amagers Østkyst.

Naar denne Plan — antagelig noget ind i det nye Aar — foreligger, saa skal Arbejdet for at hindre Voldterrænets Ødelæggelse for Al-vor begynde, og saa lyser vi efter den offent-lige Mening.

LITTERATUR

Tegninger af ældre nordisk Architektur. Femte Sam-ling, fjerde Række. Udgivne af H. Storck (Ha-gerups Forlag). Tilsendt af Forlaget.

Hæfte følger sig til Hæfte af dette fortjenstfulde Værk, hvormed Professor Storck nu gennem en Aarrække har bragt en snart anselig Række Eks-empler paa god gammel Bygningskunst. I det fore-liggende Hæfte vises Opmaalinger af Christian IV's gamle maleriske Bryghus, Jardins Have-Pavillon paa

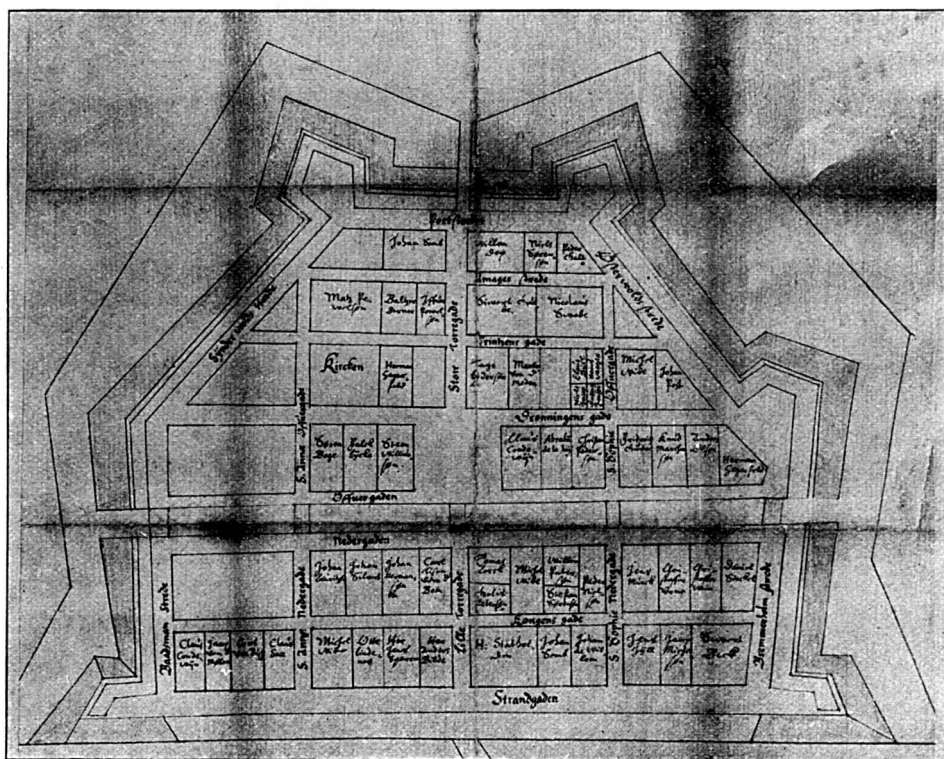
Amalienborg, den smukke gamle Ejendom Vand-kunsten Nr. 18, middelalderlige Huse i Kallundborg og Slagelse, Frue Kirke og -Kloster i Aarhus m. v.

Betydningen af disse Forbilleder paa god og vær-difuld Fortidskunst kan ikke sættes højt nok. Som Martin Nyrop engang har udtrykt det: Den, som vil ære sit Land i sit Arbejde og vil bygge for Nu-tid og Fremtid, han skal støtte sig til, hvad Fædrene byggede før os, og han vil komme til at sande: af gammelt Jærn kan smedes nye Vaaben.

Ethvert Medlem kan skaffe ét nyt Medlem!

Send et 3 Øres Brevkort til Foreningens Kontor,
Aaboulevard 5, eller ring til Nora 1362 (Kl. 9-11 Fm.).

UDGIVET AF FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE
REDIGERET AF OTTO ASMUSSEN
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

(Efter Gerh. Grove: Kjøbenhavns Havn).

Plan af Christianshavn med Fordelingen af Grundene 1619.

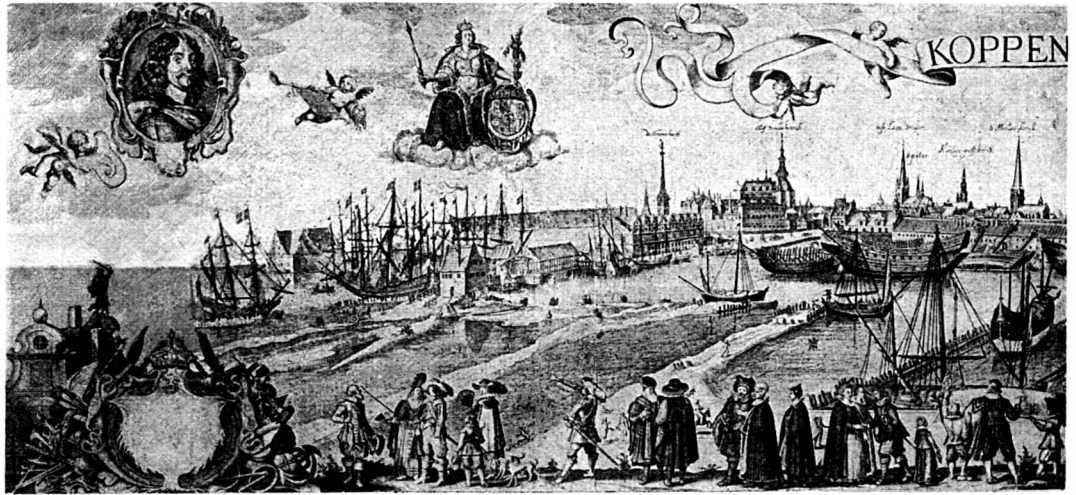
INDEN FOR CHRISTIANSHAVNS VOLDE

Af Museumsinspektør, Slotsforvalter BERING LIISBERG.

DE første tyve Aar af det XVII Aarhundrede er i Københavns Historie de store Planers Tid. Det islandske Handelskompagni og det grønlandske Kompagni var bleven dannet, senere — i 1616 — kom det store ostindiske Kompagni til som et Vidnesbyrd om, at den nordiske Sejlads alene var ikke nok for den københavnske Handelsstand, »Revieret« — hvormed man endnu længe havde et Minde i det fordrejede Navn Reverensgade — var bleven uddybet i Holmens Kanal, Børsen blev bygget paa den lange smalle Dæmning med Losse- og Ladeplads paa begge Sider, og Christianshavn blev anlagt, ikke blot for at skaffe Hovedstaden et Værn mod Søen, men tillige for — med den »store Seglation« for Øje — at skaffe den bedre Havneforhold og først og fremmest mere Plads.

Denne Mangel paa Plads havde allerede 1536 bragt Christian III til at skænke Byens Borgere Grønnegaards Havn, egentlig en Bugt paa Amagers Nordvestkyst, der skar ind Syd for nuværende Lille Torvegade, til at lægge deres Skibe op i om Vinteren.

Det var altsaa en gammel Tanke, Christian IV tog op og gjorde til sin, da han i December 1617 sluttede Kontrakt med sin Ingeniør Johan Semb om Anlægget af en ny Handels- og Havneby. 4. Juli 1618 udskriver han en Skat over hele Landet »eftersom Vi naadigst have for godt anset her paa vort Land Amager en Befæstning at lade forfærdige, vor Skibsflaade, Tøjhus, Slottet og den gamle By, som største Magt paaliggende er, til Defension og Forsikring«. For at skaffe Folk ud i den nye By blev der under 15. April 1619 udstedt Privilegier for Nybyggerne. Enhver, som havde indtaget en Grund — som vel at mærke skulde opfyldes først, ti det meste af den nye By laa endnu under Vand — fik Skøde paa den til evig Arv og Ejendom uden Jordskyld, tolv Aars Frihed til Besejling af Kongens og Rigets Havne uden Told eller Afgift, tolv Aars Frihed for borgerlig Skat og Tyng og syv Aars Frihed for al Udførselstold. Og den eneste Betingelse man maatte gaa ind paa, var at opsætte en god Købstadsbygning paa Stedet efter dets Lejlighed.

Kjøbenhavn med det nyslanlagte

Da Billedet viser et Par helt opførte Bygninger i Strandgade (se Texten), kan det antagelig ikke være tegnet for 1624, og

Samme Aar blev der udarbejdet et Kort, som gengives her efter Originalen, over Byen og Fordelingen af dens Grunde. Det er altsaa ikke et Kort over Byen, som den saa ud i 1619, men som den vilde komme til at se ud, naar engang Grundene var blevet opfyldte.

Det var naturligt, at Københavns Storkøbmænd og Skibsredere maatte være de første, der meldte sig til Erhvervelse af Grunde og den dermed følgende, attraaede Bolværksplads. Men naar man mellem de første, der efterkom Kongens Opfordring og gav sig til at opfylde Grundene, finder syv Adelsmænd, maa det for det første erindres, at Adelen selv var interesseret i de forskellige Handelsselskaber og havde selv Skibe i Søen. Og dernæst var det et patriotisk Foretagende at bygge den nye By og bygge den saa smukt og godt som muligt, hvilket de tilmed blev forsikrede om »skete Kongen synderligen til Villie«. De var nu ikke saa ivrige efter det, som vi siden skal faa at se.

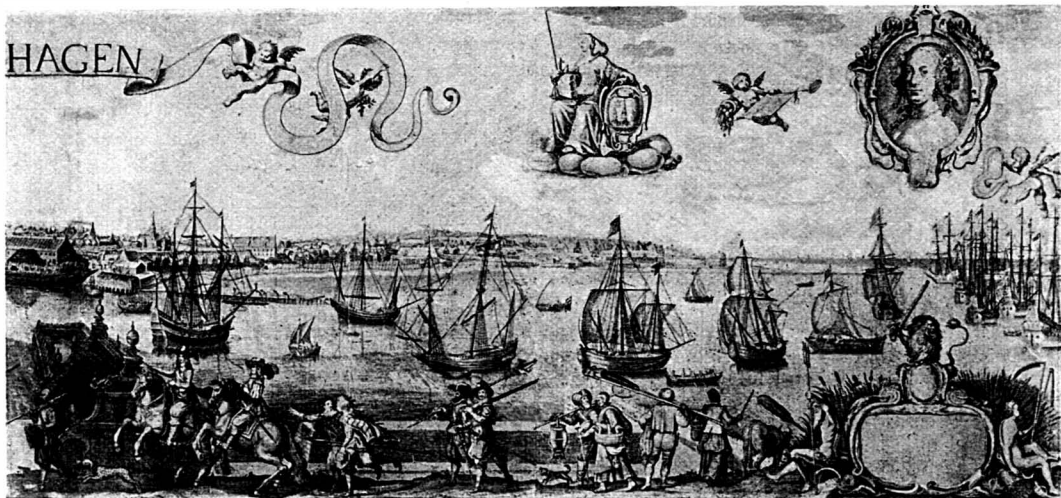
Strandgade skulde, som det ses paa Kortet, ikke bebygges paa den vestlige Side. Men den Vold, som vises her som Gadens Begrænsning mod Strømmen, blev aldrig anlagt. Derimod fik Grundejerne i Strandgade Frihed til »alene at nyde de Havne, de allerede har gravet eller herefter gravendes vorder ud for deres Fortov«. Her i Byens allerældste Tid møder vi saaledes de Christianshavnske Pladser, og det var i Virkeligheden endnu til den seneste Tid for største Delen Pladsbygninger, der laa paa Vestsiden af Strandgade. Den københavnske Borgmester Mikkell Vibe, en af Byens driftigste Købmænd, som var den første, der fik Skøde paa en Grund herude, nuv. Nr. 30 og 32 i Strandgade, søgte straks om Tilladelse til at bygge en Pramkanal, saa han kunde lade

sine Pramme og Baade lægge til Bolværk lige over for hans Ejendom. Og paa Billedet af København, der, da det viser Nikolaj Taarn i sin gamle Skikkelse, maa være optaget inden 1628, ser man hvorledes der til hver Ejendom i Strandgade svarer en inddæmmed Havn, fire Havne for de fire Grunde mellem St. Annegade og Lille Torvegade. Foran til højre ser man Mikkell Vibes Pramkanal, hans Hus ses midt i Billedet; det blev mulig bygget færdig af Mester David Sinclair, Kongens Skibbygger, da han selv døde 3. Paaskedag 1624 efter at have været ude at se til sine Ejendomme paa Christianshavn. Og foran Huset ses den ikke blot inddæmmede, men solidt indpælede Havn, svarende til nuv. Asiatisk Kompagni. Et Skib ligger aftaklet midt i Havnen. Et andet, med Sejl underslaaet, altsaa nylig indkommet, ligger ved Bolværket til Strandgade og lossere.

Denne Bolværksplads med Havn lige ud til Strømmen var en stor Fordel ved Grundene til Strandgade, og det var da ogsaa dem, der blev afsat hurtigst. Og det var tillige dem, der laa nærmest ved den store Bro, der satte Christianshavn i Forbindelse med København, og saaledes nærmest ved Børsen og hele Forretningstilivet.

Christian IV havde straks i 1618 taget fat paa Opførelsen af »den lange Amagerbro«. Den Del af Broen, der laa nærmest København, blev overdækket ligesom Broerne i London og Paris havde været det fra Middelalderen, og i den saaledes dannede lange Passage fandtes der Boder, hvor der bl. a. forhandlede Galanterisager og Stads, Sko med Spænder f. Eks., hvorom den københavnske Barneviser minder endnu.

Lige Nord for Broen, der allerede var fær-

Christianshavn i Forgrunden.

da det tillige viser Nikolai Spir i sin gamle Skikkelse, maa det være tegnet for 1628, i hvilket Aar Spiret blæste ned.

dig efter to Aars Forløb, blev Toldboden bygget, et Hus med højt Tag og, efter Mangelen paa Vinduer i Stuen at dømme, med Oplagsrum i underste Stokværk, som ses paa ovennævnte Billede. Det gik snart over i Privateje og tilhørte 1633 en Mand ved Navn Hans Knip, Raadmand paa Christianshavn bl. a., som havde besørget Færgefarten over Strømmen, inden Broen blev færdig, og som senere synes at have haft Opsyn med Broen. Og dette har givet Anledning til, at man en Tid har troet, at Knippelsbro havde Navn efter ham og oprindelig heddet Knips Bro. Den hed i Begyndelsen og længe efter officielt kun den lange Bro, Amager- eller Christianshavns Bro; men efterhaanden dukkede en anden Betegnelse frem, Knippelsbro, paa Grund af at Kørebanen var belagt med Rundtømmer eller Knip-ler.

Billedet viser endnu et Hus i Strandgade, som maa være Hjørneejendommen til Lille Torvegade, der tilhørte Hr. Anders Bille. Af en Synsforretning fra 1635 ved vi, at dette Stykke af Strandgade mellem St. Annegade og Lille Torvegade dengang var det eneste, som var bebygget. Og ejendommeligt nok synes Huset paa Mikkel Vibes og Huset paa Anders Billes Grunde at have bevaret noget af deres oprindelige Karakter; de viser endnu den oprindelige Dør- og Portkarm af Sandsten med Rester af Renaissanceornamenter.

Den nævnte Synsforretning giver os Oplysning om, at der i 1635 endnu kun var bygget grumme lidt paa Christianshavn, og at de fleste Grunde endnu laa øde og ubebyggede og mange endnu under Vand. Og dog havde det hverken manglet paa Trusler eller paa Opmuntringer. Men det havde ikke hjulpet. Ti

Christian IV's Deltagelse i Trediveaarskrigen havde ikke været heldig for dansk Søfart og Handel, og saa vel Kongens Foretagsomhed som Handelsstandens synes lammet efter Krigen. Det er ogsaa karakteristisk, at en Del af Adelsmændene skaffede sig af med deres Christianshavnske Grunde. De har vistnok haft en Følelse af, at der ikke blot ikke var noget at gøre der, men at der kun var Tab og Udgifter at vente. Statholderen Frantz Rantzaus Grund, der laa aller finest paa søndre Hjørne af Torvegade og Strandgade, solgte han allerede 1630 til en borgerlig Mand, og den var endnu 1635 ubebygget.

Men Christian IV var ikke den Mand, der lod sig kue af lidt Modgang. 7. Juni 1639 faar Lensmanden Niels Trolle Ordre til at gaa strængt i Rette med enhver, der ikke inden Aar og Dag havde begyndt at bebygge sin Grund. Men Dagen efter lød der mildere Toner, da blev Christianshavns Privilegier udstedt. Byen fik sit eget Vaaben og sin egen Magistrat, der i alle Forsamlinger skulde sidde og gaa næst efter Københavns Magistrat. Den fik Løfte om Indlæg af fersk Vand, Kirke og Præst. Ingen Haandværksmand skulde besværes med Skraa eller Lav, og fremmede Folk : Udlændinge skulde frit have Lov til at nedsætte sig i Byen. Denne praktiske Bestemmelse, der havde kunnet trække mange dygtige Folk til Landet, blev uheldigvis værdiløs ved Tilføjelsen om, at de ikke maatte være af fremmed Religion, hvorved de kunde forarge Menigheden. Ti enhver fremmed Religion var alle Dage den danske Lutherdom en Forargelse, og der maatte særlige kongelige Magtbud til for at skaffe de Reformerte og Jøderne Tilladelse til at slaa sig ned paa Christianshavn.

Christian IV's Valgsprog *R. F. P.* gjaldt ogsaa i sin folkelige Tydning for Christianshavn, og atter og atter anbefalede Kongen sin Lensmand at vise den største Sparsommelighed derude. Han havde lovet Byen en Kirke, og den fik en Kirke. Foreløbig, indtil der kom bedre Tider, maatte den nøjes med en Træbygning paa 60 Alens Længde, der menes at have ligget Øst for den senere Frelserskirke.

Men det varede længe, inden der kom bedre Tider, og den Søfart og Handel, som skulde have bragt Velstand og Rigdom til Huse paa Christianshavn, mærkede man ikke synderligt til. Kanalen, der skulde have ført Skibenes Last midt ind i Hjærtet af Byen, sandede til lidt efter lidt, og Handelen indskrænkedes til Nederbyen, d. v. s. Christianshavn paa denne Side Kanalen, medens det væsentlig var Haandværksfolk, der slog sig ned i Overbyen, Christianshavn hinsides Kanalen eller »Vandet«.

I hele det XVII Aarhundrede finder vi kun Strandgade beboet af store Handelsmænd og Skibsredere. Vi saa, hvorledes Adelen trak sig tilbage og overlod deres Grunde til borgerlige Mænd, yderst mod Nord ved Baadsmandsstræde, som dengang var Voldgade, havde Claus Condevin, der drev Hvalfangst paa Norgehavet, sin Grund (nu Nr. 40), der siden gik over til Saltkompagniet og til den store Handelsmand Jokum Irgens; saa fulgte Rasmus Jensen Hellekande, ligeledes Hvalfanger, den bekendte Rentemester Henrik Møller, og paa den anden Side St. Annegade Mikkell Vibes Grund, hvor David Sinclair havde Skibs-

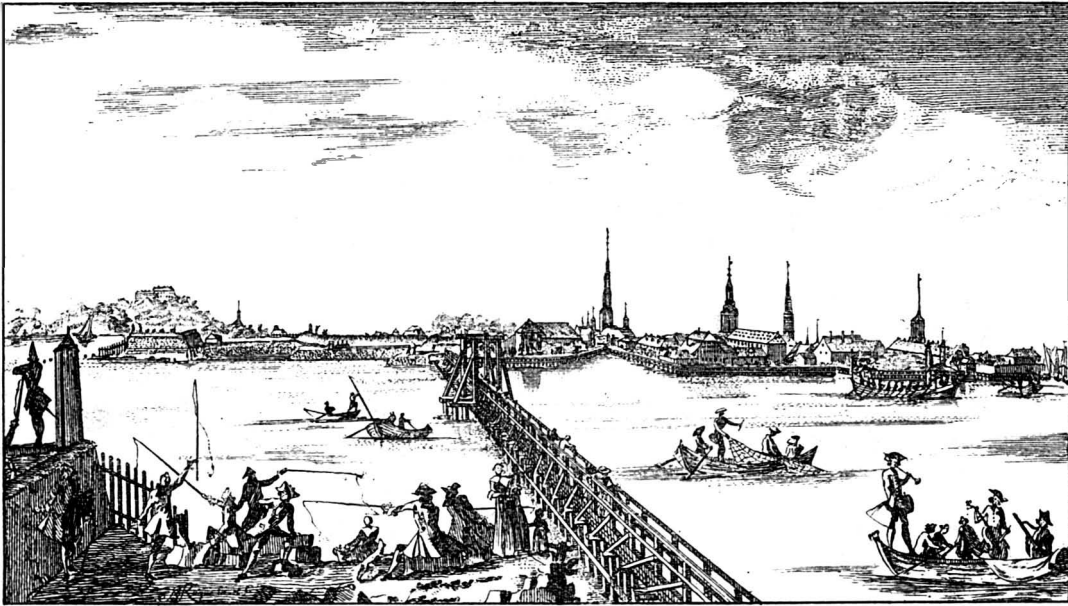
værft; Nr. 22—24 var udlagt til Hr. Jens Sparre til Sparresholm; den ejedes senere af Jonas Heinemark, der 1630 havde købt Toldboden af Kongen og som ogsaa drev stor Handel; i 1680 ejedes Gaarden af den berømmelige Cort Adeler, ikke blot stor Admiral, men stor Skibsreder; Nr. 20 var en Del af Hr. Anders Billes Grund og ejedes senere tillige med den øvrige Del, Nr. 18 og 16, af Karel van Mander, der siges at have anbragt Relieffet med Mændene, der bærer Druen, paa Muren som Vintapperskilt — lidt højt oppe for et Skilt skulde man synes. Han havde Havneplads lige i Hukket ved Amagerbro.

Paa den anden Side Lille Torvegade havde David Balfour sit store Skibsværft ved den gamle Grønnegaards Havn, og ved Siden af ham havde Jan Villum sin Havn. I Frederik III's Tid var disse Pladser i Hænderne paa den driftige Jonas Trelund. Sophiegade, der dengang hed St. Sophiegade, og ligesom St. Annegade deltes i Gaden neden og Gaden oven Vandet, var da ført helt igennem til Strandgade. Grundene Syd for den — som mange andre Steder inden for Christianshavns Volde — laa endnu længe øde og delvis uopfyldte hen, — et Vidnesbyrd om, at Handelsstanden ikke mere var stærkt interesseret i Christianshavn. Frederik III's Anvendelse af Falk Lykkes — ikke Kai Lykkes — store Plads mellem St. Annegade oven Vandet og Torvet, der i 1662 blev benyttet som Byggegrund for Børnehuset, tyder i samme Retning. Om Torvet kan i øvrigt meddeles, at det endnu 1715 ikke var brolagt.

(Efter Gerh. Grove: Kjøbenhavns Havn).

Bjorns Holm og Skibsværft 1741, nu Wilders m. fl. Pladser.

Den første Langebro, set fra Christianshavn. Stik fra c. 1740.
I Baggrunden tilhøjre for Broen ses Frederiksholms Kanal, Frue Kirke, Bryghuset.
Bygningen yderst tilvenstre er Frederiksberg Slot.

Christian IV havde gjort Christianshavn til en selvstændig Købstad; det havde været hans Tanke, at der her i denne By, der var bygget efter Havnebyerne Hamborg og Amsterdam som Forbillede — Lossepladser ved Strandgade for store, i Kanalen mellem Overgaderne for mindre Skibe — skulde udvikle sig en levende Søfart og Handel, der kunde virke ansprende paa København. Men det blev kun smaat med

Christianshavns Handel og Søfart, og Nabo-skabet blev mere til Skade end til Gavn. 1650 beklager Københavns Magistrat sig i høje Toner over, at Christianshavn tager Næring fra København og volder Byen Afbræk paa mange Maader. Først 1670 naaede den sit Maal at Christianshavn blev »inkorporeret og indlivet« i København, men det var i Virkeligheden kun at slaa Pjalterne sammen. I 1676, under Skaan-

Prospekt af Christianshavn, c. 1740.
Kirken er Vor Frelsers Kirke, der først i 1752 fik sit nuværende smukke Taarn.

(Efter Gerh. Grove: Kjøbenhavns Havn).

Overgaden neden Vandet, set fra Børnehusbroen.

ske Krig, jamrer Københavns Magistrat atter. København bliver — til sin store Skade og Ruin — overrendt af Folk, som ikke kan bjærge Livet ude paa Christianshavn, hvor Næringen er helt slet og daglig bliver ringere og ringere. Endnu i 1680 laa omtrent en Trediedel af

Christianshavns Grunde øde og ubebygget hen.

Fæstningsværkernes Udflytning mod Syd under Frederik III og mod Nord under Christian V fik ikke nogen særlig Betydning for Christianshavn som By. Kun blev Grundene

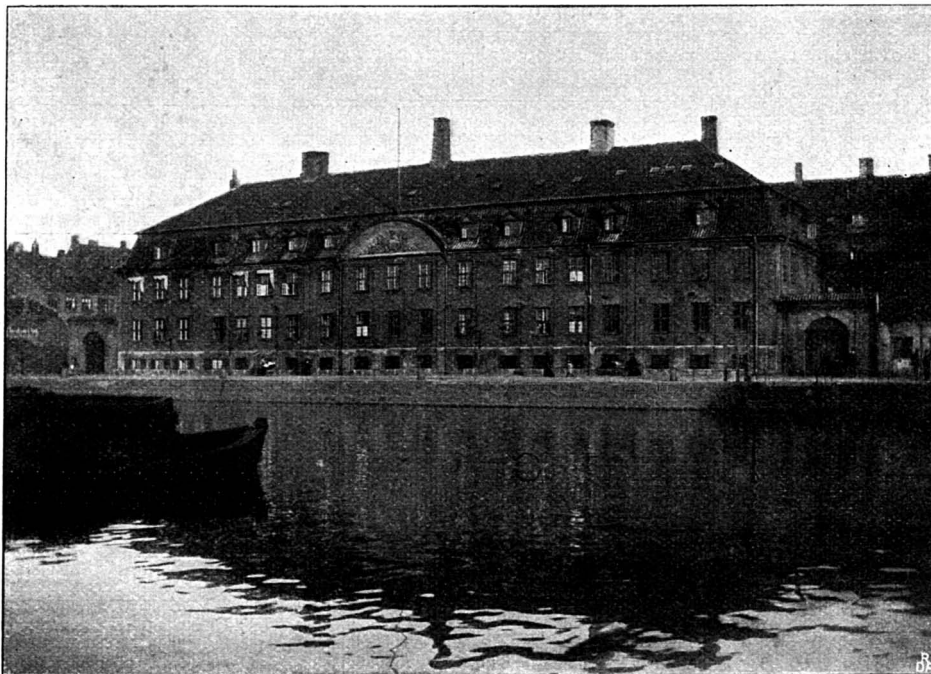
Christianshavns Kanal med Grynollen til venstre og Wilders Plads til højre.

(Efter Gerh. Grove: Kjøbenhavns Havn).
Overgade neden Vandet set fra Snorrebroen.

for Enden af Strandgade, hvor nu Christianskirken staar, opfyldt omkring 1673 af Feltmarskalken Hans Skak og 1676 købt af Kongen, som paa en Del af dem byggede Laboratoriet, der sprang i Luften 1679 og 1683 og som derfor betegnes som »mere herligt end gavnligt«. Men at Christian V eller maaske rettere Griffenfeld

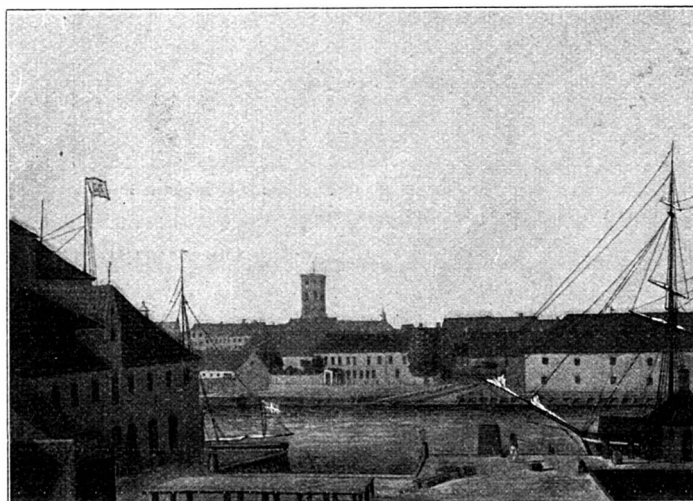
en Tid havde store Planer med Christianshavn, fremgaar af Resens Kort af 1674, hvor der inden for Volden paa Rævshalen vises tre store velbyggede Holme, skilte ved sejlbare Kanaler: Marsvins-, Hvalfiske- og Sværdfiskekanal; over hver af disse fører der to Broer: St. Knuds og St. Olafs Bro fra Baadsmadsstræde til den før-

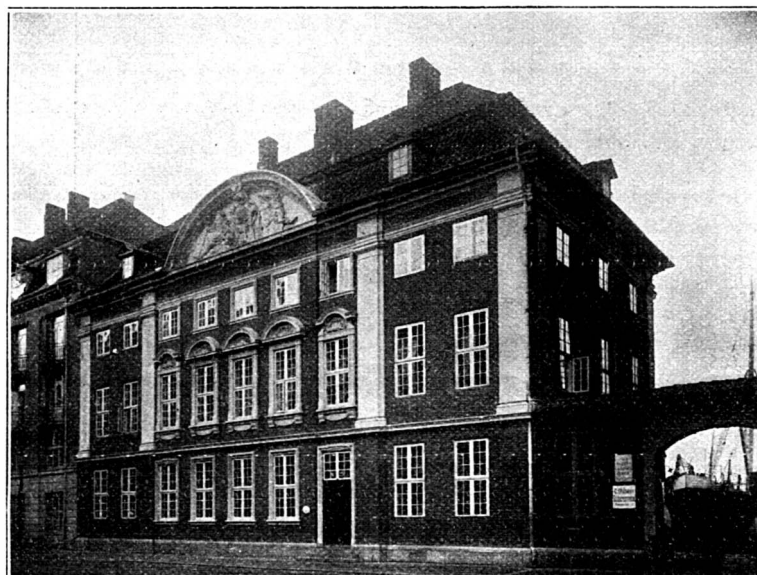
Søkvæsthuset. (Efter Gerh. Grove: Kjøbenhavns Havn).

Strandgade med Asiatisk Kompagnis Bygninger.

Udsigt over Gammelholm fra Asiatisk Kompagni omtr. 1850.

De forenede Oplagspladser, tidligere Asiatisk Kompagni.

ste Holm, St. Eriks og St. Markus Bro fra denne til den anden Holm og St. Anna og St. Marie Bro fra denne til den tredje. Navnene paa Gaderne var for fires Vedkommende laant fra de fire Evangelister, men i øvrigt fra Fiskeriget.

Denne skønne Plan fik kun Virkelighed paa Papiret. Men med de fredelige Aar i Slutningen af Christian V's Regering kom der atter Liv i Handel og Søfart, og det lod sig lidt efter lidt mærke ogsaa paa Christianshavn. Til at begynde med maatte Kongen ganske vist true med at tage Grundene fra dem, der ikke inden et Aars Forløb var begyndt at opføre »god Købsted-

bygning«, men Fremgang var der. Jonas Trellunds Skibbyggeri paa Pladsen Syd for Amagerbro, der ganske var gaaet i Staa, blev 1684 overtaget af F. A. Müller, der satte nye Kraner op og bragte nyt Liv i Virksomheden. Brogade, der ikke havde hørt med til det oprindelige Gadeanlæg, dannedes paa den Dæmning, Fortsættelse af den gamle Færgebro, ad hvilken man efter gammel Vane havde kørt ned til Amagerbro. Den gamle Trækirke blev for lille, og en ny, »Frelserkirken« blev bygget, Spiret, som nu pryder den, kom dog først til under Frederik V, og indviet

i 1696. Og der opstod Trang til større Havneplads. En ny Holm, Nord for de ældre, dannedes fra 1699 lige over for Nyhavn og fik efter sin Grundlægger Navnet Motzmanns Plads, senere Christiansholm, Ostindisk Kompagni købte Ejendommene paa Hjørnerne af St. Annegade og Strandgade med Pladserne foran ned til Sæbesydekanalen bag Brogade, og dets Arvtager Asiatisk Kompagni byggede der 1738 det første af sine smukke, endnu staaende Huse. Og samtidig byggedes paa Nabopladsen

mod Nord den store, højlig beundrede Dok, der blev indviet i 1739 og betragtet som et af Verdens Underværker. Paa den anden Side Amagerbro blev i Aaret 1700 den rige Abraham Lehn Herre over F. A. Müllers tidligere Plads. Han byggede den store Gaard paa Jonas Trellunds gamle Grund, nuv. Nr. 6, hvor Tordenskjold boede til Leje, og hvor prægtige Værelser endnu minder om Christianshavns store Tid.

Ti den store Tid kom og bragte Liv paa Christianshavn, takket være først og fremmest den dygtige og driftige Handelsmand Anders Bjørn, som 1735 fik Tilladelse til at opfylde den store Grund mellem Christianshavns Kanal og Trangraven, som nu kaldes Wilders, Krøyers og Grønlandske Handels Plads, men som oprindelighed Bjørns Plads, og her indrettedes det største Skibsbyggeri med Beddinger (Bankestokke) og Køhlingsplads, som København endnu havde haft. Ogsaa paa den anden Side Amagerbro, paa en Del af Lehns Plads, der senere ejedes af det Vestindisk-Guineiske Kompagni og Bjørn, drev denne sin Virksomhed, og i Tiden 1735 til hans Død 1750 havde han naaet at faa bygget 50 Skibe, deriblandt et Orlogsskib paa 44 Kanoner. Efter hans Død gik den nordligste Del af Bjørns Holm over til det kgl. oktr. alm. Handelskompagni, senere til det grønlandske Handelselskab, medens den sydlige kom i Hænderne paa Wilder, Far og Søn, hvis Navn er blevet hængende, ikke blot ved Pladsen, men ved Gaden, hvor de boede, saa man saa det Særsyn, at Kongensgade blev til Wildersgade. Underligt nok, at Anders Bjørns Navn ikke er bleven fæstet til en af hans Pladser; ti ogsaa Syd for Amagerbro forsvandt det, og hans, Vestindisk-Guineisk Kompagnis og Madam Fabritius's Plads blev i XIX Aarhundrede til Holms Plads.

Mellem Torvegade og Brogade havde sidstnævnte Kompagni sit Sukkerhus. Ved Midten af det XVIII Aarhundrede dannedes her ved Opfyldning endnu v. Ostens Plads, nu Tysk Plads, Engelskmandens og Appelbyes Pladser, den sidste med store Skibsværfter og med den lange murede Reberbane langs Langebrogade, som nu hedder Holms Huse.

Allerede under Christian V havde de store Handelsmænd begyndt at bygge Pakhuse inde i Byen, ud mod Kanalen. Denne fik dog først en halvandet hundrede Aar efter at den var bleven anlagt, nogen Betydning, og her dannedes i 1766 Bodenhoffs Plads og Skibsværft og senere Hambroes Plads.

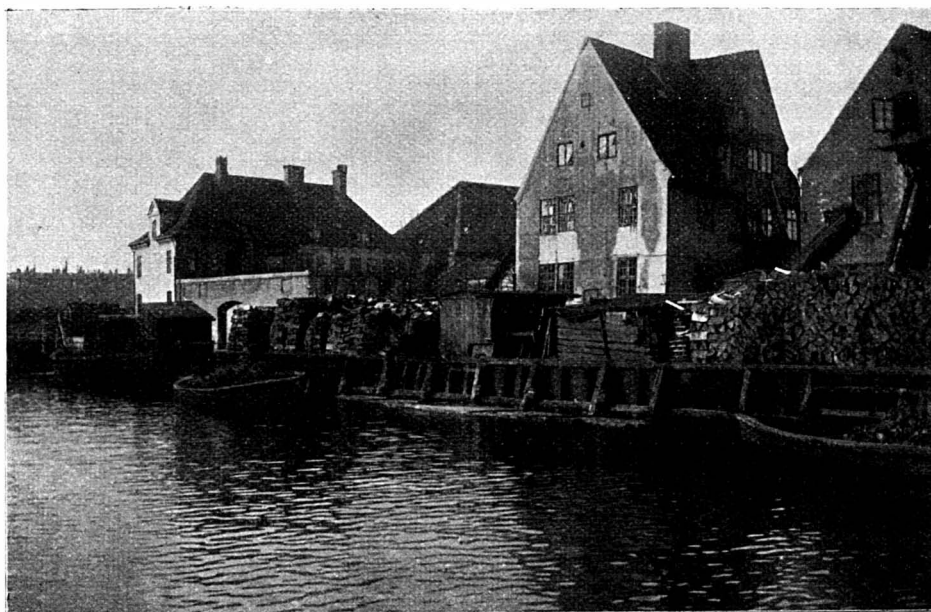
Christian IV's Havneby var endelig blevet

Strandgade 30.

Strandgade 22. Cort Adellers Gaard.

Wilders Plads. (Efter Gerh. Grove: Kjøbenhavns Havn).

den Handelsby, han havde tænkt sig. Den store Tid var kommen. Det saas alt paa Frastand paa Frelserskirkens og tyske Frederiks Kirkes pragtfulde og skønne Spir, som fra 1752 og 1769 knejsede over Christianshavn; det saas paa de store Købmandsgaarde, som rejste sig ikke blot i Strandgade, men rundt omkring i Byen; det saas og hørtes paa den Larm og den Virksomhed, som herskede paa Skibsværfterne og Pladserne, Tømmermændenes Hamren og Søfolkenes Opsang, og det saas paa den stadige Strøm af store rigtlastede Skibe, som gled ned gennem Havnen og varpedes ind til Bolværkerne. I Asiatick Kompagnis Pakhus lossedes de kostbare Silketøjer og de fine Porcelainer op, og en Kinafarers Ankomst lokkede hele det fine København ud paa Pladsen for at se og beundre og købe. Og kiggede man inden for hos Handelsherrerne, helst paa en Festdag, saas det paa Hjemmets solide og rige Udstyr, paa Borddækningen med de svære Sølvstager og det kinesiske Porcelain. Der var de Huse, hvor Porcelainet havde passeret Linien tre Gange, inden det havnede, hvor det skulde. Det blev bestilt i China, bragt hjem af Bestillerens egne Skibe efter første Brænding, malet og dekoreret herhjemme, sendt ud for at blive brændt anden Gang og bragt til Christianshavn paa ny. Peter Appelbyes Punchebolle med Maleri af hans Reberbane og Skibsværft er endnu til paa Rosenborg, og sammesteds bevares en anden Punchebolle med Maleri af Frelserkirke og Pakhusene paa Bodenhoffs Plads, begge brændte i China, men malede herhjemme.

Og som Vidnesbyrd om den Stilling, China-

farernes Kaptajner indtog i Selskabet i København, tjener den store kinesiske Punchebolle i Drejers Klub, skænket af en af Klubbens Medlemmer, derselv som Skibskaptajn havde bragt den hjem.

Der var en ejendommelig Modsætning mellem København og Christianshavn i sidste Halvdel af XVIII Aarhundrede og Begyndelsen af det næste. København — alle Vegne med Undtagelse af Toldboden, det eneste Sted, hvor Københavnerne kunde komme ud og spytte i Vandet om Vaaren, naar Isen brød op — afspærret fra Søen og den store Havn, de lærde og de militære Pedanters By, Kongens og Hoffets stive Residens med Smaaaborgerlighedens Præg over alt. Og lige overfor paa den anden Side Knippelsbro, som man maatte skynde sig at komme over, medens Tid var, ti var Broklapperne oppe, kunde det stundom tage et Par Timer, inden de gik ned, Havne- og Handelsbyen Christianshavn. Det var friskere Luft herude, mere Djærvhed, mindre Spidsborgerlighed, det lugtede af Tjære, der strøg Saltvandsluft ind fra Søen, det smældede med Flag og Vimpler og Sejl; Skibe kom og Skibe gik, man fik mærke herude, at Verden var større end til Nabogaardens Gærde, og at Christianshavn havde en Dør aaben ud til den store Verden, en Dør, som der i de gyldne Tider stadig strømmede Rigdomme ind igennem.

Det er betegnende, at der i 1807 kunde komme Advarsler om Englands Planer mod København til Regeringskrese gennem Christianshavnske Købmænd.

Men de gyldne Tider kan aldrig blive ved.

En Dag før eller senere siger de stop. Mange Kriser var overstaaet, mange Storme paa Handelsmarkedet redet af, men 1807 kom og slog alting ned.

Ude paa Hjørnet af Overgade oven Vandet og Baadsmannsstræde i den store velbyggede Købmandsgaard — som Carl Bernhard har beskrevet i »Et Aar i København« — havde Andreas Buntzen sin Forretning. Af gammel Christianshavnerslægt var han runden, Faderen var Brygger, Moderen født Ache, et Navn, som i sin Tid var velkendt mellem christianshavnske Søfarende. Hans Skibe foer paa alle Verdens Have, og Varer fra Island lagdes op i hans Pakhuse ved Siden af Produkter fra Ostindien og Afrika. Han er en rig Mand, men han har ikke Tanker for Penge og Rigdom alene. Da Englænderne kom i 1807, gaar han ind i Livjægerkorpset og udmærker sig under Udfaldene, og han sætter Pris paa Omgang med aandrige og kunstneriske Mænd og Kvinder. Han ægter Komponisten du Puys Datter; gennem sin Halvkusine, gift først med P. A. Heiberg, senere med Gyllembourg-Ehrensverd og Moder til Johan Ludvig Heiberg og gennem sin Søster Fru Saint d'Aubain, Moder til Carl Bernhard, staar han i nær Forbindelse med Tidens Skønaander.

I Peter Appelbyes gamle Gaard, som A. Buntzen sen. havde købt med Skibsværfter og Reberbane, og hvor Sønnen flyttede ind efter sit Bryllup, blev det rige og ansete Buntzenske Hus ramt af Ulykkerne. Dets Skibe med deres rige Ladninger blev under Krigen opbragt af Englænderne, det ene efter det andet. Og de faa, der slap bort fra Fjenden, gik tabt ved Skibbrud. Tab mældte sig paa Tab, og omkring 1826 gik Huset fallit.

Da J. L. Heiberg sidder som Professor i Kiel, mindes han de glade Ungdomsdage paa

Christianshavn og synger i sine Børnevaudeviller om sin Leg med Kusinerne paa Pladsen; om Vippegynge paa Tjærespillet; om deres Tagfat og Skjul mellem Reb og Tønder paa Reberbanen, om Haven med sit Rosen-

flor, hvor han i Maaneskin fortalte Eventyr under Frugttræerne med den snurrende Kat Morten mellem Tilhørerne; om Besøgene ombord i Skibene,

hvor vi i Kahyttens Krog
sad med Øl og Knaster
hvor jeg hjalp jer op og ned
ad den stejle Stige,

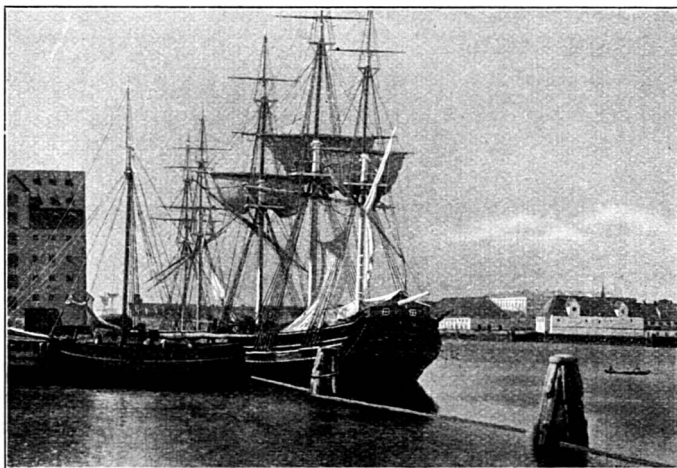
og om Smedens Gæs og Gadens Dreng, som han maatte forsvare Pigebørnene imod. Digtene former sig som en Lovsang til den gamle By

Christianshavn ved Søndervold
Kallebodske Vove!
Kærlighed, det er dit Skjold,
Frihed dine Love.
Fuglen synger højt i Sky
over Frugttræer høje,
i hvis Skygger smiler bly
dine Dotres Øje!

Al denne Lystighed foregaar paa Appelbyes Plads ved Langebrogade, netop ved Søndervold og den Kallebodske Vove, i og ved Peter Appelbyes Gaard, som ligger der endnu paa Hjørnet af Overgaden over Vandet og Søndervold. Her kom snart Fru Gyllembourg f. Buntzen til at bo med sin Søn, Johan Ludvig; her færdedes ogsaa Fætteren »Carl Bernhard«, som fra sit eget Hjem, det saakaldte Christianshavns Raadhus paa Hjørnet af Strandgade og Torvegade har optegnet saa mange Minder.

Her kunde Heiberg efter nogle Aars Forløb med endnu mere Grund end før synges om Kærlighed ved Søndervold. I April 1830 flyttede den unge, allerede berømte Skuespillerinde Johanne Louise Pätges ind til sin møderlige Veninde Fru Gyllembourg, og fik et lille Hjørneværelse med et Vindue til Volden og et til Langebrogade. Fra det sidste kunde hun se ned til Langebro og føle, hvor hun blev kold

om Hjærtet, naar hun saa sin Kæreste, den unge Skuespiller Hvid, komme gaaende over Broen. Og herfra drog hun først ud igen, da hun d. 31. Juli 1831 kørte ud til Slangstrup Kirke og blev viet til J. L. Heiberg. Som nygifte satte de Bo i Brogade Nr. 3 (nu Nr. 5 og ganske om-

Udsigt fra Wilders Plads mod Gammelholm 1834.

Gaardparti fra »Skibet« i Torvegade. Efter Maleri af V. Magaard.

bygget), hvor Fru Gyllembourg snart efter flyttede ind med sin hemmelighedsfulde Virksomhed som Forfatter af Hverdagshistorierne.

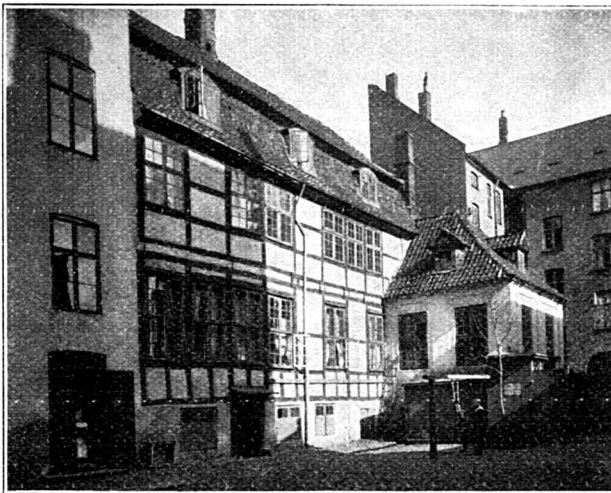
Og herfra kunde Fru Heiberg, om hun havde Lyst, se over til sit Barndomshjem (vistnok i Stuen i nuv. Nr. 2), hvor hun i Forældrenes Beværtning maatte danse paa Billardet til Gæ-

sternes Moro, men til sin egen og sin ulykkelige Barndomsven og Beskytter Hermanns Sorg og Forbitrelse.

Heibergs maa have haft Øje og Sans for Christianshavns Særpræg og forelsket sig i det. De kunde ikke forlade Christian IV's gamle By. Da de flyttede igen, drog de ind paa Søkvæsthuset, det gamle Opfostningshus, hvor han indrettede sig sit astronomiske Observatorium, og hvor hun fandt sin Glæde ved at arbejde i Haven.

Mærkeligt nok skulde Heibergs gamle Modstander fra Polemiken om »Julespøg og Nytaarsløjer« N. F. S. Grundtvigs Navn ogsaa blive knyttet til Christianshavn. Det var i Frelserskirken han 1821 begyndte sin vækkende Virksomhed, som han fortsatte fra 1832 som Frimenigheds-Prædikant i Frederiks tyske, nu Christianskirken.

Og Heiberg har mulig, trods den Kløft, der var mellem de to, begyndt at faa en Følelse af, at hans lystige Satire fra hin berømte Polemik maa ske var mere af en Profeti, end han havde tænkt og villet:

Saakaldte Tordenskjolds Pavillon i Gaarden til Ejendommen Strandgade 6.

Dronningensgade 62.

O, hvilken Kalv! O, hvilken Himmelokse!
Om han faar Tid og Ro at vokse ud.
O, hvilken Apis-Kalv med høj og stjernet Pande!
O, hvilken Lykke dog for Norre Lande!

Ti det var netop herude, ikke mange Skridt fra Heibergs Bolig, at »Himmelstuden«, som han havde kaldt Grundtvig, begyndte at vokse.

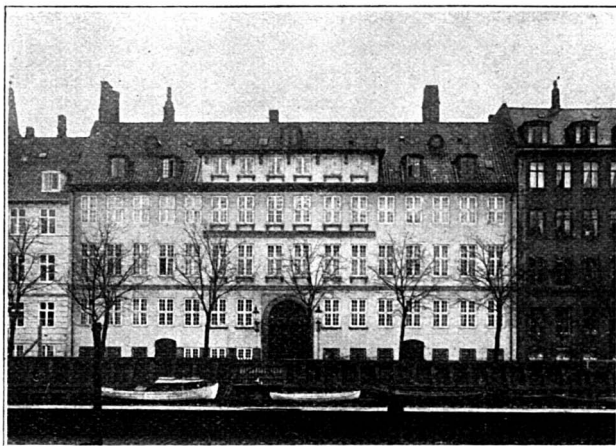
Den danske Søfart var bleven tilintetgjort under Krigen med England, og der var blevet stille paa Christianshavn, stille i Gaderne, stille paa Pladserne og stille i Kanalerne. Stormen blæste alle de store Huse over Ende, men en lille beskeden Urtekræmmerbutik i Torvegade fik Lov at blive staaende, grundlagt af Jacob Holm nede fra Næstvedkanten. Og det blev ham, fremfor nogen anden, der atter bragte Liv og Virksomhed paa Christianshavn, til at begynde med ikke ved Søfart, men ved Industri. Som Fremtidens Mand var han den første i Landet, der tog Dampen i sin Tjeneste; 1827 satte han den første Dampmaskine i Gang paa sin Olie-mølle. Næsten alle de gamle Pladser kom paa hans Hænder: Appel-

byes, hvor den gamle Reberbane forvandlede til »Holms Huse«, Engelskmandens og Fabritius's Pladser, hvor han byggede det første Dampskib »Frederik VI«, og Asiatic Kompagnis. Og som Abraham Lehn i det XVIII og Ionas Trellund o. a. i det XVII Aarhundrede havde hans egen store Gaard i Strandgade lige over for sine Skibsværfter, og den ejer Jacob Holm & Sønner endnu.

Det første danske Dampskib — af Træ som alting i den gode, gamle Tid — blev skabt paa Christianshavn. Den første Dampskibsmaskine, og det første Jærnskip saa ligeledes Lyset i Christian IV's gamle By, hos Baumgarten og Burmeister, og med deres Skibe og med den berømte »Cherry cordial« fra Naboejendommen, Heerings statelige gamle Gaard i Overgade neden Vandet, gik Christianshavns Navn og Ry nu atter Verden rundt.

Christianshavn har endnu sit Særpræg. Den har som ingen anden Del af København beholdt noget af det Traditionelle, noget af en Arv fra Fortiden. Den har sin egen maleriske Skønhed, sine Kanaler, sin Voldidyl, sine Pladser med Havnene og Skibene.

Se blot en Sommerdag en Skonnert — det mest danske af alle Fartøjer — ligge med Sejl los til Tørring lige under Christianskirkens skønne Louiseise Taarn, eller de store Skibe i Havnen ved det gamle Asiatiske Kompagni foran de røde Kompagnibygninger og over dem Frelserkirkes fine Guld-Knipling. Eller gaa ind ved Gamle Dok en Nat ved Maaneskin og se det

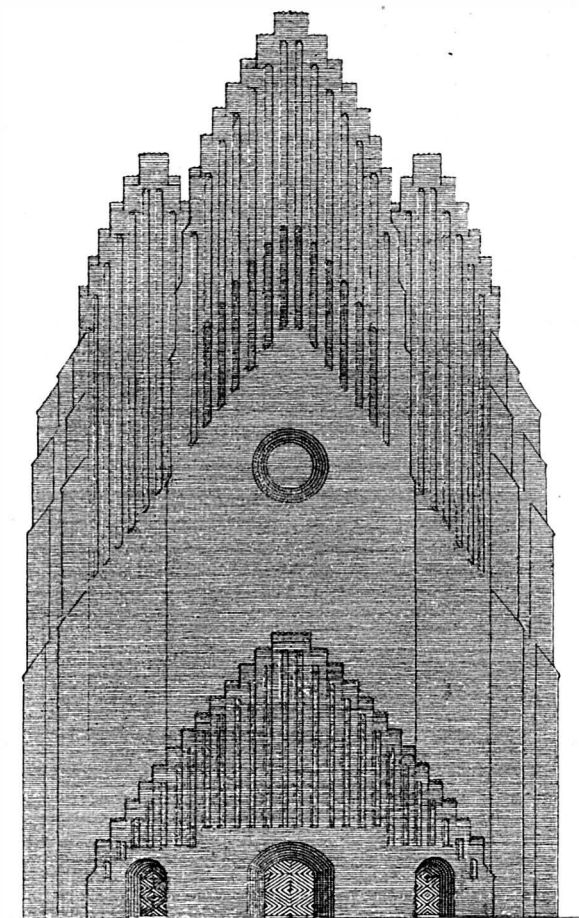
Heeringsgaard (opført 1785).

hvide Maanelys spille i Doksidens grønskimlede Trævæg og i de rislende Vandløb fra Sluserne og hør de sølsomme Lyde, Suk, Drøn, Hyl fra Dokkens Bund. Glæd Dig en Sommeraften over, hvor København er smuk herovre fra, eller gaa en Vintereftermiddag ud paa Langebro og se Solen gaa ned i Kallebodstrands graagylde Dis, medens Frederiksholms Fa-

brikkernes høje Skorstene og Skibenes Masteskov fortøner sig i Disen, — gaa og se det, Københavner, og glæd Dig over, at vi endnu har et Stykke Romantik med Gammelt og Nyt vævet ind i hinanden, vævet sammen med Naturen, saa nær ved Byens Hjerte, og lov Dig selv af al din Evne og al din Kraft at bevare den Skønhed, vi er saa lykkelige at eje endnu.

GRUNDTVIGS KLOKKETAARN OG ANDRE GRUNDTVIG-MINDESMÆRKER

Grundtvigs Klokke-tårn

Architekt P. V. Jensen Klints Udkast.

DE 2den Konkurrence om et Mindesmærke for Grundtvig sluttede — lykkeligvis — med et positivt Resultat, idet Komiteen enstemmigt samlede sig om et af P. V. Jensen-Klints Forslag: Klokketaarnet (hvortil i andet Plan hører en hel Kirkebygning). Det vedtoges at arbejde videre paa dette Forslags Virkeliggørelse paa den Maade, at man forelægger Planen for den store Kres af de oprindelige Ind-

bydere, der saa har det i sin Haand at føre Sagen videre.

Man kan oprigtigt glæde sig over dette Resultat og maa nu kun haabe, at Grundtvigs Vener Landet over maa slutte sig til Tanken og bære den frem til endelig Sejr. Det drejer sig her om en af vort Lands Største, og derfor bør vel det Mærke, hvorved han mindes, være større og anseeligere end de fleste. Lad det blive et Bygningsværk! Grundtvig brød sig ikke stort om Billeder, men han fængsledes af Architektur.

— Det viste sig ved denne nye Konkurrence atter — som af mange ventet —, at Skulpturen alene ikke evnede at løse den stillede Opgave. Grundtvigs Skikkelse — saaledes som den ses af Slægten nu paa sin historiske Baggrund — lader sig ikke udforme indenfor en Portrætstatues snevre Ramme. Den har hævet sig over det personlige og er uadskillig fra hans Gærning; hans Navn og hans Virke er ét, er bleven et Begreb, en Aandsretning, der har præget en stor Del af det danske Folk og som kunstnerisk set kun lader sig udtrykke gennem et Symbol.

Jensen-Klints Klokketaarn er et saadant Symbol — et stolt og værdigt Æresmærke for den grundtvigske Aandsmagt.

Dette Klokketaarn kan staa alene — men det kan ogsaa, og derfor bør der arbejdes af al Evne, knyttes til den smukke Kirkebygning, som Klint har tegnet, og hvorved det først vil opnaa sin fulde Betydning. Thi Grundtvig var jo dog en Kirkens Mand, og hans Gærning i Folket skete paa Kirkens Grund. Disse to: Klokketaarn og Kirke, er en Helhed, og de bør sammen træde ud i Virkeligheden.

At Skulpturen her som Led i Udsmykningen vil faa betydelige Opgaver, tør vel anses for givet. I Taarn eller Kirke bør man saaledes tænke sig indført en Statue af Grundtvig selv — maaske den smukke og følelsesfulde Skikkelse af Præsten Grundtvig, som skyldes Niels Skovgaard og som huskes fra første Konkurrence.

Architektonisk set er Klints Dobbeltbygning i en sjælden Grad Udtryk for dansk Aand og Følelse. I sine enkelte Motiver nøje knyttet til gammel dansk Kirke-Byggesæt, som den er, taler den inderligt til Erindringen og den hjemlige Sans samtidig med, at den paa fri kunstnerisk Vis fornyer og levendegør de kendte Former.

Man føler, at Kunstneren i Hjerte og Sind har været med i Opgaven; han er gaaet til den

ikke af Pligt, men af Kærlighed — og hvor sjældent er ikke dette!

Blandt de øvrige Løsninger i Konkurrencen er der for os i Forskønnelsesforeningen Grund til at mindes det Forslag, der skyldes Architect Brandt og Billedhugger Jens Lund, og som viste en monumental Forbindelsesbue mellem Raadhuset og Vartov. Det er en udmærket Idé, selv om den ikke er ny — Prof. M. Nyrophar i sin Tid foreslaaet noget lignende — og den virker paa Tegningen overmaade festlig og karakterfuld. Dens øjeblikkelige Tilknytning til Grundtvig ved de store Relieffer om Midterbuen er ikke afgørende for dens Anvendelse andetsteds, og kan jo eventuelt let ændres.

Hvis det er Meningen i nærmere eller fjærnere Tid at erstatte Vartov med en ny Bygning, en Slags Annex til Raadhuset, ligger det nær at rette Tanken paa det af d'Hrr. Brandt og Lund givne Forslag til en bekvem Forbindelse mellem de to Huse. Ogsaa af Hensyn til selve Gadebilledet fortjener dette Forslag Opmærksomhed. En saadan Afslutning paa det lille Torv — de tre Buer over Gaden, to mindre til Siderne for Fodgængere og den store i Midten over Kørebanen — vilde virke pittoresk og arkitektonisk samlende.

Vi har saa faa af den Slags smukke og maleriske Afbrydelser i Gadernes lange Perspektiver, at der vel var Grund til at hilse et saadant Forslag med Glæde.

Vi skal i næste Hefte bringe endnu et — perspektivisk — Billede af Klokketaarnet, til hvilket Billede der ikke blev Plads i dette Hefte.

Tænk, hvor morsomt og forfriskende det er for Øjet at møde den lille Bue, der fra det gamle Raadhus' Bagside springer over Kørebanen i Hestemøllestræde!

Et Forlydende, der ogsaa har fundet Vej til Offentligheden, vil vide, at der er forundt Bøgebjergs Grundtvigstatue den i Sandhed ufortjente Ære at blive hugget i Marmor til Opstilling i Vartovs hæderlige gamle Gaard.

Man gør dog vist indtil videre klokest i ikke at fæste Lid til en Meddelelse, der synes saa usandsynlig, naar man erindrer, hvad det her drejer sig om, og hvad der er gaaet forud.

Det er næsten Synd for denne medtagne Statue og dens Skaber nu paany at beskæftige sig med den. Men det faar ikke hjælpe, her gælder ingen Barmhjærtighed. Overfor Muligheden af en Fare som den antydede, maa vi minde om, at denne Statue fra alle Sider indenfor vor Kunstverden er bleven betegnet som umulig — et ringe Kunstværk og navnlig ringe tænkt som Mindesmærke for en Skikkelse som Grundtvig, samt at ikke én betydende kunstnerisk Stemme har hævet sig til Gunst for den. — En saa enstemmig Dom burde forlængst have skænket dette Værk Hvile og Forglemmelse, — et Værk, om hvilket man med Rette tør sige, at det i lige Grad krænker Mindet om Grundtvig og Hensynet til almindelig god Smag.

CARL JACOBSEN

I det Øjeblik, vort Blad gaar i Trykken, indløber Meddelelse om Brygger Jacobsens Død, og der levnes os ikke Tid til paa fyldigere Maade at give Udtryk for de Følelser, der ved denne uventede Efterretning besjæler os. — Kun dette vil vi sige: Med Carl Jacobsen er denne Bys første og største Borger, dens varmeste og mest uegennyttige Elsker gaaet bort.

Overflødig her at pege paa hans Gerning. Den er kendt af alle Landet over. Den bliver efter ham og vil bevare hans Navn og Ry til sene Tider.

Vi, der er hans Samtidige, saa hans Storhed — ligesom vi ogsaa maatte se hans Fejl. De sprang let i Øjnene og han gjorde intet for at dække dem.

Det kan vel være, at vi undertiden havde Blik mere for dem, end for de ofte paapegede store og lysende Sider af hans Væsen. Det skal dog siges, at disse Fejl eller Fejlgreb neppe nogensinde — selv hos hans ivrigste Angribere — overskyggede Beundringen for hans ægte og uvisnelige Fortjenester, hans ædle Storsyn og hans Viljes Renhed.

Carl Jacobsens Navn vil leve i vor By — og efterhaanden som Tidengaar, vil Skyggerne blegne og Lyset øges. Hans Navn vil omgives af den mytiske Glorie, der bliver den til Del, hvis Person hæver sig højt over det Almindelige, og hvis Gerning sætter blivende Præg paa sine Omgivelser.

LOFOTEN OG ST. JØRGENS SØ

Af cand. polyt. N. H. RASMUSSEN

Nordlandsbaade.

FOR en Snes Aar siden kom jeg første Gang til Norge og til et lidt usædvanligt Sted i Norge. Vi kom fra Skotland og naaede efter flere Døgn Sejladts Lofoten, den store Øgruppe deroppe Nord for Polarkredsen. Det var ved Midsommertide og ved Midnatstide, men trods Natten skinnede Solen, for det var jo i Midnatssolens eget Trylleri. Ankeret faldt inde under Lofotens Fjelde, der stiger omtrent lodret op af Havet (»Lofotvæggen«) og sender deres takkede Tinder himmelhøjt op. Midnatssolen fra det fjerne og fra det lave brede sin vidunderlige Eventyrtone ud over Fjeld og Hav, alt imens Stemningerne skiftede saa at sige fra Minut til Minut. Det hele blev som en sælsom Højtid.

Endskønt det var midt om Natten, var dog ikke alene Solen, men ogsaa en stor Del af Pladsens Folk oppe for at tage imod den sjældne Gæst, som et Dampskib var at regne for her, og det vrimlede med Robaade rundt om os. Blandt disse Baade maatte vi lægge Mærke til de mange »Nordlandsbaade«, der med deres høje Stavne, baade for og agter, saa' saa oldnordiske ud, ogsom jo da ogsaa godt nok er Arv fra gamle Dage. I al den Ærværdighed, der var over dette Sted, havde Nordlandsbaadene deres lille Del, hvad enten de laa stille eller gled frem for langsomme Aaretag. Foruden ved deres smukke Bygning var de ved deres rolige røde Farve, der kun brødes af en hvid Stribe ved Rælingen, til Fryd — og derfor til Pryd.

Se her paa Billedet, hvorledes Nordlandsbaade ser ud. *)

*) Billedet er ikke just fra Lofoten, men fra et andet Sted i Nordland, hvor Fjeldformerne er anderledes, men Baadformerne de samme. Nordlandsbaade bygges af Handelsmand Meyer i Mo, i Rane, Helgeland. I sin Rejse-

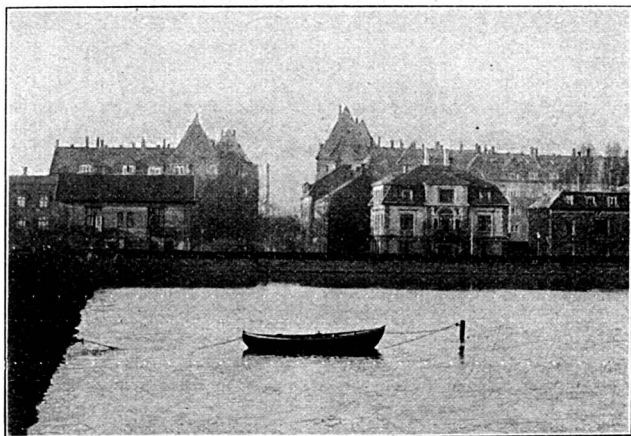
Vi medgiver Tanken vor varmeste anbefaling og siger med Forfatteren: Kære Vandvæsen, tænk venligst paa det.

Hvad de andre Søer angaar, har vi allerede længe haft en Række Billeder liggende, der skulde illustrere en Spadseretur langs Søerne. Vi haaber at kunne bringe disse med det første.

Saa var det forleden — da jeg gik langs med St. Jørgens Sø og saa Vandvæsenets to Joller, en ved hver Side af den Tværdæmning, der deler Søen i to — at den Tanke slog ned i mig: Her, netop her i disse to rolige Vande, hvor altid den store Stilhed raader, her var det værd at lade to ærværdige Nordlandsbaade faa Plads i Stedet for de to i enhver Henseende helt almindelige Joller, der nu ligger og som er de eneste i Søen. Nordlandsbaadene vilde efter min Mening her ligesom i deres Hjemstavn virke til Pryd.

Derfor er det, at jeg nu i Beskedenhed tillader mig herigennem Tidsskriftet at rette en Henstilling til Ejeren af St. Jørgens Sø, Københavns Vandvæsen. Min Henstilling — min Bøn — gaar ud paa dette lille, at Vandvæsenet sælger sine to gamle Joller og i Steden for køber to af de kønne Nordlandsbaade, til Pryd som sagt for Søen og til Glæde for de Mennesker, der færdes ved dens Bredder. Det vil aldrig kunne blive kostbart.

I Aanden ser jeg da fremtidigt de to Nordlandsbaade ligge i St. Jørgens Sø, gørende Tjeneste baade som Brugsbaade og som Prydbaade. Og jeg ser, hvorledes deres Tilstedeværelse dér bliver Aarsag til, at mere end En kommer til at tænke paa, at der ogsaa paa Vandet somme Tider kan laves noget til Glæde for Øjet, saaledes altsaa, at der sidenhen ogsaa andensteds vil kunne ventes gjort et eller

St. Jørgens Sø 1913, ved Tværdæmningen.

andet. Med Hensyn til at lægge Nordlandsbaade ud, da passer disse dog neppe nogetsteds saa godt som i de to store, stille Vandbeholdere, der hedder St. Jørgens Sø.

— Kære Vandvæsen! Tænk venligt paa det!

haandbog over Norge skriver Yngvar Nielsen om Mo: »Storartet Baadebyggeri, det betydeligste i Nordland«.

UDGIVET AF FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE

REDIGERET AF OTTO ASMUSSEN

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)